

Nenad Ivanković

RATNIK

pustolov i general

(jedna biografija)

Ovo je istinita pripovijest o životu generala
Hrvatske vojske Ante Gotovine

Sadržaj

Bijeg.	1
Napokon na pučini.	7
Amerika!	13
U staroj marseilleskoj tvrđavi	19
Stopedesetjednatisućačetristoosam, na vašu zapovijed!	25
Legionarske cure za četiri žetona	31
Pomorski diverzant	35
Krv u pustinji	41
Salata od koje se smiješ	49
Komandos	53
Deva i mirage	61
Plišana žirafa	65
Gainsbourg	71

Na nišanu	75
Monique81
Kao udarac teškom šakom85
Početak novog puta	93
Ljubav u Cartageni.	97
Žohari103
Žena i kći111
Opet u domovini	117
Srcem protiv čelika	123
Plavi <i>puch</i> u klopci	135
Tenkisti u lisicama	141
Skliske čizme	147
A, vratio si se kući!	153
<i>Generale, tu je više od devet iljada okorelih ustaša!</i>	159
Maslenica167
Fučka mi se za Hrvatsku i Bobetka!	175
Jesi li posjetio i ostale?181
Razum i intuicija	187
<i>Fenomenalan materijal, ti Hrvati!</i>	195
Zima'94	205

Božić na Dinari	211
Knin na dlanu	215
Tuđman: <i>Pa kako je to uspio?</i>	223
<i>To je to! Svi u isto vrijeme!</i>	227
Oluja u kninskoj kotlini	231
Takvog pješaka nitko nema	237
Na 23 kilometra od Banjaluke	241
Što sad?	245

Bijeg

Negdje oko Uskrsa 1971. Ante i njegov prijatelj Srećko napokon su bili spremni. Bijeg je bio planiran do u najsitniji detalj. Mjesecima prije toga radili su na *sabunjaru*, razmećući i tovarući pijesak. Iako još nije imao ni šesnaest godina, Ante je taj ubitačno težak posao radio s energijom odrasla čovjeka. Trebao mu je novac i on je nakanio da ga i zaradi. Od toga ga nije moglo odvratiti ništa: ni nedostatak zraka u *kali* broda za sparnih i vrućih dana, ni mrzla voda u kojoj je stajao od jutra do mraka, ni mrtvački umor navečer. Pred očima mu je bio samo svijet o kojem je sanjao. Amerika prije svega! Zemlja puna pustolovina i prostrana kao more!

Noć se potihom spustila na pakoštansku lučicu, bez mjesečine i svjetlosti zvijezda. A bura se polako dizala. Momci su čekali upravo to. *Finu* buru. Jer samo se po buri može pobjeći, ona je vjetar slobode, ona nosi u svijet, pa ako ti se nešto i dogodi, već ćeš nekako doploviti do Italije. Maestral i jugo vraćaju kući, oni su kao policajci: ako imaš peh, uhvate te i upropaste planove.

Dok su se prikradali *kaiću*, u koji su nekoliko dana prije sakrili bačvicu s vodom, suha rebrica, nešto pršuta i

slanih srdela, osušenu hobotnicu te pogače umotane u najlon, Anti je kroz svijest proletjelo kako su mu, malo prije negoli se rodio, zatvorili oca. I on je pokušao pobjeći preko mora. S nekoliko prijatelja i Antinom majkom koja je tada već bila trudna. Uхватili su ih kod Kornata jedne prohladne jesenske noći, baš kada su se niz buru htjeli spustiti u Italiju. Majku su pustili, a otac je odležao par mjeseci u zatvoru. Poslije toga više nije bježao, možda i zbog nesreće koja je pogodila obitelj. Tada su živjeli u Tkonu na Pašmanu.

Majka je tog jutra mijesila kruh, a Ante, koji nije imao ni pune četiri godine, pomalo se dosađivao. Možda i zato što je majka više pažnje posvećivala mlađem bratu Borisu i još mlađoj sestri Anici. U mjestu, stotinjak metara od rive, gradila se cisterna za vodu, radnici su minirali stijene i vikali »mine, mine«! Bio je to znak ljudima da se sklone, jer slijedi eksplozija. I tog su jutra tako vikali i to je privuklo Antinu pažnju.

U jednom trenutku nestao je iz kuhinje i uputio se u pravcu glasova. Majka to nije odmah primijetila, no kad je opazila da maloga nema, istrčala je van. Prestravila se vidjevši ga kako trči prema gradilištu. Uspjela ga je sustići, zgrabiti i baciti pod sebe. U tom su trenutku eksplodirale mine i jedan oveći kamen pogodio ju je ravno u glavu. Pala je u tešku komu i tu noć umrla.

Ljudi su Antu izvukli ispod njena polumrtvog tijela, nezlijedenog, ali gotovo plavog od težine što ga je pritisкала. Otac je poslije otišao na rad u Zagreb, a *did* Šime uzeo je djecu k sebi u Pakoštane. Kada su ga djeca kasnije pitala o majci, samo bi rekao da je ona bila njegova najdraža kći, da je na nebu, da ih voli i da se moli za njih. I zatim umuknuo. S vremenom su svi shvatili kako o toj nesreći treba šutjeti, a ne govoriti.

Pakoštane su već spavale kad su se približili Žutu, prvom većem otoku na putu prema otvorenom moru.

Ako tu čovjek plovi za lijepa dana, čini mu se da i nema mora, nego da naprosto iz jednog pitomog jezera ulazi u drugo, pa u treće, četvrto. Toliko ima otoka, otočića i hridi. Ali za lošeg vremena, a pogotovo ako je i noć mrkla, taj se dar prirode lako pretvara u okrutnu zamku, u prostor u kojem se more i vjetar sudaraju kao u kakvoj golemoj sobi.

Bura je sve jače puhala, nije se više vidio prst pred nosom, pa su bjegunci odlučili potražiti utočište u prvoj uvali i pričekati zoru. I zatim nastaviti prema Velikoj Proversu, uskom kanalu što razdvaja Kornat od Katina. Ta golema kamena gromada na desnoj strani gotovo dodiruje Dugi otok i tu tvori Malu Proversu, nešto širi kanal opasan mnogim svjetionicima i obdaren smaragdnom bojom mora. Otuda se već jasno vide Sestrice i osjeća dah pučine. I tek otamo može se niz buru u Italiju.

U zoru od *fine* bure nije ostalo ništa. Bio je to opasan i snažan vjetar koji je na mahove poprimao jačinu veću i od četrdeset bofora. Ante i Srećko nisu znali što učiniti. U njima je još gorjela vatra bezuvjetnog odlaska, a iskustvo, koje su kao ribari stekli, opominjalo ih je na opasnost. No nijedan nije imao hrabrosti izustiti: »Odustajemo«!

U zavjereničkoj šutnji isplovili su u Sitski kanal kako bi dohvatili tu neminovnu Proversu. No tada je more počelo bjesniti. Bura je udarala poput letećeg malja, dižući i kovitlajući morsku pjenu. Jedva su disali, pokušavajući zakloniti glavu od te hladne i opake vodene prašine, no ona ih je dostizala što god činili. Studen im se uvlačila u kosti, ruke trnule od grčevita držanja za brodicu. Ante je, kao vještiji, bio za kormilom, boreći se s morem kao da je kakva pobješnjela kobila. Pustolov u njemu još je bio živ, ali je sve manje pružao otpor.

»Ako se ne razbijemo o hridi, potopit ćemo se«, proletjelo mu je kroz glavu. Srećko je bio jednako blijed, uplašen i moker. Kada bi vjetar na časak oslabio, gotovo

se pritajio, strah i zebnja dostizali su kulminaciju, jer iza toga je slijedio novi udar, možda još jači, možda sudbo-nosni. Kao da je bura uzimala zalet, stalno okrećući smjer i domišljajući se kako more pretvoriti u pakleno *ništa*.

U posljednjem trenutku dohvatili su zaklonjenu uvalicu na otočiću Glamoč. Bacili sidro *i kaić* vezali za stijenu. Šutjeli su, ne osjećajući čak ni sreću što su preživjeli. Rana neuspjeha mnogo je snažnije pekla. Napokon je Srećko istisnuo kroz zube: »Ne možeš protiv prirode.« »Ne možeš«, odvratio je Ante, i osjetio se nekako jadnim i nemoćnim. A onda, kao da se tješi, dodao: »Nismo se ni dobro pripremili, i to je pouka!«

Je li strah pobijedio pustolova? Ante u tim trenucima nije znao odgovor. Istina je, uplašio se, ali se još više uplašio nečeg drugog. Bura je bila toliko snažna i nepredvidljiva da je počeo gubiti kontrolu nad situacijom, a taj mu je osjećaj bio jednako nepodnošljiv, kao što mu je bilo prirodno da uvijek na neki način vlada situacijom, da ne gubi orijentaciju. Imao je oko za uočavanje svakog detalja, važnog za snalaženje u prostoru, pa mu se katkad činilo da se ne bi mogao izgubiti ni u najvećem i posve nepoznatom gradu. A sada, sada se gotovo izgubio desetak milja od kuće, ne dohvativši ni pučinu što ju je tolike godine sanjao.

I bi li ga u takvim okolnostima, kad more njemu određuje kamo ima ići i kad ne može podići jedro i nečujno ploviti, lakše uhvatila pomorska policija? I što bi onda bilo? Bi li završio u popravnom domu? I bi li to bio kraj svih njegovih snova o velikom i primamljivom svijetu koji čeka na njega? Takav ishod nije mogao ni zamisliti! Bilo bi gore i od smrti izgubiti drugu šansu.

Dva su dana i dvije noći čekali da bura padne. Imali su dovoljno hrane i pića i kako se čini dovoljno sreće. Ali malo su govorili. Ante je prikraćivao vrijeme dozivajući u pamet prizore i likove iz Homerove *Odiseje* i *Ilijade*. To

mu je bila najdraža literatura, to je čitao nadušak, zamišljajući čas da je vješti i hrabri Ahilej, čas da je glavom Odisej, koji se nakon toliko godina lutanja vraća u zagrljaj svojoj Penelopi. Gorčina neuspjeha u njemu nije poljuljala želju da ode u svijet. Štoviše, bio je sigurniji nego ikada da će to učiniti i da će kad-tad uspjeti.

»Moram se samo bolje pripremiti«, ponavljao je i potom tonuo u snove. Ponekad bi se sjetio dana provedenih bez oca kod djeda Šime, njegove kobile Micke i fijakera koji je s toliko spretnosti i volje znao pripremiti za vožnju. »Ah kako je Micka bila lijepa«, govorio bi u sebi, pogotovo kad je mijenjala dlaku i dobivala posebnu boju koja je još bolje isticala njeno mišićavo tijelo, a njenim velikim i tamnim očima davala izraz nevinosti i vjernosti. Gotovo se topio od radosti prisjećajući se kako ga je znala glavom gurkati u leđa ne bi li joj dao još sijena. A onda, kada bi joj prišao i pogledao je u oči, ona bi malo okrenula glavu kao da ga moli da na nju priljubi svoje lice. I on je to redovito činio.

Ali neku posebnu nostalgiju za tim danima nije osjećao. Bio je svim svojim bićem okrenut naprijed, gledao je samo u budućnost, čeznuo za onim što ima doći. Osjećao je, po nekoj unutarljivoj logici, da u to jedino ne smije srljati, ali da je taj put neumitan kao što su to život i smrt.

Kad se more smirilo, a surove hridi opet poprimile oblike malih otočića, dvojica pustolova jednako su tiho isplovili iz uvalice, kao što su to učinili i prije tri noći. Samo sada njihov cilj nije bila pučina, nego mala pakoštanska lučica. Usput su se dogovorili kako nikome neće reći što se zapravo dogodilo, nego to da su otišli loviti ribe pa ih je uhvatilo nevrijeme i sada su, hvala Bogu, živi i zdravi, opet doma. Tako je i bilo. Putem su u more bacili provijant i sve ostalo što bi moglo pobuditi sumnje u vjerodostojnost njihove pripovijesti.

Otac je saslušao Antu, na časak napravio lice kao da malo sumnja u sve to, ali ništa nije rekao, a ni pitao. Ni djed Šime nije zabadao nos u tu pustolovinu. A ovaj je nastavio ići u prvi razred elektrotehničke škole u Zadru, uvjereniji nego ikada da će opet na pučinu. U njegovoj čežnji za svijetom i avanturom ništa se nije promijenilo.

Pučina bi i dalje u njemu pobuđivala čudesan osjećaj slobode, upravo ga zvala da sa sebe skine nevidljive okove i da zakorači u ta beskrajna prostranstva. Novost je bila samo u tomu što je sada na svojoj koži osjetio da pučina, ako joj nisi dorastao i ako za nju nisi spreman, može postati opasna i surova. Kao u Sitskom kanalu.

Napokon na pučini

Miro Gotovina bio je ribar u Tkonu. Živio je teško i naporan radio, ali je bio prilično snažan i čvrst. Srednje visine, naoko mršav i koščat, a zapravo vrlo žilav i izdržljiv. U ono vrijeme to je bio svojevrsni dar Božji. Neka vrst popusta na opori i sirotinjski život. Kad je došao onaj prvi rat (1941.) i Talijani okupirali Zadar, Miro je otišao u partizane. Najviše je ratovao po Primorju i Gorskom kotaru. Jednog proljetnog jutra tamo je i ranjen, zarobljen i na kraju otpremljen u ustaški logor u Zagreb, u ciglanu na Črnomercu. Putem je izgubio dosta krvi, a onda i svijest. Kad su ga takvog vidjeli, proglasili su ga mrtvim. Vijest je doprla i do Tkona, gdje su za pokoj njegove duše zazvonila i crkvena zvona. No neki liječnik, koji je, iz tko zna kojih razloga, još jednom bacio pogled na tog nesudenog mrtvacu, ustanovio je da ovaj još diše, pa je tako Miro preživio i kasnije se vratio doma, u Tkon, nastavljajući loviti ribu kao da se ništa nije dogodilo.

Sa sinom Milanom često je odlazio u Biograd i u Pakoštane, gdje su prodavali ribu. Bila je to teška i bijedna nadnica. Ni oni na kopnu nisu imali novaca. Tur-

izma nije bilo, živjelo se od škrte zemlje i mora, bez hladnjaka i asfalta. Ljudi su bili najsretniji kada su nešto mogli trampiti.

Jednog toplog jutra Milan je na pakoštanskoj ribarnici upoznao Anu, kći Šime Mijočeva, čovjeka koji je bio sve što se u ono doba moglo biti. Za one prve, predratne Jugoslavije, bio je žandar, a kad se vratio u Pakoštane, podjednako težak, ribar, neka vrst mjesnog *suca*, pisar i uglednik kojem su u kuću dolazili i *oni iz Zadra*. Ljudi su ga cijenili, jer je mnogima pomogao, a pomalo su ga se i bojali, jer se, za onodobne prilike, otmjeno odijevao i nosio. Bio je uvijek čist, uredan, počešljan i što je najviše čudilo, sve je stizao, čega se god dohvatio.

Kad je Milan ugledao Anu, bio je siguran da je upravo nju tražio. Bila je jedna od Mijočevih sedam kćeri, pa je možda i to pridonijelo da je brzo otišla u Tkon, pod Milanov krov. Nekoliko su godina živjeli u stisci i ljubavi, rodio im se sin Ante, a zatim i druga djeca. A onda su one proklete mine životu dale drugi pravac. Milan je otišao na rad u Zagreb, Ante je rastao kod *dida* Šime u Pakoštanima, čitao o Kolumbu i snatrio o čudesnim karavelama *Santa Maria, Pinta i Nina*.

Kad se Ante onog travanjskog popodneva sa Srećkom vratio s mora, otac Milan nije ništa pitao i provjeravao. Poznavao je svog sina i znao je da na tomu neće ostati. Uhvatio ga je strah da bi mali mogao zaglaviti u nekoj no-voj buri, ili završiti u zatvoru, kao i on i njegov otac. Na-pokon, otkako se vratio iz Zagreba, prodao kuću u Tkonu i, nedaleko Mijočevih u Pakoštanima, izgradio prilično prostranu i pristojnu katnicu, obitelj se nekako sredila. Milan se oženio za tetu Milku, jednu od Aninih sestara, koja mu je rodila još dvoje djece, pa nije htio ni- kakve nove nesreće.

»Ante«, rekao je jednog dana, »čini mi se da trebaš passoš«. Zatim je dodao kako misli da ga može pribaviti,

premda mu sin još nije punoljetan. Ovaj je klimnuo glavom, ne pokazujući preveliku zahvalnost, a ni sreću. Držao se kao da je to svojim pothvatom zaslužio, dapače da tako mora biti, ako već postoji sudbina i ako je sa sobom nosiš kao popudbinu.

Krajem svibnja i on i Srećko imali su putovnice. Za Srećka to i nije bilo toliko čudnovato, jer je bio stariji, i kako se čini, navršio je punih osamnaest godina. Njegov prijatelj, međutim, nikada nije doznao kako je dobio taj čaroban ključ za svijet. A istini za volju, nije si time mnogo ni razbijao glavu.

S dolarima koji su im ostali od prvog bijega, uputili su se za Trst, pa od tamo u Austriju i za München. Kad su stigli u bavarsku prijestolnicu, otišli su do nekog hrvatskog svećenika, pokucali na vrata i rekli: »Mi bismo neki posao«. Fratar, koji je bio župnik u tamošnjoj hrvatskoj misiji, pogledao ih je kao da vidi Marsijance, no ipak ih je pozvao da uđu. Dao im je nešto pojesti i popiti, a onda im je, ozbiljna i stroga lica, rekao kako u Njemačkoj nema posla, pogotovo ne za takva dva momka, i da bi najbolje bilo da se vrate doma.

Kad su se ponovno našli na münchenskom kolodvoru, imali su neodoljiv poriv da kupe karte za Zürich. No tamo nikada nisu stigli. U pograničnom Buchsu iz vlaka su ih skinuli strogi švicarski policajci, odveli u jednu malu i neuglednu prostoriju, ispitivali sat-dva i onda smjestili u neki obližnji hotelčić. Drugo jutro bili su ponovno u vlaku, no ovaj put za Maribor. Tu ih je dočekala jugoslavenska milicija i smjesta strpala u zatvor. Ali samo do dolaska jedne ružne i debele spodobe u uniformi, što je bazdila na alkohol, s vremena na vrijeme se podrigivala i popravljala hlače, potežući ih među nogama. »Kud ste bježali, bando jedna, ha!«, procijedio je prijeteći. »Nikamo«, hladno je odgovorio Ante. »Išli smo rodbini u Švicarsku, htjeli smo je posjetiti i usput malo raditi.« To je

izgovorio mirno i razgovijetno, kao da daje zapovijed. Milicajac se na trenutak zbunio, nije znao što bi odgovorio tom balavcu, samo je piljio u nj, a onda, kao da se dosjetio, otegnuto rekao: »Je li?« Dva sata kasnije već su bili u autobusu za Zadar.

Taj drugi neuspjeh na Srećka je djelovao toliko deprimirajuće da je odlučio kako treći put neće pokušavati. Ante je to primio na znanje, no to ga nimalo nije pogodilo. »Dobro«, rekao je »svatko ide svojim putem i svatko ima svoj posao«. I još se intenzivnije počeo pripremati za konačni odlazak.

Ako je godina bila dobra, bile su dobre i breskve u *dida* Šiminom voćnjaku. Ante je često s njim išao na Vransko jezero, gdje su bila polja i voćnjaci. *Dida* je osobito bio ponosan na svoje breskve, što ih je brižljivo njegovao i uživao u njihovu mirisu kada bi dozrele. Ponekad se i njegovu unuku činilo da cijelo jezero miriše samo na njih. Ali tog ljeta *mali* više nije imao vremena za *didine* breskve. Našao je posao na starom jedrenjaku *Mikiju*, koji je prevozio turiste, što su tih godina počeli dolaziti na Jadran. Radio je sve što se od njega tražilo, zaradio je i podosta novaca i doživio prvu veliku ljubav.

Bila je to Belgijanka, kojoj, ni mnogo godina kasnije, nije zaboravio ime. Zvala se Martine Dayse, bila je možda dvije godine starija od njega, smeđe kose i podjednako lijepa, kao i vatrena. S njom je proveo dvadeset dana, uglavnom se skrivajući od *barbe* i njenih roditelja, ali u svakom slučaju dovoljno da nauči kako neke vatre u čovjeku gore toliko snažnije, što ih se više gasi.

U međuvremenu jedan mu je prijatelj uhvatio vezu s broderskom kompanijom *Topić*, čiji su brodovi plovili pod liberijskom zastavom, dok je sjedište same kompanije bilo u Monaku, u Monte Carlu. Krajem kolovoza u Pakoštane je stigao i brzojav u kojem je stajalo da ga čeka mjesto mornara na *Jeli Topić*, grdosiji od 27.000 brut-

toregisterskih tona, duljoj od dvjesto metara, što je prevozila rasute terete, pretežno pšenicu. Još je pisalo da u rujnu mora doći u Bordeaux na ukrcaj.

Premda je imao putovnicu i premda je znao da će u Genovi dobiti potrebne pomorske papire, Ante se iz Pakoštana iskrao gotovo kao tat. Čak se i s ocem diskretno oprostio, bojeći se valjda da nešto u posljednji trenutak ne pomrsi račun. Jer nedostajao je još samo časak i san će postati java.

Kada je ujutro, posljednjih dana rujna, izašao iz vlaka na bordoškom kolodvoru, Atlantik i grad bili su okovani u magli. Sipila je i sitna kiša, a zrak je mirisao na prostranstva. Polako se uputio u luku, obilazeći dokove kao da je na kakvoj školskoj ekskurziji. Prvi put je vidio doista velike prekooceanske brodove i sve ga je to oduševljavalo i u njemu budilo snove od kojih su ga podilazili topli srsi. Nije mu smetalo loše vrijeme, nije ga mučila nikakva neizvjesnost. Osjećao se kao čovjek, koji je nakon mnogo vremena provedenih u brdima, sišao u dolinu i odmah nabasao na sajam. Sve mu je izgledalo šareno i blistavo, usprkos dosadnom sivilu i teškoj magli. Nakon sat i po pronašao je *Jelu Topić*. Brod je zaista bio prava grdosija, sive boje kao i vrijeme toga dana, ali sa sjajno bijelim, jednako tako glomaznim, komandnim mostom i kabinama.

Dobio je malu, ali čistu i prilično lijepu kabinu, s okruglim prozorom, koji bi, za vrijeme teškog i olujnog mora, ponirao tako duboko ispod površine, da mu se katkad činilo da nikada neće izroniti. U tim je trenucima osjećao nelagodu, pa i strah, koji je potencirala upravo sablasna škripa broda. Kao da je toj čeličnoj grdosiji pretijesno pa škrguće i škripi, srlja u dubinu i kad izgubiš nadu, ona se, kao za inat, propne i počinje izranjati, škripeći i škrgućući jednako sablasno i prijeteće.

Bio je najmlađi od dvadeset i sedam članova posade, koji su svi bili njegovi zemljaci. Radio je sve poslove prim-

jerene običnom mornaru, slušao priče o svijetu i njegovim čudima, noću izlazio na palubu i promatrao brazdu, što ju je brod ostavljao u moru. Nije se mogao nagledati te beskonačnosti, te tmine, što gotovo namjerno skriva prostranstva, premda zna da će ih uskoro ipak morati otkriti. Naslušati tog huka, što ga stvaraju šum mora i brektanje motora, i odvojiti oči od tog zvjezdanog neba koje je tako daleko i tajanstveno, i na kojemu je njegova majka koja ga možda upravo sada gleda i čuva. Kad bi ga umorila ta ljepota, vraćao se u kabinu, gdje ga je čekao Kipling čije je pripovijesti gotovo znao napamet i koje su u njemu rasplamsavale žar za pustolovinom, akcijom, čašću, hrabrošću i stegom.

Pučina je u njemu do kraja oživjela pustolova i sanjara, ali ga, čini se, nije posve zavela.

Amerika!

Samo zaljubljeni u more znaju što je kopno. Zato mu se mornari raduju kao ženama. Kad nakon mnogih jednoličnih i od dosade zamornih dana ugledaju tu tamnu siluetu, vesele joj se kao da su ponovno vraćeni u život.

Kad se *Jela Topić* približio Houstonu, za Antu je kopno istodobno značilo i Ameriku. Zemlju, za koju je vjerovao da ju pomalo i poznaje, jer ju je toliko sanjao i jer je ona za nj bila isto što i za pticu zračne visine. Iako su se na horizontu jedva razaznavali obrisi kontinenta, to mu nije mutilo radost. Bio je na cilju!

Jela Topić je polako uplovio u luku. Do grada je bilo oko dvadesetak milja. Uzduž tog puta smjestilo se bezbroj barova i lokala, u prvom redu namijenjenih mornarima. Sve je bilo šareno, a isti takvi bili su i muškarci i žene. Meksiko nije bio daleko i to se osjećalo na svakom koraku.

Ante je odlučio da najprije sam ode u grad. Volio je tu vrstu samoće. Kad god se radilo o nečem novom i nepoznatom, najmirniji je bio ako se s tim mogao suočiti posve sam. Ta vučja navada bila mu je urođena. Osjećao je da samo na taj način može upoznati stvari i o njima donijeti pravi sud.

Sa sobom je uzeo novac i nož. Kao i svi mornari imao je skakavac koji je s nutarnje strane hlača, zataknuo za pojas. Novac je stavio u lijevi džep od košulje, ali ne sav. Ostatak je zamotao u čarapu, koju je u tu svrhu posebno sašio, svezavši je tik ispod koljena. Ako ga napadnu i ukradu mu novac iz džepa, mislio je, ostat će mu barem onaj oko koljena. Tako je i kasnije radio i nikada nije ostao bez novaca, osim kada bi ga sam potrošio, a to nije bilo rijetko.

U grad se odvezao taksijem. Koliko god su ga privlačili mornarski barovi i koliko god mu se činilo da u zraku osjeća miris putenosti i avanture, čvrsto je odlučio da najprije razgleda Houston. Bio je to ipak najveći grad kojemu je išao u susret. Dotad je od većih gradova upoznao jedino Zagreb, gdje je kraće vrijeme živio s ocem i išao u Harambašićevu školu, te München.

Taksi ga je doveo do središta, a kada je izašao iz auta gotovo mu se zavrtjelo u glavi od nebodera. Nikada nije vidio toliko visokih zgrada i toliko betona. U prvi mah fasciniralo ga je to čudo modernog graditeljstva! »Bože, kako je svijet velik«, govorio je, idući sve dublje u ždrijelo grada. Cijeli je dan obilazio ulice i trgove, lako se orijentirajući uz pomoć karte. Disao je punim plućima, gotovo fizički čuteći slobodu. Ali bila je to istodobno i neka čudna mješavina osjećaja. Što je dulje hodao tim tekšaškim gradom, bivao je i pomalo razočaran. Nekako mu je previše bilo betona i nebodera, a opet ga je sve to oduševljavalo. Činilo mu se da se našao u nekoj golemoj betonskoj kutiji i da ga to sputava. A opet je na kraju bio sretan. Houston je bio i veličanstven i istodobno turoban. Je li to Amerika o kojoj je sanjao?

U jednom baru, ili restoranu, kad je već bio iscrpljen od hodanja, i kad je polako ispijao svoju Coca colu, na nj su nabasali momci s njegova broda. Pozvali su ga da s njima ode u neki lokal u centru Houstona, gdje su se

vruće žene skidale do gola, a muškarci, za koje je bilo teško reći kojoj rasi pripadaju, jer su nosili šesire duboko nataknete na čelo, ispijali oštra pića. Bio je to njegov prvi striptiz i njegovo prvo izbacivanje na ulicu. Neki krupni crnac, pristojno odjeven, ali mrka lica, potapšao ga je svojom teškom rukom po ramenu, a kad se Ante okrenuo, zapitao ga koliko ima godina. Umjesto odgovora dao mu je isprave, a ovaj, kada je u njih pogledao, zgrabio ga je za uho i izbacio na ulicu.

Samo par mjeseci kasnije takvo što bi već teško bilo moguće. Mali se dokazao kao pravi kompanjon, pa su ga stariji mornari cijenili. Znao je slušati, nije previše govorio, a o nekim stvarima znao je i šutjeti. Nekako mu je bilo prirodno da je posao posao, a privatni život nešto drugo. Mislio je da to dvoje ne treba miješati, štoviše da između njih valja podići zid. I to je učinio. I tako se ponašao. Uz to je bio snažan i spretan, osobito s gumenim čamcima, što također nije prošlo nezapaženo. Uskoro je u takvim čamcima prevozio gomile kutija cigareta s broda na kopno. Mornari su to radili kao nešto sasvim normalno, a Ante je za svoj dio posla dobivao i komad od zarade.

Ni u tučnjavama, koje bi najčešće izazvali drugi, nije uzimao. Prvi put bilo je to u Genovi, u glasovitoj *Via pre*, jednoj uskoj ulici koja je tekla paralelno sa širokom avenijom, što je dijelila luku od ostalog dijela grada. U toj prilično dugoj ulici, koja se nekamo penjala, načičkalo se bezbroj bordela, noćnih barova, svodnika i kurvi, uličnih probisvijeta i svakakvog ološa. Bio je tu i jedan *Hawai-bar*, prilično prostran, u koji su svraćali mornari iz cijelog svijeta. Govorilo se svim jezicima, pila svakakva pića, a bilo je i svakojakih cura. Neki prgavi, zdepasti i zao mornar s Jele Topić, koji je malo govorio, ali se mnogo cerio, te je večeri bio osobito osjetljiv. Je li ga mučio višak energije nakon tjedana provedenih na moru,

ili kakva loša vijest od kuće, Bog bi ga znao. U svakom slučaju, neki pijani Englez ili Irac u prolazu je gurnuo prgavog Hrvata i ovaj ga je odmah odalamio šakom po glavi. I opća je tuča bila programirana.

U prvih par minuta tukli su se mornari s *Jele Topić* protiv Engleza ili Iraca, a onda se u tu tučnjavu uključilo sve živo. Čak i žene. Letjeli su stolci, pucala rebra, radile boce. Potekla je i krv. Ante je to bila prva takva tučnjava. Nije ju mogao, a ni htio izbjeći. Dobio je nekoliko udaraca u glavu i tijelo, kad se sa svojim dečkima povlačio prema izlaznim vratima. Na samim vratima i on je dobro dohvatio dvojicu, a onda su se začule policijske sirene i svi su se u hipu razbježali. Dvojica mornara s *Jele Topić* završili su u bolnici umjesto na brodu, a Ante se, nakon što je skrenuo u sporednu ulicu, popravio odjeću i malčice sradio, opušteno vratio u *Via pre*, ovog puta posve sam. Kao da se ništa neobično nije dogodilo, dapače, kao da se dogodilo nešto posve normalno i zakonito. Jer u grupi, kao i na moru, solidarnost je neka vrst nepisanog zakona, baš kao što je to u samoći čežnja za svijetom.

Jela Topić je bio vrlo moderan i, u svojoj kategoriji, vrlo lijep brod. Ali je imao peh. Doživio je malu havariju, koja nije bila bogzna kako ozbiljna, ali je brod ipak morao na remont. To je bilo otprilike godinu dana otkako se Ante na nj ukrcao. Remont je bio na doku u La Speziji, u Italiji. Mornari su imali dovoljno vremena da potroše novac i energiju, pa je i on uglavnom sam lutao gradom. Jednom zgodom upoznao je u nekom restoranu ljubaznog i nešto starijeg gospodina. Ovaj mu je pripovijedao o svemu i svačemu i to na takav način da je rado s njime provodio vrijeme. Pripovijedao mu je i o Legiji stranaca, o njenom glasovitom zapovjedniku Louis-Philippeu, o najslavnijoj bici Legije u dalekom Meksiku kod mjesta Camerone

1863., kada su svi legionari, zajedno sa svojim zapovjednikom, kapetanom Danjouom, u srazu s nadmoćnim Meksikancima, junački izginuli, ali uspješno izvršili zadatak - osigurali sigurnu odstupnicu glavnini snaga. I kako je preživio samo jedan legionar, kojeg su neprijatelji, u znak divljenja i štovanja, pomilovali i darovali mu ruku mrtvog kapetana Danjoua, koja je otad simbol Legije.

Sve je to slušao, upijao, a ljubazan gospodin o svemu je pripovijedao kao o bajci i avanturi, potičući u mladom čovjeku ljubav prema časti i dužnosti. Život na brodu u usporedbi sa životom tih pustolovnih vojnika, izgledao mu je kao dosadna proza. Plovio je već godinu dana, stalno na relaciji Europa - Amerika, upoznao mnoge luke, ali mu se nekako činilo da svijeta ipak nije vidio. Doma ga također ništa nije vuklo, a na brodu mu je postajalo tijesno. »Ako već plovim, onda želim ploviti na brodu na kojem ću ja biti kapetan«, govorio je u trenucima u kojima bi sam sebi otvarao dušu. Istodobno je znao koliko je to nerealno, da nema šansu da to postane, osim da se vrati doma, nastavi školovanje na kakvoj pomorskoj školi i zauvijek izgubi dragocjeno vrijeme.

»Želim u Legiju, recite mi kako mogu tamo stići«, zapitao je jednog dana ljubaznog gospodina. Ovaj, kao da je to i očekivao, pokazao je prstom prema Marseilleu, rekavši: »Dovoljno je da stigneš na tamošnji kolodvor, tamo ti sve piše«.

Ante se vratio na brod i rekao kako mora hitno kući, jer ima nekih problema s obitelji. *Barba* je iz sefa izvadio putovnicu i oko dvije tisuće dolara uštedevine, pružio mu ih i zaželio mu sretan put.

U Genovi je ubrzo pronašao ljude koji su bili spremni ilegalno ga prebaciti preko francuske granice, jer je još uvijek bio maloljetan i imao putovnicu s kojom, kako je mislio, ne bi daleko stigao. Za tu je uslugu platio oko tristo dolara, a granicu je prešao iznad dugačkog tunela,

na putu Courmayeur-Chamonix, verući se po kozjim stazama na strmim obroncima Mount Blanca. Bila je noć, zapravo pred zoru, kad su već dobro zašli na francusku stranu. U daljini su se vidjela svjetla Menthona. U grupi je bilo šest-sedam ljudi, no nitko ni sa kime nije razgovarao, ili govorio kamo ide i zašto.

Ante je, kao i obično, novac držao zavezan oko lijevog koljena, dok je oko desnog imao putovnicu i brodske papire. Na leđima je imao mali ruksak u kojem je nosio čistu košulju, nove cipele i ostale sitnice.

Kad su stigli do nekog planinskog zdenca, tu se osvježio, obukao na se čistu košulju, obuio nove cipele i lagano se spustio u Menthon. Ravno na željezničku stanicu. Tu je kupio kartu za Marseille. Susret s nepoznatim gradom i sudbinom, za koju je vjerovao da mu je zapisana, a koju još ne zna, uzbuđivala ga je do ushita. Išao je otkriti još jedan svijet.

U staroj marseilleskoj tvrđavi

Željeznička stanica u Marseilleu nalazi se na uzvisini i do nje se može samo dugim stepenicama. Isto se tako, samo u obrnutom smjeru, odlazi i u grad. Kada je Ante iz Mentona stigao u Marseille, već je bilo kasno popodne. Bio je umoran, ali ne toliko da odmah na samoj stanici ne bi zapazio vrlo privlačne i vrlo lijepo uokvirene plakate, što su pozivali u Legiju stranaca. No pogledao ih je samo ovlaš, u prolazu. Spustio se niz stepenice i zakoračio u ulicu, načičkanu malim hotelima i pansionima. Ušao je u prvi, koji mu se učinio prikladnim (a to je značilo i jeftinim), iznajmio istu takvu sobicu, u kojoj je ostao tek toliko, koliko je bilo potrebno da se osvježi. A onda je krenuo u otkrivanje grada, ravno prema operi, koja je bila negdje u centru. Nije predugo lutao, premda ga je noć privlačila, nego je sam sebi rekao: »Sad natrag i u krevet, sutra rano ustaješ i ideš na posao. A zbog toga si tu!«

Potragu za Legijom vrlo je ozbiljno shvatio i zato je htio biti odmoran, čist, uredan, riječju: spreman. Ne samo zato što mu se činilo da jedan budući profesionalni vojnik najelitnijih francuskih postrojbi mora biti takav, nego i stoga što je nekako slutio da se okreće velika i značajna

stranica u njegovu životu. Sve što je prošao i proživio, činilo mu se beznačajnim u odnosu na ono čemu sada ide ususret. Doduše, o tomu nije imao jasnu predodžbu, ali jenekako bio siguran da je tomu tako.

Zbog toga se nije javio ni maloj Francuskinji, koju je upoznao u vlaku za Marseille, i koja mu je ostavila broj telefona, rekavši: »Ako ostaneš malo dulje u mom gradu, svakako mi se javi«. Iako su za Antu tada sve djevojke bile na svoj način privlačne, ova mu se posebno dopala, jer mu se, zbog smeđe kovrčave kose i velikih očiju, činila lijepa kao anđeo. Ipak, posao je bio važniji.

Cijeli je kolodvor bio u plakatima koji su pozivali u Legiju. Bili su vrhunski dizajnirani, marketinški savršeni, uokvireni, ne preveliki, ali zato svuda uokolo. Na svim je jezicima pisalo o čemu se radi, tu je bila i adresa Legije, broj telefona, a za one komotnije i obavijest da se mogu javiti u prvu žandarmeriju, koja će se onda za njih pobrinuti. S tih plakata došljake i znatiželjnice gledala su snažna i suncem opaljena lica legionara, s glasovitom bijelom legionarskom kapom na glavi i pogledom uperenim u daljinu i, kako se Anti činilo, pustolovinu. A ispod tog dominantnog lika bile su poredane brojne sličice, što su prikazivale legionare diljem svijeta, u najrazličitijim akcijama i situacijama.

Odlučio je da sam potraži regrutacijski centar Legije. On se nalazio u starom dijelu Marseillea i u jednako tako staroj utvrdi *Fort St. Nicolas*. Kad je sjeo u taksu i rekao kamo želi, šofer, a bio je to neki nasmijani Arapin, pogledao ga je s čuđenjem i istodobno sa samilošću. Ponovio je adresu, ali nekako više za sebe, kao da želi biti siguran je li dobro razumio. Na kraju je Anti poželio sreću.

Na ulazu u vojarnu bila su teška i golema drvena vrata, kakva je mornar *s Jele Topić* vidio samo u filmovima. Pozvonio je na oveće zvono na zidu, pričekao par trenutaka, a onda su se velika vrata nečujno otvorila. Na njima se

pojavio mladić u uniformi, ozbiljna i suha lica, legionarski ošišan, zategnut i poravnat, kao da je na smotri, i sa zelenom beretkom na glavi. Pitao ga je kratko što hoće, a kada je došljak nekako objasnio ono, što je ovome očito bilo jasno čim ga je spazio, uzeo mu je putovnicu, uveo ga u predvorje dvorišta i naredio mu da čeka.

Dok je stajao kraj stražarnice, oslonjen o zid, primijetio je nekakve neobične spodobе kako se kreću dvorištem. Činilo mu se da metu, ili tako nešto, no na svaki način djelovale su kao da su iz drugog svijeta. Na glavama su imale goleme, zapravo prevelike, crne beretke, a nosile su i isto takve nezgrapne hlače i vojničke bluze. Više su nalikovale na cirkusante, negoli na vojnike. Njihova ozbiljnost i njihovi pokreti, kao u usporenom filmu, prizoru su davali nadrealistički štih. Taj su dojam osobito pojačala dvojica vojnih policajaca, što su se pojavili nakon desetak minuta, u savršenim i vojnički besprijeckorno zategnutim uniformama.

Vojni su policajci Antu otpratili do obližnjeg ureda, gdje ga je primio dočasnik Legije, mladi muškarac tvrda i odlučna izgleda, koji je bio podjednako škrt u gestama kao i u govoru. »Pravi profesionalac«, pomislio je Ante. »Čak mu je i taj jedva primjetan osmjeh, nekako zategnut«.

No nije mu znao najrazgovjetnije objasniti zašto je ovamo došao, pa ga je ovaj ostavio da čeka slijedeća dva sata, dok se nije pojavio neki četrdesetogodišnjak, prosjede kose i mrka lica, ali još uvijek sjajnog i sportskog izgleda, koji je Antu na *hrvatskom* pitao: »Tko te poslao? Zašto si došao? Koliko godina imaš? Imaš li kakvih problema? Traži li te netko?«

Ante je na svako pitanje mirno odgovorio, a kad je došlo ono o godinama, samo je rekao: »Pa imate moj pasoš«. Četrdesetogodišnjak, koji je po govoru mogao biti iz Bosne, sve je bilježio u jedan formular, a onda je odložio olovku i rekao: »Ti sada ostaješ ovdje, izlaz je zabranjen,

uzet ćemo ti sve osobne stvari, civilno odijelo, ostaje ti jedino novac, ali moramo znati koliko ga imaš. Ako sve bude dobro, za nekoliko dana ideš u regrutni centar.« Pustolov je klimnuo glavom, prikrivajući radost što će uskoro postati legionar.

Ali, stvari nisu bile tako jednostavne. Doduše, dobio je i on onu smiješnu uniformu i nezgrapnu crnu beretku, i to odmah u uredu. Tu se i presvukao, tu su mu uzeli i civilnu odjeću. Kada se presvlačio, Bosanac je primijetio da oko koljena ima zavezane čarape, pa se nasmiješio, primijetivši: »Uči te život, uči! « I dodao: »Prilično si snažan, baviš li se športom?« »Ne«, odgovorio je Ante, »to je od ribolova i teških nadnica«. I odmah nadovezao: »Htio bih u ronioce.« »Polako, polako, imaš vremena«, odvrati Bosanac.

Još mu je kazao da šišanje za sada nije obvezatno, da ima vremena da se predomisli i da može otići kući sve dok ne ode u pravi regrutni centar. »A mi ćemo za to vrijeme provjeriti imaš li problema sa zakonom.« Zatim je brižljivo popisao sve Antine stvari - nož, zlatni lančić s križem, sat, cipele, čarape... svaki papirić, svaku sitnicu. Ovaj je potpisao da je sve baš tako i rekao kako nema nikakva dodatnih pitanja.

Noć je proveo u spavaonici na prvom katu, u koju je moglo stati dvadesetak ljudi. Kreveti su bili jedan iznad drugoga, dobio je dvije vrlo grube deke tamnozeleno boje i dugačak i okrugli jastuk, ispod kojeg je bila bijela i tvrda platnena vreća, što je služila umjesto plahte. U toj se vreći spavalo, dakako, bez pidžame, samo u gaćicama i gol do pojasa. Tu noć u sobi je bilo desetak momaka, dva crnca, nekolicina Arapa, a ostalo su bili bijelci. Gotovo i nisu međusobno razgovarali, držali su se nekako postrani jedan od drugoga. Poput različitih vrsti životinja koje su došle na isti izvor napiti se vode.

Ujutro ih je sve dočekala kiša i prohladno vrijeme (bio je već kraj listopada). Poslije doručka Ante je završio u kuh-

inji gdje je do podneva gulio krumpire, jedva čekajući da napokon počne »pravi posao« . Ni na što drugo nije mislio. Ni na svoje u Pakoštanima, koji nisu pojma imali gdje je i kamo se otputio. Nije im ništa rekao, jer je mislio da se to, što se s njime dešava, više nikoga ne tiče. Sam je odgovoran za svoj život, pa ne bi bilo u redu da s njime opterećuje druge. To više što je »doma bio sasvim drugi svijet« od ovoga u koji je sada zakoračio.

Iako je cijeli dan nešto radio, prao prozore, zahode, meo dvorište, dozlaboga se dosađivao. Vrijeme kao da je stalo. Nitko nije dolazio, ništa mu nisu govorili. Jedino je primijetio da ih stalno promatraju vojni policajci, kao da ih snimaju. Najgore od svega je bilo to što su neki momci u crnim beretkama odlazili, a drugi dolazili, ali nitko nije znao kamo idu i zašto. Sve je to trajalo gotovo mjesec dana. Pomalo je već gubio nadu, nije vidio nikakvu svrhu u tom, kako se njemu činilo, besmislenom gubljenju vremena. A postajalo je i sve hladnije.

A onda, jednog jutra, poslije postrojavanja, dolazi Bosanac u društvu višeg dočasnika, zapovjednika vojne policije (Biroa sigurnosti), koja je bila u sastavu Prvog puka Legije stranaca, sa sjedištem u Aubagneu, gradu između Marseillea i Toulona. Oni, koji su prošli ovaj prvi test dosade i neizvjesnosti, prozvani su i naređeno im je da stanu u desno. Tada im je postavljeno pitanje: »Jesi li promijenio mišljenje?« Ako je odgovor bio negativan, a u pravilu je bio, uslijedio je dodatak: »Onda ideš dalje«. Svi koji su išli dalje, a među njima je bio i Ante, ukrcali su se u kamion. Nakon sat i po vožnje otvorila se cerada i oni su mogli vidjeti da su stigli na mjesto gdje je sve bilo drukčije negoli u *Fort St. Nicolasu*.

***Stopedesetjednatisućačetrstoosam,
na vašu zapovijed!***

U vojarni u Aubagneu vladala je velika užurbanost. Dvorište i poligoni bili su prepuni legionara u svečanim odorama, s bijelim kapama na glavi, crvenim epoletama, što su poput gustih pramenova kose padale na ramena, te plavim platnenim opasačima. Svi su bili zategnuti i ošišani na par milimetara. Jedino su na vrhu glave mogli imati malčice dužu kosu. Lica su im bila obrijana poput stakla, bili su čisti i uredni. Bradu su nosili samo inženjerci i to je bila ne samo tradicija, nego i obveza.

U krugu i na poligonima bilo je i mnogo radnih i borbenih uniformi, a zrakom su se prolamale kratke i odriješite zapovjedi. Sve je nekako djelovalo kao u kakvu akcionu filmu, čiju režiju neupućeni došljak nije mogao razumjeti.

Novopridošli su postrojavani udarcima laktom u rebra, a oni koji su imali problema s orijentacijom, i nogom u stražnjicu. Ponavljao se i dio dosadnih formalnosti, od zapisnika, do skidanja i uskakanja u uniformu identičnu

onoj u *Fort St. Nicolasu*. Zatim su na red došli liječnički pregledi, testovi inteligencije, obrazovanja, provjera fizičke kondicije, psiho-testovi. Sve je to trajalo danima, a najgori su bili psiho-testovi. Išli su do kraja u čovjeka.

»Jesi li se kada dirao s dječacima ili kasnije s momcima?«, pitao bi psiholog. »Ti si Ante imao sestru, je li? Reci mi kako si se prema njoj ponašao... A kasnije?« Onda bi na red dolazile fotografije. Neka, na kojoj izbezumljeni muškarac i žena tuku dijete, što bespomoćno urla. »Kako ti se to sviđa? Sto misliš o tomu?« »Grozno«, odgovarao bi Ante. A onda bi pod nos dobio fotografiju sa zadavljenim psom što je visio o žici. »A ovo?« »To mi je odvratno, nikada to ne bih učinio životinji«, odvratio je žurno, samo da ne mora gledati dulje u fotografiju.

Ti psiho-testovi dosta su dugo trajali. Ponekad su psiholozi tražili da se dugo gleda u fotografiju i za to vrijeme bilježili reakcije. Jednom je Ante morao prilično vremena promatrati fotografiju nekog masakriranog čovjeka, što ga je rulja, negdje u Aziji, linčovala. Prizor mu je bio odvratn i on je, više iz protesta, negoli da opiše što osjeća, rekao: »To nije fer, kad toliko njih idu na jednoga, jer nema ravnoteže!«

Kad je i to prošlo, pojavili su se ljudi iz *Biroa sigurnosti* i gotovo tjedan dana unakrsno ispitali o svemu što se ticalo dotadašnjeg života. »Jesi li krao? Jesi li se tukao? Kako si se pri tom osjećao? Jesi li pripadao kakvoj uličnoj bandi, nekim kriminalnim skupinama, sudjelovao u reketu? Što si osjećao kada ti je majka umrla? Što si radio na brodu? Jesi li kome rekao da ideš u Legiju?« »Ne, nikome nisam rekao«, odgovorio je na posljednje pitanje. »Sigurno?« »Da«, ponovio je. »Dobro, a jesi li probao drogu, jesi li pio alkohol?« Ante je i na to odgovorio

niječno, dodavši kako se nekoliko puta opio, ali da mu je alkohol inače odvratn i da ga ne pije.

Sve što je tih dana i mjeseci činio i govorio, sve se to brižljivo bilježilo i unosilo u njegov dosje, koji ga je pratio poput sjene. Cijeli njegov dotadašnji i aktualni život utiskivao se u fascikl, bivao je analiziran, klasificiran i ocjenjivan. Još je samo trebao dobiti novi identitet i potpisati ugovor!

Taj je dan došao početkom 1973. godine. Nakon mjeseci provedenih u *Fort St. Nicolasu* i u administrativnom centru Prvog puka Legije stranaca u Aubagneu, položio je ispit i potpisao ugovor da pristupa Legiji. Dobio je novo ime i prezime i od sada se zvao »Andrija Grabovac, rođen 10. prosinca 1953, u Grabovcu u Jugoslaviji«. Time je postao dvije godine stariji i umjesto horoskopske vage (stvarno se rodio 12. listopada 1955.) postao je strijelac.

No, ono najvažnije u ugovoru, ipak nije bilo to, već broj koji je dobio: 151408. Zapravo, on je od tog trenutka jedino i bio taj broj. Kada bi se predstavljao ili salutirao samo je smio reći: »*Stopedesetjednatisućačetristoosam, na vašu zapovjed!*« To je morao izreći brzo i odrješito kao da puca iz automatske puške, jer jedino se tako običan legionar smio predstavljati. Pritom retpostavljenog nije smio gledati u oči, jer se to smatralo drskošću. Morao je stati mirno na udaljenosti od otprilike tri metra, izgovoriti svoj identifikacijski broj i gledati dočasnika, ili časnika, malo poviše obrva. Jer nedopušteno je bilo i gledati u zemlju.

Od 120 kandidata u specijalni centar za temeljnu obuku otišlo je samo njih 37! Prije nego li su napustili Aubagne, još su jednom temeljito pregledani, no ovog puta u dosje je ušla svaka brazgotina na njihovu tijelu, svaki značajni madež, ili nešto slično, po čemu bi kasnije mogli biti identificirani. I tek sada su postali regruti i smjeli sa sebe

skinuti onu nadrealističku uniformu i nezgrapnu crnu beretku. Dobili su zelene beretke, kape koje legionari nose u borbi ili na radu, ali bez ikakvih oznaka, jer još nisu bili posve pravi legionari. Još nisu položili prisegu.

Bonifacio je gradić na južnoj obali Korzike. Po njemu je nazvan i prolaz između tog francuskog otoka i Sardinije, a u njemu je i centar Legije za temeljnu obuku. Tek kad se tu dođe, postaje se regrut, dobiva se kompletna oprema: od svih vrsta odore do poluautomatske puške, bodeža i ostalog. Obuka traje četiri mjeseca i ubitačno je naporna. Mnogi je ne završe, ali su zato regruti pod stalnom paskom.

Svakih četiri sata mijenja se instruktor. Od regruta se traži automatizam u vještinama, da zavezanih očiju, ili u mrklome mraku, brzo rastavi i sastavi najkompliciranije oružje, da sačuva prisebnost i kontrolu pod kišom pravih metaka. Pri tom nema ni milosti, a ni nježnosti. Udarci lete na sve strane, disciplina i red moraju biti savršeni, čak toliko da se s viskom pregledava je li oprema u ormaru dovoljno uredno složena.

U Bonifaciju je instruktor bio i jedan Nijemac. Čovjek opasna i strašna pogleda. Oči su mu bile plave i hladne kao led, nikada nije pokazivao emocije, nikada pokazao samilost, ali je zato uvijek bio besprijekoran, uredan i čist. Regruti su drhtali pred njime, a kad bi nekoga pogledao, imali su osjećaj da kroz njih struji neka opasna hladnoća.

A opet, s druge strane, govorili su da je to pravi vojnik, pravo ogledalo *Legion étrangère*, uzor kojemu valja težiti, pravi profesionalac. Iako je bio visok samo 175 centimetara i već imao gotovo pedeset godina, ostavljao je dojam da je u najboljoj fizičkoj formi. Možda i zato što uopće nije imao vrat, glava mu je naprosto urasla u snažna leđa,

pa je djelovao kao paket zategnutih mišića. Uz to je imao male ali mesnate šake s kratkim i nadasve spretnim prstima. Bio je fenomenalan u baratanju svim mogućim oružjem, savršena refleksa i uvijek spreman zadati pod-mukli i neočekivani udarac.

Regruti su u njegovoj blizini stalno bili napeti kao lukovi, jer tko nije bio takav, smjesta bi se, od iznenadnog udarca u trbuh, našao na podu. Njegova je filozofija bila da od tih momaka, među kojima je bilo svakojakih karaktera, probisvijeta i ugursuza, stvori vukove samotnjake koji će moći preživjeti pod svim okolnostima, ali koji će, kada su u čoporu, znati poštivati i pravila kolektivnog života.

Taj je opasni Nijemac s momcima izvodio vježbe s bojevom municijom. Pucao je po njima da se sve prašilo, tik iznad njihovih glava. Neki to nisu mogli podnijeti, pa bi se šćućurili u rovu, ili u panici pokušavali golim rukama iskopati još dublju rupu kako bi se u nju uvukli. A Nijemac je samo prašio i prašio iz svih mogućih cijevi.

Ante je također bio u rovu i pod kišom metaka, ali ga nije bilo strah. Za njega je to bila samo vježba, dapače igra. Bio je siguran da instruktor neće nikoga pogoditi, da pazi na to, ma kako inače pucnjava bila neugodna. Zato se i nije osobito zaklanjao, nego je prilično napadno virio iz rova i sve to promatrao kao da je u kinu.

Kada je Nijemac primijetio to njegovo neobično ponašanje, obustavio je paljbu i zagrmio: »Ti tamo, smjesta dolazi ovamo!«, pokazavši rukom na Antu. Ovaj je iskočio i krenuo prema njemu, a kad se približio na tridesetak metara, Nijemac je izvadio pištolj i počeo pucati kao da ga želi pogoditi.

U jednom trenutku Ante je osjetio da je metak proletio tako blizu njegove desne noge da je njome makinalno trznuo, kao da želi izbjeći zrno. Nijemac je to primijetio i počeo gadati još bliže, no ovaj nije stao. Išao je uspravno kao da se ništa dramatično ne događa. Kada je došao na

tri metra od instruktora, stao je, izgovorio svoj identifikacijski broj i dodao -»na vašu zapovijed«. Pritom je gledao Nijemca ravno u čelo, iznad obrva. No ovaj mu se brzo približio, unio u lice, prisilivši ga da ga pogleda u oči. U tom trenutku Ante je imao osjećaj da kroz njegovo biće struji neka ledena i opasna studen. To je trajalo nekoliko časaka, a onda je Nijemac učinio korak natrag, naredio da se stopedesetjednajtisućičetrstoosam dade snajper i zapovjedio mu da smjesta gada u mete koje su bile otprilike dvije stotine metara daleko. Te su mete simulirale ležeće vojnike, kojima su se vidjele samo glave i grudi.

Ante je podigao snajper, u kojemu je bilo pet metaka, nekoliko puta duboko udahnuo i izdahnuo, na kraju napola zadržao dah i brzo ispucao cijeli okvir. I pogodio u sve mete! Zatim je snajper spustio uz nogu i resko, ali razgovijetno izgovorio: »Stopedesetjednatisućačetrstoosam izvršio zapovijed!« još je potrajalo nekoliko trenutaka dok Nijemcu nisu dojavili rezultat gađanja, a onda je uzviknuo: »Ha Boljševik«! (jer tako ga je zvao zbog toga što je bio iz ondašnje Jugoslavije) i zatim zapovjedio: »Vrati se natrag!«

Kasnije je u njegov dosje unio: »Otkucaji srca jednaki kao i prije vježbe, sabranost do kraja.«

Legionarske cure za četiri žetona

Bio je to dan koji su momci u Bonifaciju čekali s osobitim nestrpljenjem. Kraj obuke i polaganje prisege. Nakon četiri mjeseca krvavog rada i teških psihičkih stresova, napokon nešto lijepo. Dan je bio sunčan i topao, mirisalo je na proljeće i novi život. Regruti su bili postrojeni u svečanim odorama. Bilo ih je 25, od 37, koliko je pristupilo obuci. Ispred svakog od njih stajala je stolica na kojoj je bila bijela legionarska kapa, svečane crvene epolete s oznakom Legije stranaca, isto takav crveni furažer, što se nosi preko ramena, te tamnoplavi platneni opasač. Tek nakon prisege na glavu se smjela staviti bijela kapa i ostali dijelovi svečane odore. I tek tada si bio pravi legionar.

Ante je izgovorio prisegu s osjećajem kao kad se ljubljenoj ženi u zanosu obeća vjernost. Bio je ushićen, potresen i ponosan. A kada je na glavu stavio kapu, učinilo mu se da je na vrhu svijeta s kojega treba samo skočiti u njegova prostranstva. Postao je profesionalni vojnik! I to u proslavljenoj *Legion étrangère*! Kakve li časti!

Tog je dana Ante prvi put nakon mnogih mjeseci mirno i obilno ručao. Nije bilo nikakvog iznenađenja, nikakvog

otimanja za hranu, nikakva stresa ni surovosti. Jeo je sa zadovoljstvom, posebno se veseleći onome što tek ima doći. Navečer.

Nakon večere, momci su otišli na tuširanje, obukli se u trenirke, postrojili i trčeći, uz skandiranje *jedan-dva-tribum*, uputili se u *puf*. Bio je to legionarski izraz za javnu kuću, što se nalazila u sklopu vojarne, bila ograđena i nosila službeni naziv B.M.C. Bilo je to prvi put da su dobili pristup u *carstvo snova*. Neka vrst nagrade za sve što su pretrpjeli? Ili naprosto dodir sa ženama Legije? U svakom slučaju, svaki je dobio četiri žetona za cure i četiri žetona za pivo. Za prva četiri žetona moglo se sa curom ostati dvadeset minuta, a za pivske žetone popiti četiri piva. Zašto je to tako bilo, malo je tko znao, no kasnije su momci saznali da se za osam žetona moglo biti sa ženskom cijeli sat, a za šesnaest skoro pola noći. No tada su to sami plaćali.

Zgrada, u kojoj su bile prostitutke, bila je prilično lijepa izgleda, iznutra sasvim ugodna i pristojna i svakako uredna i čista. U hodniku, ispred soba u kojima su bile dame, visjele su njihove fotografije u izazovnim pozama, i momci su se, na temelju njih, odlučivali. Ali u sobu nisu mogli samo tako. U hodniku je naime bio *medicinar* pred kojim si najprije morao skinuti trenirku, pokazati sve što imaš, pa ako nije bilo ničeg sumnjivog, ili znakova zaraze, mogao si unutra.

Anti se činilo da je dvadeset minuta prošlo kao tren. Žetona više nije imao, nije ih mogao ni kupiti, jer takva su bila pravila u Bonifaciju. Ovdje je cure poklanjala Legija. Ali je zato imao četiri žetona za pivo. Sjeo je za bar u salonu B M.C.-a, naručio pivo, popio gutljaj i smučilo mu se. Nikako mu alkohol nije išao, a pivo mu je bilo odvratanje od svega. Valjda je napravio i grimasu koja je bila u skladu s njegovim osjećajima, jer je to opazio Nijemac po imenu Barends, koji još nije bio kod cura, ali je zato ispijao

svoje četvrto pivo. Za tili čas Ante je s njim zamijenio žetone i vratio se u hodnik s fotografijama, ušavši sada na nova vrata.

A što se Barena tiče, on je s istim zadovoljstvom nastavio s pivom. Taj je Nijemac kasnije bio dobar ratnik, jak kao vol, pomalo lud i usamljen. Ali ga je shrvao alkohol, pa se pričalo da je propao.

Legija stranaca brinula se o svemu, pa tako i o tomu da njeni ratnici uvijek imaju i žene. Kako se, poglavito u Francuskoj, nastojalo izbjeći da legionari dolaze u doticaj s civilima, svaka vojarna imala je javnu kuću, u koju se uvijek moglo po određenom redu i proceduri, i, uglavnom, za male novce. Napokon, što god legionari činili, ma kako se trošili na vježbama i u poslu, nikada ne potroše sve ono što u njima gori i što može ugasiti samo žensko tijelo. Ponekad možda i sama blizina tih stvorova, njihov glas, pogled ili dodir.

Ali u Bonifaciju to nije bio jedini razlog zbog kojega su momci dobili žetone. Nakon što je Ante potrošio svoja prva četiri žetona i otišao popiti pivo, njegova dvadesetminutna izabranica uzela je u ruke olovku i u jedan formular ubilježila svoje dojmove. Kako se u tih dvadeset minuta ponašao, je li imao kakvih problema, je li ih stvarao. Sve što spada u tu sferu i što bi moglo otkriti buduće ponašanje i ukazati na postupke u sasvim drugim vidovima života, bilo je zabilježeno. A onda je i taj formular pridodan dosjeu, koji je putovao s Antom, a da on to tada nije ni slutio.

Inače, bordeli su u pravilu funkcionirali drukčije negoli u Bonifaciju. Bili su neka vrst institucije u Legiji. Sličnu ulogu kakvu su prostitutke imale u francuskoj revoluciji (po nekima je bez njih ne bi ni bilo!?), imale su je i u Legiji. U Calviju, na primjer, gdje je vojarna zauzimala prostor od nekoliko kvadratnih kilometara, bordel se nalazio desno od glavnog ulaza, ponešto iza administrativne

zgrade, malčice *zabačen* ali na lijepom mjestu i na dohvatu očiju. Bio je sav okružen cvijećem u jednako dražesnoj zgradi, sagrađenoj u mediteranskom stilu, a po nacrtima legionarskih arhitekata.

U toj kući sve je bilo tamnocrveno, samo su tepisi bili plavi. Čistoća i red bili su zakon, a cure, kojih je obično bilo između devet i petnaest, mijenjale su se svakih šest mjeseci. Iza predvorja bio je prostrani salon s foteljama od tamnocrvene kože, te polukružni bar s povišenim stolicama, romantičnim noćnim lampama i damama između dvadeset i trideset i pet godina starosti. Tu je, ponešto diskretno, bila smještena i kasa te fotelja za šeficu.

Bila je to postarija i vrlo ljubazna dama (oko pedeset godina), koja je karijeru počela još u Alžiru, u kojem je Legija bila pristuna od davne 1840., kad je na njenu čelu bio legendarni maršal Bugraud. Bila je uvijek maksimalno dotjerana, i premda je sa svima postupala prijateljski, imala je neupitan autoritet. Legionare je poznavala u dušu, jer preko nje su se prevalile ne samo nevine duše, nego i svakakve propalice, kartaši, varalice, a možda i ubojice. Svi su to znali i svi su poštivali red za koji se ta dama brinula.

Cure su u Calviju bile nešto skuplje nego drugdje (četiri žetona oko 45 franaka) no to je tada, 1973., bilo relativno malo, ako se uzme u obzir da je običan legionar zarađivao između 2700 i 4000 franaka mjesečno (u bazi). A na terenu plaća se uvećavala i do tri puta.

No i tu su vladala opća pravila. U B.M.C. se moglo ući samo u određeno vrijeme, legionar je morao biti čist, uredan, podrezanih noktiju i ulaštenih cipela. A pred sobama je obavezno bio *medicinar*, kojem si morao pokazati s čime si došao.

Pomorski diverzant

Nakon cura na redu je bio *dugi (legionarski) marš*, a time i druga strana medalje. Momci su ustali u četiri sata ujutro i iz Bonifacija, u punoj ratnoj opremi, krenuli za Corte, povijesni gradić u unutrašnjosti otoka. Put je bio dug 170 kilometara, marširalo se vojničkim korakom, a na leđima nosio ruksak težak oko 25 kilograma. Za tri dana, prolazeći isključivo kroz nenaseljene predjele, navopečeni legionari stigli su na odredište.

Gradić je imao nekoliko tisuća stanovnika, a bio je smješten u kotlini, koju su okruživala ne previsoka, ali zato prilično nepristupačna brda i vrleti. Ljeti je palila vrućina, a zimi grizla studen. Još je gore bilo na rubu grada, okrenutog prema kamenolomima u brdima, gdje se nalazio *disciplinski sektor*. Bio je to zatvor Legije stranaca.

Ležao je na površini velikoj, otprilike, kao tri nogometna igrališta, bio opasan zidom i bodljikavom žicom. Izvana su se mogle vidjeti stražarnice-osmatračnice, slične onima iz ratnih filmova, sa specijalno obučanim vojnim policajcima. Osim osmatračnica tu su bile još i drvene bare u kojima su kažnjenici uglavnom samo spavali, te

samice. Zidovi tih potonjih bili su od grubog betona, a sama prostorija veličine metar i pol na metar i pol. Baš toliko da se kažnjenik ne može ispružiti ni na koji način, osim ako stoji. Prozora nije bilo, a za hranu se dva puta na dan dobivao komad kruha i voda.

U Legiji je, dakako, bilo svakojakih ljudi, pa i onih s kriminalnom energijom, kadšto i psihopata, ali i podosta *normalnih* koji su učinili kakav težak disciplinski prekršaj i završili u zatvoru u Corteu. Jedan od najtežih prekršaja bio je bijeg iz Legije. A toga je bilo, jer mnogi ne bi mogli izdržati željeznu disciplinu, surovost i napore legionarskog života.

Kad bi takav dospio u disciplinski sektor, kao da je došao u sam pakao. Tu nisu postojala nikakva prava, tu nisu postojale riječi, samo udarci, teški rad i kazne. Tu nisi bio čak ni broj.

Zatvorenici su bili podvrgnuti iscrpljujućem prisilnom radu u kamenolomima, u kojima se sve radilo ručno, bez strojeva i mina. A goleme kamene stijene ipak su se drobile, usitnjavale u tucanik i odvozile na tržište na kojemu kupci nisu pojma imali koliko je svaki grumen, ili kvadar, bio zaliven znojem i krvlju.

Neki američki sveučilišni profesor, koji je bio oduševljen Legijom stranaca, i o njoj napisao debelu knjižurinu, objavio je u svome djelu i jednu ilustraciju, što prikazuje kažnjavanje dezertera. To je doduše bio plakat, u kojem je Liga naroda, negdje između dva svjetska rata, pozivala na borbu protiv Legije, njenog militarizma i drakonskog kažnjavanja.

Na tom plakatu u prvom je planu prikazan legionar, koji stoji s puškom u ruci i pogledom uprtim u kažnjenika, što leži u prašini, na trbuhu, i kojem su, poput divlje zvijeri, u jednoj točki svezane ruke i noge. Promatra ga s prezirom i bez ikakve sućuti, pa se čovjeku čini da bi ga svaki čas mogao udariti nogom ili kundakom. A u pozadini druga

dvojica, što korbačem tuku nekog jadnika, koji, za razliku od prvog, leži na leđima i to na stolu visokom oko pola metra, kako bi udarci što bolje sjeli.

Kad su momci iz Bonifacija domarširali do zatvora u Corteu, nisu ulazili unutra. Instruktori su im ga pokazali samo izvana, kratko rekavši. »To je to.« Tek kasnije neki od njih su saznali da su najtvrdokorniji, oni nepopravljivi, u tom zatvoru zimi polijevani hladnom vodom, a ljeti, za najgorih žega, dobivali je samo na zapovijed. I da mnogi nisu preživjeli: nekima je umrla duša, drugima tijelo, a trećima i jedno i drugo. Ali malo ih je tko žalio. Općenito je vladalo mišljenje da u konačnici svatko dobiije ono što zaslužuje, a samo rijetki doista imaju peh.

Zatvor u Corteu nije bio krajnji cilj *dugog marša*. Momci su se okrenuli i odmarširali na suprotnu stranu grada, u tamošnju vojarnu. Tu su ostali oko tjedan dana, a onda su po njih došli kamioni i odvezli ih. Ante je, s još četvoricom (Belgijancem, Portugalcem, Španjolcem i Poljakom), otpremljen u najelitniji puk Legije stranaca, u 2. R.E.P*. Bio je to padobransko-diverzantski puk, udarna igla *Snaga za brzo djelovanje*, čiji su pripadnici mnogo kasnije sudjelovali i u *Pustinjskoj oluji*, ali i u operacijama u Bosni i na Kosovu.

Sama Legija stranaca bila je tipična kopnena vojska, koja je u svom sastavu imala sve rodove, a bila je podijeljena na regimente ili pukove. Brojila je, prema prilikama, između sedam i osam tisuća vojnika, i najčešće je prva bacana u vatru. U elitnom 2. R.E.P.-u Ante je bio najmlađi legionar. Nije navršio ni punih osamnaest godina.

Baza padobransko-diverzantskog puka nalazila se na zapadnoj obali Korzike, u pravom mediteranskom gradiću od nekih četiri tisuće stanovnika - u Calviju. Calvi je bio i turistička meka, jer je smješten u prekrasnoj uvali s

* *Regiment étranger de parachutiste*

pješčanim plažama, na čijem desnom rubu dominira tvrđava za koju domoroci drže da je u njoj, a ne u Genovi, rođen Kolumbo. Danas je u toj tvrđavi, što leži na stijenama, koje se izdižu iz mora u visinu od nekih pedesetak metara, časnički klub te prostorije za odmor. Sama baza je odmah iza prvih kuća, kojih tristotinjak metara od mora. Široka je oko dva, a duboka oko tri i pol kilometra, s poligonom za skokove iz aviona. Aerodrom također nije daleko, tri do četiri kilometra od baze, u kojoj je obično bilo između tisuću do tisuću dvjesto ljudi.

Ako je Ante vjerovao da je završio s obukom i da napokon počinje pustolovina, grdno se prevario. Ovdje ga je čekala još luda i još teža obuka, još brutalnija disciplina, pa mu se katkad činilo da onaj opasni Nijemac iz Bonifacija nije bio ni tako strašan.

Pripreme za prve padobranske skokove bile su teške i bez milosti. Momci su skakali s tri i pol metra visine, potom nastavili trčati po teškom pijesku, a onda skok u jamu duboku dva i pol metra, na čijem je dnu bio opet pijesak, koji je onemogućavao normalan odraz, pa van iz te jame preko potpuno glatkog betonskog zida. Tko nije uspio iz prvog pokušaja, uz pomoć zaleta i tempa, mučio se s pijeskom, a neki ni nakon mnogih pokušaja nisu uspjeli izaći. Nitko im nije smio pomoći, ostali bi u tim jamama dok sami nisu nekako izašli. Bio je to »dobar dan« u 2. R.E.P.-u !

Nakon padobranske obuke i sedam uspješnih skokova, dakle nakon nekih mjesec dana, Ante je postao punopravni pripadnik 2. R.E.P.-a. Dobio je diplomu, uniformu sašivenu po mjeri i značku pukovnije. Zatim je raspoređen u 3. satniju, a u toj satniji u 2. pomorsko-diverzantski vod. I opet je počela nova obuka! Baš u trenutku kada je pomislio da je napokon sve gotovo. Do-

duše, time što će postati ronilac-diverzant, ispunila mu se želja iz *Fort St. Nicolasa*, ali se s druge strane osjećao kao čovjek koji je u vlasti nekog nepoznatog mehanizma. Počela ga je pritiskati spoznaja da ne zna i neće nikada saznati što je njegov slijedeći korak, kamo će i što će činiti, dok drugi, koji o njemu brinu, to unaprijed znaju. Nije ga to činilo odveć turobnim, više mu je smetalo. Kao da ima rupu u cipeli kroz koju ulazi voda, a ne može ju otkriti.

Mjesec dana je ronio (i do dubine od 70 m), trčao kilometre i kilometre u moru do koljena, učio se borbi pod vodom, plivao na razdaljinama i do šest milja, a onda su ga odvezli u Toulon. Tu se ukrcao na podmornicu i vježbao izlaske u more kroz otvore za torpeda, napade na relejne centre i komandna mjesta. U podmornicu se vraćao na isti način kako je i izašao: kroz, oko tri i pol metra duge i oko metar široke, otvore za torpeda. Naučio je rukovati svim mogućim oružjem za borbu pod vodom i iznad nje, postavljati eksploziv i deaktivirati pomorske mine. I postao napokon ratnik. Profesionalac i specijalist.

I tek sada imao je pravo na plaću. Doduše, plaća mu je išla od dana potpisivanja ugovora, ali uzeti ju je mogao tek sada. No ne više od jednomjesečnog iznosa, iznimno dvomjesečnog, za što je trebalo posebno odobrenje. Imao je sve, od zdravstvene legitimacije do žiro računa, ali je pripadao Legiji.

Ona je odlučivala o tomu što smije, a što ne smije, kamo će ići i kada će ići. Ona mu je uzela ime i dala broj, ona ga je zatvorila u vojarnu u kojoj je imao sve, od kina, kantina i bordela, ali nije mogao u grad, ako za to nije dobio posebnu dozvolu. A i onda, samo ako je bio savršeno zategnut, podrezanih i čistih noktiju, ulaštenih cipela i izbrijana lica. Legija je bila kao majka, stroga, ponekad surova, ali pravedna i brižna, a legionari kao djeca koja još nisu postala punoljetna.

Ugovor kakav je Ante potpisao, i kakav su potpisali ostali legionari, bio je na pet godina. Tek nakon pet godina, ako si dogurao dalje od običnog legionara, mogao si dobiti natrag svoje ime i prezime, steći pravo na obitelj. No to je bio već novi ugovor i privilegija dočasnika i časnika. Iznimno, što je bila prava rijetkost, do toga se moglo i nakon tri godine, ali za to je čovjek morao imati više nego sjajne preporuke.

Ante tada o tomu ništa nije znao, a da je i znao, najvjerojatnije se ne bi time zamarao. Glavna mu je briga bila kad će u prvu akciju. Uskoro je došao i taj trenutak.

Krv u pustinji

Oko Uskrsa 1974. na aerodrom u Djibouti sletio je DC-9. Doletio je iz Salenzara na Korzici, ali iz njega nisu izašli civili, nego legionari. Pripadali su borbenoj grupi (jačine satnije), a stigli su kao pojačanje 13. *DIBLE*, polubrigadi Legije stranaca, stacioniranoj u zemlji koja se tada zvala *Teritorie Affars et Issas*, a koja je nakon nešto više od godine dana dobila ime po svom glavnom gradu.

Teritorij se nalazio između Eritreje i Somalije, a nasuprot Jemenu i Saudijskoj Arabiji. Francuzi su bili tu još iz *slavnih* kolonijalnih vremena, jer je Djibouti na osobito značajnom strateškom mjestu: na samom izlazu iz Crvenog mora u Adenski zaljev. Dakle na vratima Indijskog oceana.

Tih su mjeseci nemiri u tom području poprimili razmjere koji su ugrožavali stabilnost tog frankofonskog područja, nastanjenog prije svega plemenima po kojima su Francuzi teritoriju dali i ime. Nezgoda je bila u tomu što su pripadnici plemena Issas zapravo bili Somalijci, a Somalija je bila pod šapom ondašnjeg Sovjetskog Saveza i njegovih satelita. Dovoljan razlog da Francuska zaštiti svoje *nacionalne interese*.

Kada je Ante zakoračio iz aviona, Afrika mu je poželjela dobrodošlicu uzavrelim zrakom koji ga je gotovo opržio, te posebnim mirisom. Mirisom Afrike. Riječi bi ga teško mogle opisati, ali nos ga je savršeno identificirao. U tom neobičnom *zadahu* nije bilo ničeg neugodnog, ničeg odbojnog.

Bio je to naprosto miris crnog kontinenta, kojeg je došljak osjećao jednako kao i suhoću pustinjskog zraka. Tomu je bio prilagođen i *vanjski svijet*: sve je bilo nekako umrtvljeno, kao u usporenom filmu, jedino su ljudi mnogo gestikulirali kad bi govorili.

Djibouti je, ako se izuzme sjever zemlje, najvećim dijelom pustinja, prošarana niskim vulkanskim *gorjem* i isušenim riječnim koritima. Gorje i te mrtve rijeke doimaju se tavnima zbog crnih i oštih stijena i razasutih hridi. Tu i tamo, kao da ih je netko razbacao, ne vodeći mnogo računa o rasporedu, nalaze se oaze. Veće, a to su u pravilu one s više vode i bujnijim raslinjem, koje su i nastanjene, te manje, što služe samo za okrjepu. Između njih prolaze stari karavanski putovi kojima se od pamtivijeka prevozila sol i hašiš, ali i roblje za Saudijsku Arabiju. Sada se tim karavanskim putovima švercalo oružje za pobunjenike i ustanike u toj nemirnoj regiji.

Antin motoriziran vod patrolirao je po tom uzavrelom terenu, najčešće između *Lac'Assala* i somalijske granice. Kad bi se čovjek približio tom jezeru, čija je razina bila ispod morske površine, na časak bi posumnjao je li još uopće na ovom svijetu. Zabljesnulo bi ga plavetnilo okruženo humcima, bijelim poput najčistijeg snijega. Kao da se Svevišnji našalio i u to žarko podneblje prenio ledeni dekor Sjevernog pola. Pritom su se bjelina i to plavetnilo slijevali u takav intenzivni sjaj da je došljak imao osjećaj kao da mu je munja sijevnula u oči. Bez tavnih naočala *Jezero soli*, što ga je sunce tako intenzivno

isušivalo, da su se u plićacima sami od sebe stvarali brjegovi te kristalne tvari, nije se moglo normalno promatrati. A voda je, da čudo bude veće, uvijek bila hladna, čista i prozirna.

Tu je i pustinja bila osobito surova. Nije bilo oaza, ali su vulkanske hridi i kamenje, poput tamnih pjega, obojili pijesak. Danju se temperatura penjala preko pedeset stupnjeva Celzijusa, a noću padala na nulu. Ako nisu svakih pola sata, ili sat, popili nekoliko gutljaja vode, ljudi nisu mogli govoriti, toliko bi im se osušilo grlo. Vojnici su redovito uzimali i pilule soli, kako bi održali normalnu razinu te dragocjene tvari u tijelu. Bilo je pustinjski pakleno, a opet nekako čarobno. Ante je uživao u tišini koja je sa suncem padala na užareni pijesak.

Već je tri mjeseca svakodnevno patrolirao pustinjom. I tog predvečerja njegov se motorizirani vod lagano kretao prema karavanskom putu, što je od somalijske granice vodio na Crveno more. Momci su se vozili u džipovima *Willis*, kojima se moglo spustiti prednje staklo i koji su bili naoružani mitraljezima kalibra 12,7 mm. Ti su mitraljezi bili na postoljima i mogli su se okretati za 360 stupnjeva. Pravo oružje za pustinju!

Desetak džipova pratila su i dva kamiona što su prevozila provijant, opremu i municiju. Ništa nije govorilo da će dan biti drukčiji od ostalih. A onda je izvidnica, koja je već prošla kroz jedan kanjon i izbila na pješčanu čistinu, ugledala veliku karavanu. U karavani je bilo oko pedeset ljudi i oko četrdesetak teško natovarenih deva. Kamo su išli i što su nosili?

Čim je stigla dojava da je na horizontu karavana, momci su smjesta zauzeli borbenu formaciju. Vodom je zapovijedao vijetnamski veteran po imenu Fanchow, koji je bio stopostotni vojnik, odličan zapovjednik, ali pomalo čudan i svakako povučan. Nikada nije htio pričati o Vijetnamu, ali se s vremenom proćulo da je tamo teško

stradao. Prigodom jednog iskakanja iz helikoptera dohvatio ga je vijetnamski bacač plamena i to ravno među noge. Momci su kasnije vidjeli ožiljke od tih teških rana što ih je Fanchow imao po bedrima, ali ga nitko nikada nije vidio golog. Neki su bili sigurni da mu je sve izgorjelo. U svakom slučaju, bio je vrlo ambiciozan, stalno se borio da mu dečki budu najbolji, govorio je francuski s jakim američkim naglaskom i od njega se imalo što naučiti.

Ubrzo je karavana bila na dohvat. Vodič, a to je bio domorodac, koji je poznavao ne samo teren nego i svamoguća lokalna narječja, pozvao je vođe karavane da polegnu deve, da svi podignu ruke u zrak i dopuste pregled tereta. Odgovor je uslijedio u obliku bjesomučne puščane i rafalne vatre.

Ante se smjesta bacio na tlo, potraživši zaklon iza oniže vulkanske stijene. Meci su poput biča paralizirali zrakom, udarali svuda naokolo, raznoseći sitne komadiće kamenja na sve strane. Imao je osjećaj da će mu srce iskočiti iz grudi, koliko mu je snažno počelo lupati. Od straha je počeo gubiti zrak, grlo mu se u hipu osušilo i postalo hrapavo kao da se nagutao pijeska. Osjećao je da mu tijelo drhti, a iz nogu kao da je neka sila išišala svu snagu. I vid mu se zamutio.

U jednom djeliću sekunde počeo je gubiti kontrolu, nije vladao ni sobom ni situacijom. Trudio se da duboko diše, pokušavajući na taj način ovladati fiziologijom, smiriti srce, što je u mozak istiskivalo previše krvi, ostavljajući udove i tijelo bez života i snage. No nije išlo. Borio se sa samim sobom, ali se ipak dizao na zapovijed, trčao do prvog zaklona, bacio na tlo i pucao. I opet jurišao. To je radio automatski, upravo onako kako je naučio na dugotrajnoj i mukotrpnjoj obuci.

U jednom je trenutku osjetio da ga spopada i bijes, jer ne može povratiti kontrolu, jer se uspaničio i do kosti pre-

strašio. Osjetio je i stid, kroz svijest mu je proletio i onaj prokleti i surovi Nijemac iz Bonifacija... I tada osjeti da mu se srce smiruje, vraća bistrina pogleda, da je on ovladao strahom, a ne ovaj njime. Još mu je kroz glavu sijevnula misao kako je ionako sve u rukama sudbine, pa ako mu je određeno da zauvijek ostane na ovom pijesku, tako će i biti. Čuo je glas zapovjednika koji je vikao momcima da ostanu u liniji, kako ne bi u neredu napredovali i postali mete jedan drugome. Vratila mu se i snaga i uskoro više nije ništa osjećao. Bio je ratnik, koncentriran samo na svoju zadaću.

Bitka je trajala nekih pola sata,, a onda je, kao da je netko spustio zastor, sve utihnulo. Čuli su se samo povremeni urlici životinja, što su od straha urinirale, jauci ranjenih i hropac izdišućih. A onda je i to prestalo. Neki teški mir spustio se na pustinju, pomiješan s mirisom krvi i izmeta. Ante je sjeo na kamen, skinuo kacigu i između nogu položio svoje automatsko oružje *P.M.9*. Vatreno krštenje bilo je iza njega.

Tek je sada primijetio koliko je bio izranjavan od skokova i bacanja po oštrom vulkanskom kamenju. Sav je bridio i gorio od ogrebotina i razderotina. A onda je osjetio kako ga obuzima neka ugodna malaksalost, kako se u njega počeo vraćati spokoj. Kao da je u tom boju sve izašlo van, pa je sada posve prazan i miran. Ne, sreću nije osjetio, ali neku tupu pospanost, neku zagledanost u ništa, to da.

»Znači bilo je oružje.« »Da«, odgovorio je neki glas i dodao kako je oružje bilo ruskog podrijetla. »A koliko je ovih?« »Sedamnaest«, odgovorio je isti glas. Ante se okrenuo i vidio uhićenike kako sjede pognutih glava, a onda je prvi glas zapitao: »A ostali?« »Likvidirani«, odgovorio je onaj drugi, dometnuvši: »Ima i nešto ranjenih ali ne vjerujem da će preživjeti«. »A naši?« »Samo dvojica ranjenih, ništa strašno«.

Ante je tek tada opazio kako Slovencu Sediku pružaju prvu pomoć. Taj mu je momak bio simpatičan pa i drag na neki način, ali neku posebnu žalost nije osjetio. Ni kasnije, kada su momci ginuli, smrt ga nije šokirala. Gleđao je na to kao na dio poslovnog rizika.

Ako si bio profesionalni vojnik, ako si išao u rat, jer si to htio, onda je i ranjavanje, kao i smrt, bilo dio tog posla. Nema tu posebnih emocija i ne može ih biti. To nije civilni život, pa nema ni prijateljstva kao tamo. Doduše, legionari su vjerovali u moto koji im je od početaka nametnut: *Svi za jednoga jedan za sve!* To je vrijedilo u dobru kao i u zlu. Ako bi na nekoj teškoj vježbi jedan pogriješio, svi bi zbog njega bili kažnjeni. Ali i obrnuto. To je pravilo vrijedilo i u ratu. Legionar bi za legionara i poginuo, ali to s emocijama nije imalo veze. To je bila dužnost, to je spadalo u profesionalno ponašanje.

S vremenom Anti se sve više činilo da živi u dva posve odvojena svijeta. Biti profesionalni vojnik, značilo je pripadati ozbiljnom i surovom svijetu, kojem si se morao cijeli predati, ako si htio biti na visini, ako si htio preživjeti. Tu nije bilo mjesta za intimu srca, i tu bi pravo i istinsko prijateljstvo bilo izvor opasnosti i pogibelji.

Navikao je šutjeti, čak je držao da ne bi bilo fer opterećivati nekom proživljenom dramom momke koji u njoj nisu sudjelovali. A kamoli osobe koje tom svijetu nisu pripadale. Vjerovao je da bi to narušilo i ravnotežu između ta dva svijeta, a time i ravnotežu u njemu samome. Bio je uvjeren da samo na taj način može ostati psihički stabilan i snažan. I sačuvati netaknutim emocije bez čega bi bio invalid u onom drugom svijetu, koji je za nj bio svijet ljepote, ili još jednostavnije, običan normalan ljudski svijet.

Pomiješati to na bilo koji način s vojničkim životom i poslovima, značilo bi uprljati sve, uništiti tu ravnotežu koja čovjeku omogućava da izdrži težak i opasan život ratnika, a

s druge strane, da ga i dalje dira pogled djeteta, usrećuje toplina i osmjeh žene, potrese nedužnost životinje.

Salata od koje se smiješ

Volio je Afriku. Ona je za nj bila avantura i poseban miris. U nju je dolazio kao vojnik i ratnik. U njoj je iskušavao sebe i otkrivao zatomljene emocije. Opčinjavao ga je njen usporeni ritam, njeni kontrasti. Ništa tu nije bilo raspoređeno s mjerom: ni voda, ni vegetacija, ni pustinja. I ljudi su bili takvi. Ogrezli u krvi i okrutnosti, ali i beskrajno blagi i nesebični. Ti su ekstremi životu davali posebnu boju i Ante je u Africi bio nekako više živ.

»Kad jednom upoznaš Afriku, ona ti nedostaje«, znao je reći u trenucima kada bi predugo ostajao u Francuskoj. Sav taj život u *civilizaciji* postajao mu je nekako bljutav i beskrvan. Možda su taj osjećaj pojačavali jednolični vojnički dani, no u svakom slučaju, u staroj i civiliziranoj Europi vrlo bi se brzo *potrošio*.

Ali kad bi bio u Africi, s vremenom bi se u njemu pojavljivala čežnja za Europom, za tim *finim* svijetom, njegovim rafiniranim mirisima i ljudima, s kojima je dijelio iste običaje. Afrika je budila u njemu glad poslije koje su stara jela bila opet neodoljiva. Zato je volio vojnički život, prihvaćao opasnost i surovost. Bila je to cijena za jake emocije i čežnje. Za sam život.

Iako je *služio* u svim frankofonskim državama zapadne i srednje Afrike, nigdje se nije osjećao kao u Djiboutiju. Tu je došao ponovo negdje u lipnju 1975., uoči izbora i formalnog osamostaljenja te zemlje. Zemlje u kojoj je voda bila vrijednija od zlata, u kojoj su se na osobit način miješali orijent i crna Afrika i u kojoj su žene bile ljepše negdje. Bio je već kaplar, *stari* ratnik.

Ali, kad god bi stigao u Djibouti, odlazio bi u tamošnju luku i promatrao brodove. Bile su to mahom ribarske brodice, obojene u žive boje, u crvenu ili plavu, s jarbom i karakterističnim jedrom: u obliku nepravilnog kvadrata. Brodovi i brodice bili su za svoju duljinu neuobičajeno uski, s vidljivo izdignutom krmom. Išao je u luku nekako instinktivno, »da vidi ribare«, kako je govorio. Kako love, kako im izgledaju mreže.

Tamo bi se na časak zaboravio, tamo bi se najčešće sjetio i svoje male sestrice. Nostalgiju za domom, za Pašmanom i Pakoštanima nije osjećao. Nije mu smetalo ni to što se nije javljao pismima, što nitko od njegovih nije znao gdje je. U Legiji je bio zakon da se ne piše nikome, to je bilo najstrože zabranjeno, nad time je bdio *Biro sigurnosti*.

Ali slika njegove male sestrice Anice, često mu se vraćala u sjećanje. Kada je odlazio na *Jelu Topić*, Anica je dugo mahala za autobusom. Glavu je nagnula u stranu, izgledala je kao da se smiješi, a kada je autobus već malo odmakao, Anica se učinilo da se osmijeh stopio s nekim izrazom tuge. Na kraju je vidio još samo njenu desnu ruku kako izvodi pomalo nespretne pokrete...

Anica je bila mlađa od njega skoro tri godine, ali mu se, možda zato što je bila jedina curica u obitelji, činila još mlađom, još nježnijom. Brata Borisa, polubrata Franu i drugog polubrata Branimira mnogo se rjeđe prisjećao. Oni su bili također mlađi od njega, no bili su muški, bili su muškarci. Ali Anica, ona je bila nešto drugo. Ona je

bila njegov dom, ona je bila njegov mali anđeo. Kao majka koja ga je čuvala i na nebu se molila za njega.

Kada su išli u grad, legionari su se oblačili u svečanu tropsku uniformu. Hlače do koljena, sašivene od finog platna boje pijeska. Imali su istu takvu košulju kratkih rukava, te dokoljenice, također boje pijeska. Nosili su cipele, a na glavi bijelu legionarsku kapu. Ante je izgledao poput snažnoga stepskog vuka.

Bio je srednje visine, kao oba njegova djeda, ali snažniji. Noge su mu bile osobito snažne, što od prirode, što od veslanja, a kasnije i od ronjenja. Gornji dio trupa doimao se kao vreteno, premda je imao prilično široka pleća. Ali je bio nekako zbijen, a opet nipošto zdepast. Glava mu je također bila snažna, s očima koje su djelovale staloženo, ali prodorno. Čovjeku se ponekad činilo da ga iz tih duplji zapravo promatra vuk, ispitivalački i nepopustljivo. No čim bi se nasmijao, nestao bi i taj dojam i opet se doimao kao mladić koji samo puca od snage i životne radosti.

Najradije je odlazio na središnji trg, po imenu Minelic. Grad je odatle bio još ljepši i privlačniji. Tu je bilo i puno svijeta, a on je volio promatrati ljude, proučavati njihovo ponašanje, mimiku. Žene su ga se osobito dojmile. Posebno one iz plemena *Affars*. Vrlo ih je brzo naučio razlikovati od Somalijki. »Prepoznaš ih po ljepoti«, govorio bi momcima koji su tek stigli u Djibouti. »Svjetlije su, imaju profinjenije crte lica, a opet djeluju nekako snažno«. A onda bi nastavio pripovijedati o njihovim očima, što sjaje kao da u njima gore tamne žeravice, o njihovoj baršunastoj puti. »Poznaješ ih i po tomu što su njihovi muškarci sitniji, gotovo kržljavi.« Domećući: »Kao da se Bog sažalio pa im je dao barem lijepe i jake žene.«

Neke od tih žena Anti bi znale spremite čaj koji se u toj zemlji pio i koji je on posebno volio. Bio je to vrlo aromatičan čaj, što se servirao u ponešto užim staklenim čašama, a u koje su te lijepe žene stavljale sjemenke pinije i listove od mentola. Prvi put ga je kušao nakon jedne večere u *Drugoj četvrti* Djiboutija, poznatoj po putenosti i razuzdanim užicima.

Tu je jeo i ražnjiće od devina mesa. Naručio je i salatu, a konobar mu je donio *cat*, što je doista i bila salata. Kad je to pojeo, obuzeo ga je gotovo ludački smijeh. Počeo se smijati bez ikakva razloga i smijao se gotovo puna dva sata. No u tomu nije bio sam. Smijao se cijeli restoran.

Smijale su se i dame za suprotnim stolom. Čak toliko da je sjeo do njih i poslije dobio aromatični čaj. Usput je doznao da kad u *Drugoj četvrti* naručiš salatu, uvijek dobiješ *cat*. A *cat* je bila jedna vrst droge od koje te spopadne bezrazložni afrički smijeh. Kao što te ponekad u Europi, za kišnih i turobnih dana, spopadnu tuga i očaj.

Komandos

Gradić Pau nalazi se s francuske strane Pirineja, u samom podnožju tog gorskog masiva. Od Biskajskog zaljeva udaljen je oko stotinjak, a od Bordeauxa oko dvjestotinjak kilometara. U njemu nema nikakvih umjetničkih ili kulturnih znamenitosti zbog kojih bi ga netko pamtio. Nije ni osobito lijep. Ali ima školu za specijalnu obuku u sklopu *Snaga za brzo djelovanje* (F.A.R.) francuske vojske.

Škola se zove E.T.A.P.* i nalazi se u sastavu elitne *11. padobranske divizije*. Ta divizija tvori kopnene snage F.A.R.-a, prva ide u akcije i obavlja najteže zadaće. U sklopu *11. padobranske divizije* nalazi se i *2. R.E.P.* (padobransko-diverzantski puk). On je udarna igla divizije, pripada Legiji stranaca, ali je istodobno i najelitnija postrojba francuskih oružanih snaga. Tamo gdje nitko ne može, tamo idu momci iz *2. R.E.P.-a*.

U francuskoj vojsci postoji i nešto što je sam vrhunac u profesionalnoj karijeri vojnika: doći u E.T.A.P. i postati *komandos za obavještajne i dubinske (diverzantske) akcije*. O tomu sanja svaki časnik francuske vojske, a to je i

* École de troupes aeroportées

želja mnogih njihovih kolega iz Amerike, Velike Britanije, Njemačke. Tko prođe kroz *E.T.A.P.* taj je doista super-vojnici, taj postaje pripadnik *specijalnog voda* (C.R.A.P.), postrojbe čija uniforma vrijedi više nego li *slava svijeta*.

Na razini cijele francuske vojske aktivnih komandosa, što su prošli kroz E.T.A.P., ima samo oko tristotinjak. Obuka je paklena i jednako tako skupa, a oni koji je završe vraćaju se u svoje pukove i njihove specijalne vodove, spremni da u svakom trenutku budu ubačeni u neprijateljsku pozadinu, da napadnu njegove komandne i druge vitalne centre, da na licu mjesta navode zrakoplove u udarima na neprijateljske postrojbe ili objekte. Neki pripovijedaju da su upravo takvi komandosi bili i u Beogradu i Nišu, kada je NATO udarao po tim gradovima!

U školu u Pau mogu samo časnici i viši dočasnici, a iz Legije stranaca i niži dočasnici (ali samo iz 2. R.E.P.-a), jer se općenito drži da čin u Legiji vrijedi barem kao dva viša čina u ostalim dijelovima francuske vojske.

Kada se Ante po drugi put vratio iz Djiboutija u bazu u Calvi, poslan je na obuku za niže dočasnike. Nakon šest mjeseci mukotrpnog rada postao je narednik i shvatio da Legija stranaca nije samo rat, avantura i egzotične žene, nego i stalno učenje, vježbanje, usavršavanje, ovladavanje najsvremenijom tehnologijom. »Dok ne dobiješ žuljeve na rukama, nogama i u glavi.«

Pukovnik Gupil bio je zapovjednik 2. R.E.P.-a i u najboljim godinama. Kasnije je postao general, što je gotovo logično kad se dogura dokle je taj dogurao. Bio je apsolutni vojnici, a svoje je ljude poznao u dušu. Ne samo kroz njihove dosjee, što su pratili legionare poput kakva proćanstva, nego i iz osobnih kontakata. »Naredniće« , rekao je pukovnik jednog jutra, nekoliko dana prije Božića, kada je Ante, na zapovijed, stigao u njegovu kan-

celariju, »od danas ste kandidat za E.T.A.P. ! Izvolite to primiti na znanje, kao i činjenicu da od dvanaest kandidata samo dvojica idu u Pau.«

Anti se zavrtjelo u glavi, nije mogao povjerovati svojim ušima. Znao je da je dobar, ali nije znao da je toliko dobar da može postati kandidat za školu, čije se ime jedva usudio izustiti. »Je li moguće da ću postati komandos?«, prostrujalo mu je kroz glavu, a onda se u hipu pribrao i gotovo hladno odvratio: »Na vašu zapovijed!«

Počelo je natjecanje u kojem si morao bez ostatka pokazati što jesi: od psihofizičkih sposobnosti, teoretskih vojnih znanja do besprijekornog baratanja svim pješačkim oružjima, uključujući tu i manevarska znanja na taktičkoj razini. Bila je to doslovno trka u kojoj nije bilo dovoljno ispuniti normu, morao si pobijediti, jer su svi bili u stanju trčati bolje od norme.

Tko je htio u Pau, morao je pod punom ratnom opremom otrčati trideset kilometara ispod četiri sata, ali to dakako nije bilo dovoljno ako na kraju nisi bio i najbrži. Tko je htio u Pau, morao se snalaziti u vodi kao i na kopnu i u zraku.

Bacili bi te iz aviona po mrklom mraku i lošem vremenu na nepoznati teren, a ti si morao pronaći zadane točke, pri čemu si za orijentaciju imao onoliko vremena koliko su ti ga dali drugi kandidati! Ante je to znao, kao i to da druge šanse neće biti. I zato, ako je htio do cilja, nije bilo dovoljno da poznaje put. Morao se s njime stopiti, osjećati ga pod nogama i kad ga ne vidi. Morao je vjerovati u njega kao i u sebe, morao ga je strastveno voljeti i htjeti kao što se vole i žele ljubavnici.

Početkom 1976. dvanaestorica su utrčala u cilj. Ante je bio prvi, Židov Gandijaz drugi, i njih dvojica, jedva shvaćajući što se dogodilo, odoše u E.T.A.P. Ali još nije bilo gotovo. Tamo se cijela pripovijest ponovila, trajala je doduše samo petnaest dana, ali su zato te posljednje

kvalifikacije bile tako kondenzirane, kao kad bi netko čovjeka prisilio da u nekoliko dana proživi cijeli život. Ante je i tu učinio isto što i u Calviju: zgrabio je sudbinu za rogove i nije ju puštao ni onda dok su se drugi, umorni od tog hrvanja, odmarali. I dobio je žuljeve po cijelom tijelu.

Ali je uspio! Uvršten je u borbenu skupinu koja je brojila dva časnika i tri dočasnika. Ti su momci cijelo vrijeme bili zajedno. Spavali su u istoj sobi, zajedno išli na ručak, u isto se vrijeme odmarali, bili na obuci. Praktički se nisu razdvajali. Bio je to princip koji je budućim komandosima omogućavao da se upoznaju koliko je to maksimalno moguće, kako bi kasnije, u teškim i opasnim desantno-diverzantskim i obavještajnim operacijama, bili toliko naviknuti jedan na drugoga, da nepredviđenih reakcija i poteza ne bi bilo. Štoviše i visina i fizička konstitucija morali su biti uskladeni. Nisu smjeli biti viši od 185 centimetara, ali ni niži od 178. Morali su imati između 75 i 84 kilograma. Ne samo zbog opreme i naoružanja, nego i zato što su momci tih dimenzija i kilaže bili najprikladniji za ulogu, što im je bila namijenjena.

Ante je proveo četiri mjeseca u *E.T.A.P.-u*, osjećajući se na momente doista kao *superman*. Osobito uoči vježbi, kada bi sjedio u avionu, koji bi njegovu borbenu skupinu odvezio u Pirineje, izbacujući ih u mrklu noć i, u pravilu, po teškom i opasnom vremenu.

Tada bi zatvorio oči i u sebi, poput glumca u kazalištu, ponavljao svaki korak buduće operacije, sve dok se scenarij ne bi odvratio do kraja. Morao je biti siguran da sve teče i slijeva se u jedan tok, poput rijeke koja se u slapovima obrušava u nepoznatu dubinu, ali čim opet dotakne korito, teče u istom skladu kao i prije.

U tim trenucima, kada bi gotovo fizički osjećao koncentraciju, kada bi mu se činilo da su se duh i tijelo sastali u jednoj točki, imao je osjećaj da bi se i najtvrđa stijena ras-

puknula, ako bi se sada u nju zaletio. Znao bi to u mislima i učiniti, i stijena se doista razletjela u tisuću komadića!

I tog je jutra ćutio istu snagu. Bilo je hladno i oblačno. Letjeli su *u transallu* tip C 190, jednom od najboljih transportnih aviona na svijetu, sposobnom letjeti po svakakvom vremenu, na velikim visinama i prevoziti jednako uspješno vojnike, kao i najteže terete. Njegova borbena skupina trebala je skočiti s visine od 7.500 metara.

Bili su u punoj ratnoj opremi, s kisikom i maskama, bez kojih skokovi s takve visine nisu mogući. Šef borbene skupine, neki francuski satnik, kako to već u takvim prigodama biva, tek je u avionu dobio borbeni plan. U zapečaćenoj kuverti zajedno s plastificiranim kartama. Za vrijeme leta momke je upoznao s njihovom ulogom u zadaći koju je valjalo izvršiti, podijelio im karte s opisom posla koji se svakog pojedinačno ticao, saslušao i odgovorio na njihova pitanja, a onda su svi umuknuli. Čuli su se samo avionski motori.

Kad su doletjeli do zadanog mjesta, spustio se zadnji trap letjelice, pretvarajući se u platformu s koje je samo trebalo zakoračiti u dubinu. Šef borbene skupine skočio je prvi, potom se upalila crvena žaruljica, što je bio znak slijedećem da malo pričeka. Na zeleno svjetlo i zvuk sirene skok je bio slobodan. Ante je bio treći, a iza njega još dvojica.

Sve se to odvijalo bez riječi, automatski i prilično brzo. Padobrancima su se u zraku orijentirali prema šefu skupine, ali i prema kompasu kojeg je svaki imao na lijevoj ruci, dok je visinomjer s kronometrom bio pričvršćen na prsima. U pravilu se skakalo tako da se prvih sedam tisuća metara sunovrati u slobodnom padu, a padobran otvori petsto do četiristo metara iznad zemlje. Iako je pritom brzina oko dvije stotine kilometara na sat, momci nemaju problema s usmjeravanjem svoje putanje prema

mjestu kamo moraju doskočiti. Čak ni noću, jer šef skupine na obje noge, malo iznad Ahilove tetive, ima privezane lampe, čija se svjetlost može vidjeti samo odozgo, dok ostali imaju po jednu i to na desnoj nozi. Uz ostale instrumente to je sasvim dovoljno da svi doskoče u prostor, ne veći, od pedeset kvadratnih metara.

Taj put stvari su, međutim, krenule drukčije. Slobodan pad bio je strašan, jer su oblaci bili debeli oko tri kilometra, puni malih kristalića što su se bolno zabadali u obraze i čelo poput iglica. Bilo je i strahovito hladno i momcima su promrzli prsti na rukama, premda su imali rukavice. A i vidljivost je bila slaba. No ni to ne bi bilo tako strašno i neobično, da se nije dogodila radarska pogreška (uzroci nikada nisu razjašnjeni), zbog koje su izbačeni na sasvim pogrešnu lokaciju. Iznad naseljenog mjesta!

Stotinjak metara iznad zemlje odjednom su ugledali žice od dalekovoda, što su im jurile u susret. Ante je počeo manevrirati, a onda opazio ispod sebe nabujalu rijeku. Letio joj je ususret, poput ptice slomljena krila, pokušavajući posljednjim snagama svladati snažan vjetar i izbjeći bujicu. Uspio je doskočiti na sprud, tik uz vodu, ali nije odmah otkopčao padobran. Otkazali su mu promrzli prsti! Ni za nož nije imao vremena. Padobran se počeo zanositi prema vodi, on se otimao njegovoj snazi i vjetru, ali nije mogao ništa. Ono što ga je tako sigurno spustilo na sprud, sada ga je povuklo u hladnu i nabujalu rijeku. Borio se s vodom i konopcima, ali je uspio otkvačiti samo teret što ga padobrancima nose između nogu. Studen mu je prodirala u kosti, a snaga nestajala... Onda je oveće drvo, nošeno bujicom, jurnulo prema padobranu, zapetljalo se u njega, povuklo ga naprijed, zatežući konopce. Bio je ponovno na površini, na trenutak se prepustio struji, a onda, prikupivši posljednje snage, počeo se vući prema spasonosnoj *olupini*. Kad ju je dohvatio, uspio se riješiti

padobrana i opaziti da se približava zavoju. Čim je dospio do točke koja je bila najbliža obali, zaplivaio je, istiskujući u zaveslaje zadnje atome energije. Ubrzo je osjetio tlo pod nogama, pa se još jednom zakoprcao i četveronoške izašao na sprud. Tu je ležao deset, petnaest minuta. Ništa nije mislio, ništa osjećao, čuo je samo svoje teško i ubrzano disanje.

Iznad njega je proletio helikopter, a zatim se pojavio sanitet. »Jesi li ozlijeđen?«, zapitao je liječnik. »Ne«, iscijedio je, a ovaj na to pomalo nesigurno konstatirao: »Znači samo iscrpljen?!«

Medicinska sestra i bolničar pomogli su mu da se pridigne, dali mu neku energetska pilulu i zamotali ga u deku. Onda je liječnik, kao da razgovor nije ni prekinut, nastavio: »Ali imao si sreću, u svakom slučaju mnogo veću nego onaj što je udario u zgradu.« Tada je čuo da je njegov kolega, u pokušaju da izbjegne dalekovod, udario u ovelu zgradu, slomio kuk i smrskao koljeno. Bio je to Francuz, koji je iz aviona iskočio kao drugi i čiju je sudbinu zauvijek odredila radarska pogreška.

Ponovno je doletio helikopter i Ante je opet bio u zraku. Bacio je pogled na pobješnjelu rijeku koja mu se sada učinila nekako svjetlijom i mirnijom. U daljini su bili most i prve gradske kuće.

Obuka je trajala još nekoliko tjedana, a onda je dobio diplomu s brojem 581. Postao je komandos, najelitniji borac francuskih oružanih snaga, pripadnik specijalnog voda. Bio je na vrhu!

Kao ronilac-diverzant bio je osposobljen i izvježban za sve specijalne zadaće zračno-desantnih snaga: bio je specijalist za minsko-eksplozivna sredstva, snajperist, savršeno je rukovao svim pješačkim oružjima, uključujući tu i protuoklopna i protuzračna sredstva, istreniran za blisku borbu u svim uvjetima, za komuniciranje najsvremenijim sustavima na operativno-taktičkoj razini,

osposobljen za dubinsko izviđanje i diverzije. Broj koji mu je stajao na diplomi kazivao je da su takvi *specijalci* bili tek nedavno rođeni, da ih je bilo relativno malo i da su bili rezultat nove vojne doktrine i razvoja tehnologije. Doktrine, što je težište s velikih vojnih formacija pomičala prema manjim i fleksibilnijim postrojbama, sposobnim da samostalno obave sve zadaće i da se po potrebi spoje s drugim formacijama. Kao glasoviti i ubojiti 2. *R.E.P.*

Ante je obuku u *E.T.A.P.-u* završio kao sedmi u klasi. Mogao je biti i bolje plasiran da mu je francuski bio materinski, da se na njemu ljepše i preciznije izražavao. Ipak, bio je to dobar rezultat ako se uzme u obzir da su obuku te godine započela tridesetdvojica, a završila dvadesetpetorica.

Kad se vratio u Calvi, ušao je u C.R.A.P. 2.R.E.P.-a i pripadao borbenoj skupini u kojoj su bili Slovenac, Alžirac, Portugalac i Bretonac. Spavali su u zajedničkoj sobi i bili nerazdruživi. Imali su i istu krvnu grupu. Kao da žive jednim životom i dišu zajedničkim plućima. Ipak mu je najbliži bio Alžirac. Možda zbog toga što je imao vrlo sličnu narav njegovoj. Tako da mu se ponekad činilo da u tom momku vidi sebe kao u kakvu zrcalu.

Deva i mirage

U Fayi su sve kuće sagradene od nekoga tvrdog blata, sličnog glini. I sve su iste boje. Boje pijeska. Pa ipak, taj gradić, koji leži na južnom kraku Sahare, djeluje živopisno, jer su svi objekti u afričko-orijentalnom stilu, s mnogo čudesnih intarzija na pročeljima i zaobljenim vratima i prozorima. Živost potenciraju i brojne terase, na kojima ljudi žive kao na trgovima. Sjeverno od Faye diže se gorje Tibesti, kamenito i tvrdo, s vrhovima i preko tri tisuće metara. Tu Čad dotiče Libiju.

U tim se planinama i kanjonima može sakriti cijela jedna brigada. Pogotovo ako se kreće samo noću. Tada ostaje jedino zvuk, no i on je u tim prostorima varljiv saveznik. Planine su okružene pustinjom, a sve što je u pustinji ona upije. Planine, i zvuk u njima, sve to pustinja proguta, ne dopuštajući nikome da išta zadrži za sebe. Jer sve pripada njoj, kao što život pripada smrti. Beduini tu pohlepu prirode koriste na savršen način, pogotovo ako su do zuba naoružani i ako imaju opasne namjere.

Krajem 1977. situacija u Čadu opet se zakomplicirala. Gadafi je tamošnje pobunjeničke vođe privukao na svoju stranu. Izvježbao im ljude, dao im ubojito pustinjsko

oružje - snažne džipove 4x4, s teškim mitraljezima i protuoklopnim i protuzračnim sredstvima. Obaviještajni su podaci kazivali da se pobunjenici prebacuju u Čad i brzo napreduju kroz Tibesti. Na čelu im je bio fanatični pustinjaški borac, kojeg su jedni optuživali da je islamski ekstremist, a drugi da je zadojen komunizmom. Bio je visok, mršav, ali žilav, kovrčave i krepaste kose. Oštrih crta lica i tamnih i opasnih očiju. Imao je neko čudno ime i čvrstu volju da preuzme vlast u N'Djameni.

Bio je to znak za uzbunu. Specijalci su prebačeni u tu zemlju, sa zadaćom da se i sami ubace u planine Tibestija, da identificiraju i točno lociraju pobunjeničke snage, kako bi ih onda avijacija likvidirala. Drugog načina nije bilo, nikakva tehnologija nije mogla obaviti taj posao. Samo su komandosi mogli nadmudriti pustinju i pobunjenike.

Više borbenih skupina bačeno je u tu šakalsku jazbinu, no one nisu bile ni u kakvom kontaktu. Svaka za sebe obavljala je svoj dio posla i svaka je vodila računa samo o sebi. Ante se sa svojim suborcima spustio na točno određeni prostor, s visine od šest tisuća metara, usred zvjezdane noći. Čim su se spustili, smjesta su se maskirali i od tog trenutka bili su veliko oko i uho. Zadaća im je bila otkriti pobunjenike, a da sami ne budu otkriveni. U protivnom...

Bilo je jasno da u tom slučaju postoji samo jedan izlaz: boriti se do smrti. Sve ostalo bilo bi gore od toga. Jer Afrika je okrutna i krvoločna. Pogotovo kad ju izazove bijeli čovjek, koji, po mišljenju mnogih Afrikanaca, ne vrijedi ništa, osim ako ga se može prevariti i iskoristiti.

Jedna skupina komandosa, koja je bačena u Tibesti iste noći kada i Antina, nije imala dovoljno sreće. Momci su otkriveni. Došlo je do okršaja u kojem su pobunjenici uspjeli zarobiti nekog bojnika, dok su se ostali, uz pomoć pridošlih helikoptera, uspjeli izvući. Taj je jadnik morao

platiti za sve što su komandosi tih dana pričinili pobunjenicima, navodeći ubojite *mirage F 1* na njihove kolone. Kad su ga doveli u logor, strgnuli su s njega borbenu odoru, bacili ga na zemlju, a onda, kao da se igraju, počeli mu parati trbuh. Nekolicina ga je držala za noge i ruke, dok mu je neki suhi mladić, slabe i rijetke brade, oprezno zabio kamu iznad mjehura, lagano je potežući prema dijafragmi. Operacija je izvedena s takvom bestijalnom pažnjom i koncentracijom, da joj nisu naudili ni bolni trzaji bojnika, ni njegovi jauci, koje je gorje gutalo kao što je pustinja odavno progutala surove planine. Tada su ga privezali ispod deve i prepustili mukama kakve mogu smisliti samo pustinjски ljudi. Deva, koja inače često mokri, zalijevala je nesretnog bojnika po crijevima i utrobi tako često i toliko obilno da je ovaj trpio muke kakve nijedno ljudsko biće ne može dugo izdržati.

Kad su kasnije pobunjenici, prigodom razmjene, Francuzima vratili tijelo, na autopsiji je ustanovljeno da nesretnik nije umro od rana, što su mu ih pričinili pobunjenici. Doslovno mu je puklo srce od bolova, što ih na kraju više nije mogao podnositi.

Kasnije se sumnjalo da je upravo taj slučaj doveo do relativno brzog povlačenja komandosa iz Tibestija. Oni su tamo ostali jedva pet dana, ali su za to vrijeme pobunjenicima pričinili grdne nevolje. Samo je Antina skupina omogućila dvadeset udara iz zraka na njih.

Najčešće su napadane kolone od po dvadesetak vozila. Čim bi doletjeli *miragei*, sve bi bilo gotovo u sekundi. Raketni sustavi bili su jednako ubojiti kao i precizni. Zrak bi proparao narančasti plamen, zatim bi uslijedila strahovita eksplozija i sve bi se pretvorilo u golemu balu dima i prašine. Uskoro bi i to nestalo, a tamo gdje su još do prije nekoliko sekundi bili teški džipovi, naoružani istim takvim oružjem, ostale su spaljene olupine. Leševa

nije bilo, ili se barem tako činilo. Je li ih zemlja progutala prije negoli su se na njih sručile smrtonosne rakete?

Komandosi su te prizore doživljavali kao trijumf vlastitih sposobnosti. Znali su kad dolaze *miragei*, znali su točno što će biti, i da oni ispod njih, koje su promatrali kao iz kakve kazališne galerije, ništa ne slute. A onda ta svjetlost, taj gromoglasni i zaglušujući *puff*... I na kraju ništa, samo veličanstvene olupine! Pritom ne bi osjećali ništa osim profesionalnog zadovoljstva, kakvo obuzme čovjeka koji dobro obavi posao. U njima je bila do srži otjelovljena misao po kojoj rat nije sukob između pojedinačnih ljudi, nego sukob između država, vojski i paravojski. Zato sućuti i emocijama nije bilo mjesta. Tu su ljudska bića bila samo slučajne žrtve. Kao onaj nesretni bojniki koji je morao pretrpjeti boli za cijelu jednu satniju. Ili kao pobunjenici koje je jedan *pu f f f u* hipu zbrisao s lica zemlje.

Gadafi je u Tibesti poslao oko 1500 do 1700 dobro naoružanih i izvježbanih pobunjenika. Za zemlju kao što je Čad, koja je više od dvadeset i pet puta veća od Hrvatske, a ima manje od sedam milijuna stanovnika, to nije beznačajna, a ni bezopasna sila. To dokazuju i mnogi vojni udari, kao i granice, koje nitko ne čuva i ne nadzire, jer to nije moguće tamo gdje je bijeli čovjek stvarao države olovkom i ravnalom. U samo pet dana, koliko su komandosi bili u Tibestiju, pobunjenici su do te mjere desetkovani, da je njihov vođa *otkrio* kako ima boljih gazda od Gadafija i uskoro postao sasvim pristojan partner Zapadu, a Čad neko vrijeme živio u kakvu-takvu miru.

Plišana žirafa

Bilo je četiri sata ujutro. Noć je polako blijedila, kao što blijedi sok od borovnice, u koji se stalno dolijeva voda. Kolwezi je spavao, ili se tako činilo. Samo je težak miris, neka opora mješavina krvi, fekalija i alkohola, kružio gradom, šireći se do rubova obližnjih savana. A onda se pojavio zvuk, koji je dolazio izdaleka, kao kad netko stiže mopedom, što se još ne vidi, ali se vidi prašina koju stvara. Zatim je zvuk postajao sve jači i razgovjetniji, pretvarajući se ubrzo u grmljavinu. Nebo se zacrnjelo, a onda se i ta crnina spustila na kojih petstotinjak metara, kao kakav golemi kumulonimbus. Bili su to *herculesi*, što su upravo doletjeli iz Kinshase. Letjeli su u *stepenastoj* formaciji, njih sedam, jedan iznad drugoga, na razmaku od pedesetak metara. I isto toliko udaljeni jedan drugome od repa. Kad su se na tri-četiri kilometra približili Kolweziju, iz tih letećih grdosija počeli su isto-odobno iskakati padobranci, jedan za drugim, kao po traci. Njih otprilike četiri stotine.

Oni dolje, premda iznenađeni, trgnuti iz sna, ili otrgnuti od pijanstva, odgovorili su bjesomučnom vatrom. Nebo se zapalilo, ljudi iz zraka su letjeli, pucali, a čim bi dotakli

tlo, jurnuli su naprijed kao kakva dobro uigrana ragbi-momčad. Zora je zarumenjela, i to se nosom razabiralo.

Kolwezi je gradić u pokrajini Shaba (Katanga), jednom od najbogatijih rudnih krajeva na svijetu. Tu ima svega u izobilju, od bakra, kositra, cinka, urana, do dijamanta, po kojima je Zair možda i najpoznatiji. Europljani su to odavno otkrili, pa su se nastanili u Kolweziju. Bili su tu uglavnom inženjeri, što su radili za velike inozemne kompanije, kao i drugo osoblje. Najvećim dijelom Belgijanci, ali bilo je i Francuza i nešto Engleza. Sve u svemu oko tri tisuće duša, zajedno sa ženama i djecom, te dobar broj crnačke posluge i radnika.

Krajem travnja 1978. oko tri tisuće pobunjenika, predvođeni Kubancima iz obližnje Angole, pokušali su Shabu podvrći svojoj vlasti. Da su u tomu uspjeli, pao bi i Mobutu u Kinshasi, karte bi se morale iznova miješati, a možda bi od svega nešto ušićarili i Rusi. Pobunjenici su imali opet svoje interese. Ratovali su lako i bešćutno, pogotovo ako su imali dovoljno alkohola i hašiša. Neki tvrde da su im od toga i oči postale crvene, a duše bestijalne. U svakom slučaju, kad su padobranci iskočili iz *herculesa*, Kolwezi je već bio pod vlašću pobunjenika. Bila je to kratka ali surova vlast, kakvu Afrika dobro poznaje. Pobunjenici su podjednako silovali bjelkinje, kao i crnkinje, ubijali njihovu djecu i muževe. Bile su to doslovno krvave orgije. Nasilje kao neka iznenadna epidemija? Odušak? Ili samo druga priroda Afrike?

Dok se Ante spuštao padobranom, u Kolweziju je već bilo ubijeno tristo sedamdeset civila, među njima i mnogo djece. Mobutuovi vojnici su pobjegli, pregovori s pobunjenicima propali. Francuskoj i Belgiji nije preostalo drugo, nego da same spašavaju svoje ljude.

Akcija je bila kratka, doslovno *Blitzkrieg*. U samo 48 sati grad je oslobođen, okolica pročešljana, a pobunjenici uništeni. Više od tisuću je zarobljeno i predano regular-

noj zairskoj vojsci, što je za mnoge bilo gore nego da su poginuli na licu mjesta. Isto toliko je ubijeno u okršaju, koji je nalikovao gaženju mrava. Jer, čim je zagustilo, Kubanci su se povukli, a pobunjenici su se pretvorili u rulju, koja je u neredu bježala, dok su se oni, koji ni to nisu uspjeli, na brzinu skidali i oblačili u civilnu odjeću.

I na drugoj strani je bilo gubitaka: dvojica ubijena još u zraku, devetorica u okršajima, četrdeset ranjeno. Ante je sudjelovao u uništenju jednog snažnog gnijezda, odakle je otpor bio najžešći. No, to je brzo i rutinski obavljeno. Čim je ušao u grad, opuhnuo ga je težak miris: zadah rasporenih utroba, osušene krvi i nekog ustajalog smrada. Kao da ga je proizveo smrtni strah.

Pobunjenici, koji su se uspjeli preobući, trčali su prema pobjednicima, hvatajući ih za ruke i hineći zahvalnost. Ali izdavale su ih oči, crvene od hašiša i uzrujane od straha. Kad bi neki naletio na Antu, on bi ga samo odgurnuo strojnicom i to dovoljno snažno da se stropošta na tlo. Pucao u njega nije. Nije ga ni nogom udario. Čak ga nije htio ni pogledati.

Iz kuće, u blizini nekog velikog skladišta, izašla je žena, ogledavajući se, kao da se boji da će joj nešto pasti na glavu. Oči su odavale strah i nevjericu, ali i neku potisnutu radost, što samo čeka da eksplodira. Pod tim pritiskom lice joj se sve više grčilo, poprimajući izraz kakav imaju luđaci, ili ljudi, koje u posljednji čas izbave iz smrti. Za ruku je vukla šestogodišnju djevojčicu, raščupanu i nijemu, koja je grčevito držala za vrat malu plišanu žirafu. Kad je žena opazila Antu, na trenutak je zastala, a onda potrčala, pustila dijete i bacila mu se oko vrata. »Bog vas je poslao, Bog, samo je on to mogao učiniti«, tiho je zajaukala. Ovaj je stao kao ukopan, nije znao što da učini i kaže. Ostao je tako možda pola minute, a onda se žena odmakla. Još je nešto govorila, a lice joj poprimilo izraz kao da se istodobno smije i plače.

Tada je pogledao djevojčicu, što je i dalje držala svoju žirafu, pogladio je ovlaš po kosi i uputio se u skladište.

Tu su već stajali njegovi momci. Na tisuće debelih muha letjelo je svuda naokolo, zujeći poput minijaturnih helikoptera. Mnoge su ljudima, što su izmasakrirani ležali na prljavom podu, ulazile u usta i rasporenu utrobu. Bilo je tu podjednako žena i djece, kao i muškaraca. Neki su bili ubijeni mačetama, neki rafalima, neki samo napola umoreni i pušteni da skončaju u mukama. To se vidjelo po grču na njihovim licima, zavrnutim rukama i neprirodno savinutim nogama. Mnogi su imali i nadute trbuhe, plavo-ljubičaste obraze i natečene prste na rukama. Sve skupa šezdesetak umorenih. Tropska klima je činila svoje: leševi su se jednako brzo raspadali, kao što su i srca prestajala kucati.

»Život je zaista jeftina stvar«, istisnuo je neki Antin suborac, pogledavši ga, kao da traži potvrdu za tu svoju konstataciju. »Svejedno koje si boje«, odgovorio je Ante. »To je Afrika, tu se brzo umire i rađa.« A onda je hitro okrenuo glavu, i jednako brzo izašao. Za njim je izašao i onaj drugi, a Ante je, nakon kraće stanke, nastavio: »Nema smisla to gledati. Dovoljno je strašan taj miris koji ne možeš izbjeći, taj miris smrti i septičkih jama, kao da si u nekoj ljudskoj klaonici.« Onda je izvadio cigaretu, zapalio ju, udahnuo nekoliko dimova, i kao za sebe, nastavio: »Pravi profesionalac nikad ne gleda više nego što mora i nikada ne učini više od onoga što treba... « Sjetio se i one žene s djetetom i žirafom, pomislivši: »A što sam joj mogao reći. Ja sam vojnik, nisam psihijatar. I što je ona meni mogla reći? To, kroz što je prošla?«

Osjetio je neodoljivu potrebu da nestane iz tog grada, u kojem je sve bilo ružno i nekako bijedno, poput zakravljenih bjeloočnica crnih vojnika, što su još do prije koji sat bili gospodari smrti, a sada su joj i sami gledali u oči, i to kao da je prvi put vide. »Kinshasa«, pomislio je, »tamo je drugi život, tamo ima i lijepih bjelkinja«.

U Kinshasi je ostao nekih desetak dana. Kad se vratio u bazu u Calvi, petnaest je dana bio u uobičajenoj karanteni. Nije smio u grad, liječnici su ga temeljito pregledali, uključujući tu i psihijatrijska promatranja. A zatim je uzeo godišnji odmor.

Dobio je i petnaest dana nagradnog, što je sve skupa činilo punih četrdeset i pet dana! Bio je slobodan, ali na legionarski način. To znači da je odmor mogao provesti samo u legionarskim odmaralištima, kojih je bilo poprilično u Francuskoj, ali i izvan nje.

Svako jutro, u osam sati, legionar se u tim odmaralištima morao osobno javiti dežurnom dočasniku vojne policije. Bila je to mjera predostrožnosti protiv dezertiranja, neka vrst disciplinske karantene. Doduše, ako je legionar i sam bio dočasnik, imao dobre ocjene, ako mu se vjerovalo, toleriralo se da se ujutro javi samo telefonom, da noću prespava kod kakve prijateljice, no iz područja što ga je pokrивao dotični garnizon, nije bilo dopušteno ići.

Pa ipak, momci su se radovali godišnjem odmoru, jer su to bili dani totalnog opuštanja, dangubljenja i trošenja novca. Ante je posebno volio otkrivati nove gradove. Ne samo njihov noćni život, nego i ljude, njihove običaje, ponašanje. To ga je odmaralo i smirivalo. Kao da je odjednom zamijenio uloge. Više nije bio on taj, koji je u glavnoj ulozi. Sada su drugi igrali svoju predstavu, a on je bio u gledalištu i promatrao ih. Zapažao je i najsitnije detalje, ćutio fine mirise... Kao da ga *civilizacija* rekupe- rira.

Gainsbourg

Četrnaestog srpnja Francuzi slave Dan Republike, ali to je i dan kada legionari osobito brižljivo glačaju košulje. Naravno, oni koji su određeni da sudjeluju u mimohodu francuskih oružanih snaga. *Champs élysées* tada je prepun boja, uniformi i glorijske. Legija stranaca običao daje jednu bojnu, oko tristotinjak časnika, dočasnika i običnih legionara. Svi su odjeveni u paradne ljetne odore.

Na nogama su im crne čizme, preko kojih su zategnute hlače boje pijeska. Hlače pokrivaju samo prvu kopču na čizmama, a ispeglane su tako da je crta, po sredini nogavice, nalik na oštricu britve. Košulja je iste takve boje, dugih rukava, ali zavrnutih malo iznad lakta. No izglačana je na poseban način. S prednje strane, od ključne kosti prema džepovima, što su na obje strane prsiju, uglačane su tri oštre crte, između kojih je razmak veličine kutije šibice. Srednja pada točno na dugme, a vanjske na sam lijevi i desni rub džepa. Ispod džepova je još jedna uglačana crta, koja od njegove sredine vodi do tamnoplavog pojasa, koji je od tkanine, i tri i pol puta omotan oko struka legionara. Povrh toga je padobranski opasač (za momke iz 2. R.E.P.-a), od materijala sličnog

gurti, za koji su pričvršćeni padobranski bodež, s lijeve strane, i pištolj s desne, u futroli od istog materijala kao i opasač. Sve je to u maslinastoj boji, pri čemu časnik nema drugo naoružanje, dok dočasnik nosi strojnicu, a legionar pušku o ramenu.

Košulja je i sa stražnje strane posebno ispeglana. U visini lopatica tri su poprečne paralelne crte, što obuhvaćaju cijelu širinu leđa, dok tri iste takve, samo okomito uglačane, idu po duljini kralježnice. Legionari se na različite načine domišljaju kako da najlakše uglačaju te crte i kako da ti oštri bridovi izdrže paradu ili izlazak u grad. Najčešće s unutarnje strane stavljaju malo voska ili običan sapun, koji tkaninu prividno slijepi, toliko da legionarska košulja izgleda, kako nalažu stroga pravila.

Časnici i dočasnici na glavama nose crne legionarske kape, sa tamnocrvenim pokrovom, a obični legionari svoje tradicionalne bijele kape na kojima je znak legije: potkova sa stiliziranim plamenom. Ramena im pokrivaju epolete s crvenim vlasuljama, dok oko vrata nose tamnozeleno kravate što su zataknute u košulju između četvrtog i petog dugmeta. Časnici nose i bijele rukavice. Svi marširaju kao jedan, izbrijanih i tvrdih lica i ulaštenih čizama u kojima se ogledaju šiltovi kapa.

Ali odveć oduševljenja nema. To je zamoran mimohod koji traje puna tri sata, za koji se mora pripremati i koji spada u obveze, što se izvršavaju kao i sve ostalo. Ante je prvi put sudjelovao u mimohodu 1975., a ovaj, 1978. bio mu je drugi. Ono što ga je pritom veselilo, bila je spoznaja da poslijepodne, s još nekolicinom kolega, ide na ručak jednoj staroj i uglednoj francuskoj, obitelji. Bio je običaj da predsjednik države u Elizejskoj palači priredi prijam za visoke goste, a da mnoge pariške obitelji, koje si to mogu priuštiti, to isto učine, samo na nižoj razini. S još nekolicinom našao se tog istog popodneva u pariškom, ponešto rezidencijalnom predgrađu Neouilly.

Tu su, u prostranoj vili, okruženoj parkom, živjeli ljudi, koji su bili proizvođači glasovitog vina *St. Juliane*, crnog i cijenjenog Bordeauxa. Bilo je oko pedesetak uzvanika, među kojima i Serge Gainsbourg. Svjetski poznati umjetnik, tipičnog židovskog lica, s velikim podočnjacima i istim takvim očima, s bradom starom tri dana, obučen u *jeans* i cipele bez čarapa. Pušio je Gitanes, a u strahu da ne bi ostao bez cigareta, stalno je sa sobom imao dvije kutije. Svjetsku je slavu stekao pjesmom *Je t'aime, moi non plus*.

Ante je tada imao nepune dvadeset i tri godine, o glazbi nije znao mnogo, no Gainsbourg mu se odmah dopao. To njegovo *hipijevsko* držanje, neka pariška bohemija koja je iz njega zračila, a koja je svakako podrazumijevala lijepe žene i novac, sve je to zaokupile Antu. »Dobar dan momci. Jeste li prvi put u Parizu?«, zapitao je Gainsbourg, pristupajući legionarima, ležerno i nehajno, kao da razgovara sa starim prijateljima, a ne s dečkima, što mu mogu biti sinovi. Ante je odgovori. da nije prvi put, ali da Pariz baš ne poznaje dobro. Na to je Gainsbourg dometnuo. »Trebaš ga upoznati. To je lijep grad. A ima i ono drugo.« Kad je izgovarao te posljednje riječi, pomalo se šeretski nasmiješio. Još istu večer, Ante mu je pričao o Africi, a ovaj se toliko oduševljavao tim avanturama i vojničkim životom, da mu je na rastanku dao svoju vizit-kartu.

Rodilo se prijateljstvo koje je trajalo godinama, do prerane Gainsbourgove smrti, negdje sredinom osamdesetih. Kao da je glazbenik u mladom ratniku vidio ono što je negdje duboko nosio u sebi, ali nikada nije ostvario, i što neće ni moći, jer je mladost prohujala u dimu *Gitanesa*. A ovaj u glazbeniku, opet, svijet od kojeg je pobjegao, prije negoli ga je upoznao, ali kojemu se uvijek vjerno vraćao.

Na nišanu

Bio je početak ljeta. Sunce je pržilo, a zrak je bio pun vlage. Vrućina se zbog toga činila teškom i ljepljivom. Ante je to odmah osjetio čim je izašao iz aviona. Bio je posve sam, odjeven u sivo laneno odijelo. Imao je sako bez podstave, a ispod njega majicu, što se zakopčavala sa tri gumba. Također siva, ali znatno tamnija. Na nogama je nosio crne mokasine. Sunčane naočale nije imao, premda je dan bio blještav poput zlata. U početku svoje vojničke karijere nije ih nosio, jer se nekako bojavao da bi mu mogle ograničiti vidokrug, a kasnije se na to navikao, tako da je podnosio samo pustinjske očale. Ali i njih je rijetko nosio, samo kad bi morao.

U Dakru se nije dugo zadržao. Tek toliko koliko je bilo potrebno da uzme avion za Abidijan. Za nekoliko sati preletio je mnoštvo državica, što su se nagurale na atlantskoj obali Afrike. Bile su to, naravno, male zemlje u odnosu na goleme države u unutrašnjosti kontinenta. No, razlikovale su se još po nečemu: tu je mnogo više ljudi živjelo u gradovima. Abidijan, čije je središte nalikovalo kakvu europskom gradu, s mnoštvom nebodera i modernih poslovnih zgrada, smjestio se na samu obalu Gvi-

nejskog zaljeva. Nije bio glavni grad Obale Bijelokosti, ali je svakako bio najvažniji grad te državnice, uklještene između Liberije i Gane.

Čim je izašao iz aviona, osjetio je da nešto nije u redu. To mu je govorilo šesto čulo. Naoko je sve bilo normalno, ali opet nekako drukčije. Imao je dojam da izrazi na nekim licima naprosto ne spadaju u ambijent aerodroma. Ipak je išao opušteno, kao da ga se sve to nimalo ne tiče. U lijevoj je ruci nosio malu putnu torbu, s najnužnijom garderobom, još jednim parom cipelama i nekoliko sitnica. Ali instinkt se u njemu budio, njušio je opasnost.

Taksijem se odvezao u hotel *Intercontinental*, u samom središtu grada, uzeo sobu i smjesta okrenuo broj telefona, što ga je imao sa sobom. Znao je samo da treba tražiti Michaellea, da je taj osoba za *kontakt*, i da će od njega dobiti daljnje upute. Ali s druge strane žice glas je hladno i kratko odgovorio: »Michaelle je odsutan.« A onda dodao: »Nemojte više zvati, on će se vama javiti. Za dva dana. «

Bila je to potvrda da ga nisu izdali instinkti: stvari su očito krenule lošim putem. Sjeo je na krevet, malo razmislio što činiti. Odlučio je izaći van. Bilo mu je jasno da je ostao posve sam i da se mora osloniti samo na sebe. Ali je istodobno osjetio potrebu za ljudima, zapravo za mnoštvom, za masom. Jer u masi si nekako zaštićeniji, a opet dovoljno sam da možeš reagirati. Trechville je bio takvo mjesto.

U to je doba predsjednik Obale Bjelokosti bio Felix Houphouet-Boigny, tipični afrički diktator, koji je dugo vladao i dobro surađivao sa Zapadom. Nezgoda je bila u tomu što je već prilično ostario, a jedna je politička struja to htjela iskoristiti. Bila je to grupacija u kojoj su znatan utjecaj imali šiitski elementi. Deklasirani Palestinci i Li-

banonci, što su živjeli u Obali Bjelokosti. Dakle, pristaše Homeinijeve *islamske revolucije*. Zapad se uznemirio i nekolicina komandosa poslana je u specijalnu misiju. No nisu znali kakvu. Rečeno im je samo da u Abidijan moraju doputovati kao civili, pojedinačno, kako ne bi upadali u oči, a sve ostalo saznat će na licu mjesta. Od svoje *kontakt-osobe*. Ako se ništa nepredviđeno i dramatično ne dogodi.

Ali Anti se već dogodilo. Dospio je na nišan protivničkih obavještajnih službi i to je uskoro saznao. Izašao je iz hotela, uzeo taksi i ravno u Trechville, tipičnu afričku četvrt, što nikad ne spava. Danju se tu trguje, radi u sitnom obrtu, a noću pije i luduje, ili sklapaju mutni poslovi. Četvrt je veličine zagrebačke Trešnjevke i nekako nalik na nju, samo u afričkoj varijanti. Ima i zgrada u kolonijalnom stilu, ali dominiraju skromne afričke prizemnice, sagrađene od neke mješavine blata i drveta, pokrivene *latom*. Vanjski su zidovi izbušeni rupama, promjera dvadesetak centimetara, razmještenim tako da zrak može što bolje strujati i izvlačiti vlagu iz prostorija. U Trechvilleu i Afrikanci nekako izgledaju *afrikanskije*. Žene su umotane u tradicionalnu nošnju, a muškarci napadnije gestikuliraju.

Taksi se zaustavio pred diskotekom *Bananas*, u kojoj je već prije bio i koju je dobro poznao. Imala je dva ulaza, odnosno izlaza, bila veoma prostrana i u nju je moglo stati nekoliko stotina ljudi. Sa strane je bio dvadesetak metara dugački šank, za kojim su gosti stajali, a nasuprot njemu fotelje s malim stolovima. Naslonio se na šank, nekako postrance, tako da je mogao vidjeti glavni ulaz, a u zrcalu, iznad šanka, i sporedni, koji mu je bio s leđa. Za pojasom je imao nož i mali pištolj nalik *Dillingeru*. To je uvijek nosio sa sobom. Pištolj je imao dvije cijevi, jednu iznad druge i samo dva metka. Izvrsno oružje za borbu do pet-šest metara. U dvorani se nakupilo podosta ljudi,

većina je plesala, a drugi razgovarali i dirali se u polumraku. Pio je *Coca-colu* i naoko, posve opušteno, započeo razgovor s jednom crnom damom. U Abidjanu to nije nikakav problem, dovoljno je da kažeš da se, recimo, zoveš Tom, da damu ponudiš pićem i već imaš zajamčeno društvo.

A onda su ušla dvojica crnih muškaraca! U mlađemu, koji je bio nešto svjetliji, kao da je mulat, odmah je prepoznao *egzekutora*. Imao je obrijanu glavu, sportski građeno tijelo, što se mačje njihalo na brzim i elastičnim nogama. Hodao je više na prstima, negoli stopalima, pa se činilo da svakog trenutka može munjevito skočiti. Ali lice mu je bilo profinjeno i lako bi čovjeka prevarilo, da nije bilo tih očiju: duboko usadenih i nekako sotonski sjajnih. Bio je visok metar i devedeset, odjeven u europske hlače i laganu vjetrovku, zavrnutih rukava. Oko vrata je imao debeli zlatni lanac. Ante je primijetio da na rukama nosi prstene, od kojih je onaj, na desnoj, bio tako velik da je mogao poslužiti i kao bokser. Drugi, nešto stariji, možda između trideset i trideset i pet godina, ponašao se kao da je samo u pratnji. Naočale koje je nosio, i popriličan trbuh, bili su u skladu s tim dojmom.

Išli su ravno prema njemu, zaobilazeći plesače. Ali nisu žurili. On ih je držao na oku, no nastavio je razgovor. Kad su se približili na šest-sedam koraka, okrenuo se prema stražnjem izlazu. Krenuo je van. Znao je točno kamo ide, jer je već prije prolazio tim putem. Vrata su izlazila na uličicu koja je bila dugačka nekih stotinjak metara. U prvom dijelu, koji je bio dobro osvijetljen, još su se nalazili stolovi za kojima su sjedili gosti. A onda je ulica postajala sve mračnija i gotovo posve pusta. Nakon stotinjak metara moglo se skrenuti lijevo, u drugu ulicu, što je bila obasjana svjetlošću obližnjeg trga, na kojem su se nalazili taksiji. Ali moglo se produžiti i u mrak.

Kad je prošao zadnje stolove, osjetio je da ga *egzekutor* prati, ali da još nije toliko blizu da bi morao reagirati. Nije se okretao, samo je išao, ni prebrzo ni presporo. Intuitivno je osjećao progonitelja i slutio njegove namjere. Kad su već dobro zaronili u mrak i ostali sami, bilo je još nekoliko koraka do raskršća, na kojem je padala odluka: ili u mrak, ili u svjetlo. *Egzekutor* je čekao taj trenutak, jer mu je situacija pružala šansu za napad i, kako mu se činilo, sigurni bijeg. No Ante je, koju sekundu prije, malo usporio, kao da je u dilemi treba li otići ravno ili skrenuti. Pritom je djelovao kao čovjek koji je zaista zaokupljen tom mišlju i kojem nije ništa drugo na pameti. Egzekutora je to iznenadilo, pa je i sam gotovo zastao. Tada se Ante munjevito okrenuo i pogledao ga u oči. Ovaj je već bio na dva koraka, ali još uvijek nekako nesiguran, a zatim, kao da se trijezni i upravo *grabi* koncentraciju, u hipu je izvukao mačetu. Za udarac, međutim, više nije imao vremena.

Ante je začas bio u taksiju, pa u hotelu. Tu je uzeo stvari, rekavši na recepciji: »Ako me traži Michael, recite mu da ću mu se javiti.« Zatim se odvezao do jednog restorana, tu se zadržao nekoliko minuta, uzeo drugi taksi i uputio se na granicu prema Gani. U klub *Mediterranee*, koji je također otprije poznao. Tu je ostao tri dana. Stupio je u kontakt s Michaelom, s kojim se zatim našao u Yamoussoukrou. Mjestu u kojem se rodio stari predsjednik i koje je zbog toga proglasio glavnim gradom.

Za *Biro sigurnosti* napisao je izvješće o događaju u Abidjanu, potanko navodeći sve što mu se dogodilo, zašto je i kako reagirao. Kasnije je doznao da su i drugi komandosi imali problema, ali na kraju su se ipak našli na okupu i obavili posao: uvježbali dijelove predsjedničke garde i žandarmerije za borbu protiv *subverzivnih (islamističkih) elemenata*. Kako je vrijeme pokazalo, veoma uspješno.

Monique

Serge Gainsbourg je bio oženjen glumicom Jeane Birkin, s kojom je imao i kćer, ali se kasnije s njom razišao i živio s nekom egzotičnom ljepoticom, čiji je otac bio Francuz i služio u Legiji stranaca u Indokini. Slavni glazbenik i njegova tadašnja prijateljica voljeli su oko sebe okupljati razaličite ljude, pri čemu je jedini kriterij bio da budu zanimljivi, da na neki način budu drukčiji od ostalih, kako se društvo ne bi dosađivalo i kako bi se uvijek moglo saznati nešto novo, ili staro ispriповijedati na drukčiji način.

Na *Montparnasseu* Serge je imao golemu kuću od nekih sedamsto kvadratnih metara. Francuzi takve kućerine nazivaju *hotel particulier*, premda s hotelima nemaju nikakve veze. Tu su on i njegova prijateljica često priređivali večere i prijame, već prema prilici i gostima. Kad god je bio u Parizu, Ante je bio Sergeov gost. Kod njega je upoznao mnoge osebujne ljude, među njima i glasovitog modnog kreatora Jean Paul Gaultiera. To je poznanstvo za posljedicu imalo i to da je kasnije isključivo kod Gaultiera kupovao safari-odjeću. Ali najvažnije poznanstvo koje mu se dogodilo na tim Sergeovim *seansama*, bilo je ono s Monique.

Bila je to njegova prva ljubav što ga nije napuštala s odlascima u Afriku ili u bazu u Calvi. Vraćao joj se poput putnika, što uvijek odsjeda u istom hotelu, javljao joj se telefonom, susretao je u snovima. Već je bio dočasnik, dobio je natrag svoje pravo ime i ništa ga nije sprečavalo da ima Monique.

Bila je lijepa, živahna i malo starija od njega, ali ne mnogo. Imala je dvadeset i šest godina, i bila prilično sretno rastavljena. Iako je imala dvogodišnju kćerkicu, nije mogla izdržati u braku s čovjekom koji je bio od nje stariji nekih petnaestak godina i koji joj je pružao sve, osim povoda za eksploziju. Jer u njoj je bila bomba, koja je samo čekala da je netko potpali i da se sva njena maštanja i pritajeni snovi razlete u tisuću strastvenih i uzbuđujućih drhtaja.

Kad je Ante prvi put ugledao Monique, osupnula ga je njena gracioznost i prorez na uskoj suknji, što je dosezao visinu bedara. Pogledala ga je smeđim očima, što su isto-dobno bile živahne, gotovo vatrene, a opet tople i nekako nježne. Bila je vitka i visoka, ali obla i putena. Osobito ga je privlačio njen dugi i meki vrat, miris njene svilenkaste kože.

»Čula sam da ste vojnik i da često idete u Afriku«, rekla je, nakon što ih je Serge diskretno ostavio same na terasi. »Pa idem«, odvratio je, a onda pridodao kako Afrika miriše na poseban način i da je tamo drugi svijet. Na trenutak je zašutio, a zatim, gledajući je ravno u oči, gotovo zavjerenički nastavio: »Pustinja je najokrutnija ljubavnica, jer kad jednom nekoga očara, više ga nikad ne pušta. Radije ga ubije.«

Monique ga je slušala, mičući jedva primjetno svojim punim usnama, kao da ponavlja njegove riječi. Njene, ionako velike i okrugle oči još su se više širile, a iz zjenica proplamsavala neka suspregnuta razuzdanost. »Oduvijek sam htjela u Afriku, na safari«, izgovorila je tonom u ko-

jem je bilo nekog prisjećanja na već zaboravljene snove. Pritom se tajanstveno smiješila, što je Antu raspaljivalo, kao što miris krvi razdražuje gladnog vuka.

Ta ga je žena počela neodoljivo privlačiti, osjećao je čudnu i nerazgovjetnu potrebu za njenim društvom, njenom blizinom. Nije to bila samo erotika. Bilo je tu nečeg više i nečeg manje. Osjećao se na trenutke kao čovjek koji se s dugog putovanja vraća kući, pa ga obuzima stara prisnost, raznježuju uspomene, a opet hvata i neka nelagodna zbog dugog odsustva. A ona? Vidi li u njemu samo egzotičnog mužjaka, što se doima poput vuka među tim pariškim jazavčarima? I čije preplanulo tijelo u sebi nosi tajnu Afrike? Svijeta, što uzbuđuje i zanosi?

Sutradan je Monique pozvao na večeru. Prvotno je mislio da će ju odvesti u neki poznati restoran, no Serge mu je savjetovao da to nikako ne čini. »Otiđi u neku jednostavnu rupu, gdje nema ljudi, i gdje Monique ne može nikoga poznatog sresti.« Tako je i učinio, a kad im je, nakon večere i nekoliko čaša Bordeauxa, glad postala neutaživom, otišli su u Latinsku četvrt, a onda i u Moniquein stan.

Ujutro su otputovali u neki dražestan gradić na atlantskoj obali i ostali tamo dva dana. Monique je slušala o Africi, uzdisala i svojom glađu stišavala Antinu. On se, pak, osjećao kao ratnik, koji je nakon surovih dana došao kući, i kojemu je za spas duše potrebno više od usputnih ženskih dodira. Ali ne toliko više da bi zauvijek ostao. Volio je Monique kao što vojnik prihvaća sudbinu: predaje joj se, a opet joj se i otima.

Kada bi odlazio na ratišta, kada ga mjesecima ne bi bilo, Monique mu je pisala, slala fotografije. Ne prečesto, ali uvijek s nekom nakupljenom čežnjom. Smio je primati pisma, smio je i pisati, jer je već bio viši dočasnik i imao pravo na svoje ime i prezime. Ali pisao nije. Bio je težak na peru, pa se zbog toga ni u Pakoštane nije javljao. Samo

je jednom bratu poslao kartu za svo to vrijeme. Ali Monique se javljao telefonom. Znao bi po pola sata iz kakve afričke zabiti razgovarati s njom. Tada je uživao u njenu glasu, on je za nj bio toliko lijep da mu se katkad činilo da joj samo zato i ne piše.

Ali u ljubav se umiješala sudbina. Sudbina ratnika i komandosa. Ante Gotovina, stožerni narednik Legije stranaca, bio je samo u njenoj vlasti.

Kao udarac teškom šakom

Kad divlji psi love antilope po afričkim savanama, onda to čine na začudujuće promišljen način. Čopor se organizira tako, da jedna grupa provocira, kako bi se stado dalo u bijeg, druga antilopama presijeca put, ne bi li ih razdvojila, treća se ubacuje sa svježim snagama, četvrta zadaje konačan udarac: hvata žrtvu. No prije tog završnog čina, smrtonosna igra ima niz međufaza, taktičkih podvarijanti i manevarskih lukavstava. Ali sve se odvija precizno i proračunato, kao da cijelom akcijom upravlja neka nevidljiva ruka.

U Čadu je opet došlo do napetosti. Pretežno arapski sjever ponovno je proključao. Jesu li krhku ravnotežu zemlje narušili stanoviti unutarnji razlozi, ili kakva vanjska igra, u Africi je uvijek dvojbena. Ima razloga vjerovati da ponekad bivše kolonijalne sile svjesno izazivaju unutarnje sukobe i trvenja, kako bi došle u priliku da demonstriraju silu i dominaciju.

A opet bilo je situacija kada su to činile druge sile i zainteresirane strane. Nekada su se sukobi rasplamsavali i po inerciji, hranjeni etničkim, kulturnim i inim razlikama, interesima i rivalitetima. Početkom 1981. francuske

snage, što su u sklopu vojne suradnje bile nazočne u Čadu, u više su navrata iz zraka udarile po pobunjeničkim kolonama sjeveroistočno od Faye. Bile su to dobro naoružane motorizirane postrojbe, s hrabrim i žilavim pustinjским borcima, što su savršeno znali koristiti teren u tim rubnim pustinjским područjima.

Avijacija ih je doduše razbila, ali ih nije uništila. Ukotvili su se u crne pustinjske gudure, čekajući noć, kako bi se raspršili i neopaženo šmugnuli dalje. Preko dana ih se iz zraka nije moglo razlikovati od kamenja i pustinjskog krajobraza, a noću im se nije moglo nauditi, jer su bili neuhvatljivi poput sjene. Dakle, posao za komandose.

U akciju *čišćenja terena* komandosi su krenuli helikopterima iz Faye. U svakom je bilo po osam specijalaca, a podršku iz zraka pružale su im dvije *gazele*. Radi sigurnosti letjeli su oko pedeset metara iznad zemlje, koristeći konfiguraciju terena. Što su se više odmicali od grada, pustinja je bivala sve kamenitija, puna stijena i gudura, uzvisina i plitkih strmina. S ponekom škrtom oazom i beduinima, što tjeraju svoja mala stada i doimlju se kao bijele točke na kakvom golemom tartufu.

Kad su doletjeli četrdesetak kilometara sjeveroistočno od Faye, helikopteri su se brzo spustili na tlo, ne gaseći motore. Komandosi, s pustinjskim naočalama i šalom preko usta, što su ih štitili od pješčanog kovitlaca, u hipu su iskočili. Kao jedan. Sve u svemu, pet borbenih skupina plus zapovjednik, sanitet, vezist, časnik iz *Biroa sigurnosti*, domorodac prevoditelj...

Oko sedam stotina metara ispred njih, na jednoj guduras-toj uzvisini, dugačkoj možda dvije stotine metara bili su protivnici. Njih oko četrdesetak, dobro naoružani minobacačima, teškim mitraljezima, *kalašnjikovima*, snajperima. I još bolje skriveni. Kao da su srasli s krajolikom.

Operacijom je zapovijedao satnik koji je imao trideset i tri ili četiri godine, bio srednjeg rasta, sportskog izgleda

i, kao gotovo svi pravi vojnici, malo govorio. Bio je odriješit i nevjerojatno brz, hladan i bez emocija. Ali je pazio na svoje ljude, čuvao ih je. Samo mu je zadaća, što ju je morao obaviti, bila preča. Kasnije je postao general, što, opet, nije bilo neobično za nekoga tko je tako mlad zapovijedao takvim vrhunskim borcima, kakvi su komandosi.

Čim su iskočili iz helikoptera, komandosi su zauzeli borbeni položaj. Helikopteri su se povukli na sigurnu razdaljinu, a u zraku, pazeći da ne dođu na nišan protivnika, ostale su samo *gazele*. Na lijevom krilu bile su prva i druga borbena skupina, koje su imale jurišnu zadaću. U sredini treća i četvrta, a na desnom krilu peta, kao neka vrst pričuve i s posebnom manevarskom zadaćom. Ante je tada već bio šef borbene skupine i s momcima je prije polijetanja do u detalje razradio onaj dio plana što ga je njegova (treća) skupina dobila u zadaću. Cijeli je napad bio tako uvježban da se praktički odvijao bez riječi. Svatko je znao što mu je činiti.

Kad su šefovi skupina na kratko i resko pitanje zapovjednika - »Spremní?«, redom odgovorili: »Jedan, spreman!«; »Dva, spreman!«; »Tri, spreman!«; »Četiri, spreman!«, »Pet, spreman!«, uslijedila je zapovijed: »Pokret!« Od tog trenutka pa nadalje sve se odvijalo po logici, što ju je diktirala taktika borbe. Prva i druga borbena skupina ubrzano su napredovale. Dok je prva osvajala teren, petorica komandosa iz druge, *ukopani* između stijenja, pružali su joj zaštitu. Onda su se uloge promijenile, i tako redom. Sve se to odvijalo u brzom ritmu. Komandosi su trčali prignuti, skaćući čas ulijevo, čas udesno, a zatim se hitro bacali na tlo, u zaklon. Prva i druga borbena skupina prodirale su izravno po lijevom krilu, najkraćim mogućim putem. Stotinu metara iza njih, nadirale su treća i četvrta, a peta, koja je zadnja krenula, nakon kojih stotinjak metara, naglo je skrenula udesno, u pravcu lijevog boka Cadijaca i njihove moguće

odstupnice. S platoa, na kojem su se nalazili, moglo se uzmaknuti samo po toj strani, jer ispred su bili komandosi, a nasuprot njih, iza leđa, strmina što je mjestimice bila gotovo posve okomita i duboka dvadesetak metara. Osim toga, peta je na taj način štitila četvrtoj bok od eventualnog iznenađenog prodora protivnika.

Sve to pretrčavanje i razvijanje borbene linije proteklo je u gotovo sablasnoj tišini. Samo se u pozadini čulo zujanje helikoptera, kao kakva udaljena, ali prijeteća grmljavina. Prva i druga borbena skupina vrlo su se brzo primakle na sto pedeset metara od protivnika. Tu su pričekale, dok se nisu primakle treća i četvrta, što su išle duljim putem, više udesno. Njihova zadana točka u toj fazi bila je na nekih dvjesto pedeset metara. Neprijatelj je već zauzeo polukružnu obranu, ali nije ispalio niti jedan hitac. Pritom su u prvoj liniji bili borci s kalašnjikovima i snajperima, u drugoj, na nešto povišenom terenu, teški mitraljezi, a iza njih, u maloj udolini, minobacači kalibra 60 milimetara. I tada je dan znak za treću fazu napada.

Prva i druga borbena skupina naglo se šire u prostoru, pokušavajući svojim prodorom isprovocirati protivnika. Za to su vrijeme treća i četvrta *ukopane* na paljbenim položajima. Naoružane ubojitim *FAMAS-ima*, što su za ovu prigodu opremljeni i optikom, te snajperima 12,7. I samo čekaju da se otkrije cilj. Prva i druga prodiru takvom brzinom da Čadijci nemaju kuda, pa otvaraju vatru. Ali time odaju i svoj raspored i postaju mete za treću i četvrtu skupinu, koje djeluju prije svega na jače protivnikove paljbene točke. Pucnjava s obje strane poprima na intenzitetu i ubrzo se pretvara u zaglušujuću kanonadu. Kao da se pustinja pretvorila u jedan golemi limeni tanjur na koji se sručila tuča. Čuje se svaki metak kako fijuče i udara u kamenje, što se s praskom lomi i razlijeće na sve strane. A opet sve zajedno djeluje kao zvonka i reska grmljavina, što miriše na krv i barut.

Čadijci ubrzo počinju tući iz svih oružja, a komandosi ih hvataju unakrsno, snajperima i FAMAS-ima, koji s optikom precizno djeluju i na daljini od tri stotine metara. Ta žestoka pucnjava potrajala je punih dvadeset minuta i za to su se vrijeme komandosi još opasnije približili prvim linijama obrane.

Tada Čadijci preustrojavaju svoju obranu u obliku otvorenijeg slova L. Počinju udarati i minobacačima, ali neprecizno. U svakom slučaju pružaju žilav otpor i prilično se vješto brane. U akciju, međutim, munjevito ulazi peta skupina. Desnim obuhvatom protivniku brzo ulazi u bok i prijeti uništenjem njihovih minobacačkih položaja i potpunim okruženjem. Ovi to uočavaju, pa pokušavaju preustrojiti snage i ojačati svoje lijevo krilo. Ali sada treća i četvrta pojačavaju napade na drugi krak obrane, tjerajući ih da odustanu od prvotne namjere, nanoseći im istodobno teške gubitke. Bitka traje već kakvih sat i pol, komandosi su osamdesetak metara od protivnika, koji se sve paničnije brani. Tempo se ubrzava, kao koraci u argentinskom tangu. Trči se brže, ali i češće zauzima zaklon.

U trenutku, kad je s jedne stijene iskoračio na drugu, Ante osjeti strahovit udarac u lijevu stranu glave, malo iznad sljepoočnice. I zatim snažan bljesak. Kao da ga je netko udario teškom šakom. No još je napravio nekoliko koraka. Zatim se bljesak pretvorio u golemo svjetlo, što ga je zapljusnulo poput kakve goleme lopte. Imao je osjećaj da mu je naglo uletjelo u lice, a onda se još brže počelo udaljavati. Bivalo je sve manje, manje i manje. Noge mu postadoše nesigurne, a kroz svijest mu proleti: »Sranje, što mi se to događa.« Nikakvu bol nije osjetio, kao da za nju nije bilo vremena. Svjetlost, što se munjevito udaljavala, pretvorila se začas u malenu točku. I na kraju u potpuni mrak. Srušio se, ne znajući više za sebe.

Portugalac Arduso, kojeg su dečki u skupini zvali Plejboj, zbog njegove osobite sklonosti finim mirisima, ali i zbog naočita izgleda, brzo je dotrčao do njega i sklonio ga iza oveće stijene. I nastavio borbu kao da se samo o kamen spotakao. Zatim je Alžirac, Ali Oui, po uhodanom pravilu preuzeo sustav veze i ulogu šefa skupine, kratko raportirajući zapovjedniku: »Šef pogoden!« Dodavši brzo: »Teže ranjen«, jer je vidio da Ante još uvijek snažno trza nogama.

U međuvremenu peta borbena skupina protivniku zadaje težak udarac s boka, uništavajući njegove minobacače i mitraljeska gnijezda. Zapovjednik istodobno traži udare iz zraka. *Gazele* nasrću, kao hijene na umiruću životinju, i za manje od pola sata okončavaju krvavi posao. Preživjelo je samo dvanaest Čadijaca, što su se u posljednji trenutak predali.

Za to vrijeme stigao je i sanitet. Osim Ante, još su dvojica komandosa bili ranjeni, obojica iz prve i druge skupine. Ali on je prošao najgore. Snajper ga je pogodio u glavu, no na sreću samo s vanjske strane lubanje. Ipak, udarac je bio toliko snažan da mu je pukla lubanja, a krhotine kosti ušle u ranu. Bio je više od dvadeset četiri sata u komi. Prvi put je operiran u francuskoj vojnoj bolnici u N'Djameni, a drugi put, nakon nekoliko dana, u Parizu.

Kasnije, kada je došao k sebi, i malo se oporavio, razmišljao je o tomu je li ga možda spasilo to što na glavi nije imao kacigu? Imao je samo maskirnu vunenu kapu, zavrnutu iznad ušiju. Da je imao kacigu bi li ju zrno probilo i onda, zbog gubitka probojne snage, promijenilo putanju i završilo u lubanji? Kao žica, gurnuta u glinenu masu, što se uslijed otpora materije savija i ulazi sve dublje u sredinu, umjesto van?

Nije nosio naočale, nije nosio kacigu, a i mnogi njegovi kolege isto su tako postupali. Osjećali su se slobodnije.

Jer kad se jednom naučiš na kacigu, kasnije ne možeš bez nje. Imaš osjećaj da ti je glava nekako tanja i izloženija. Kao na propuhu i hladnoći. A sve ostalo, ipak je samo Božja volja.

Početak novog puta?

Oporavak je trajao nekoliko mjeseci. Anti su najteže padali brojni liječnički pregledi, no podnosio ih je, kao što djeca otrpe čekanje, ako znadu da će na kraju dobiti željenu igračku. Rana mu je zacijelila, počela mu je rasti i kosa, sve više prikrivajući brazgotinu, što je počinjala otprilike dva centimetra iznad lijeve sljepoočnice, spuštajući se koso prema uhu. Tamo gdje je metak udario, kosti više nije bilo, nego samo koža i tkivo, veličine vrha palca.

U početku je imao jake glavobolje, jer je uslijed snažnog udarca metka pretrpio i težak potres mozga, no bolovi su svakim danom bivali sve rjeđi. Počela mu se vraćati stara snaga i želja za akcijom. Na ranjavanje je gledao kao na najprirodniju stvar. Kao što u sličnim situacijama nije osjećao neku posebnu potresenost, ako bi se to, ili možda i gora stvar, dogodila nekom njegovom kolegi, tako sada ni sebe nije žalio. To je bio dio vojničkog života, to se događalo svakodnevno i točka! Metak u glavu, pa što? Jedva je čekao da se vrati u postrojbu i krene u nove akcije, jer one su svemu davale smisao.

Bio je već sedam godina legionar, prošavši tešku obuku i mnoge specijalističke tečajeve i škole. Kad bi se sve zbro-

jilo, najmanje je tri godine proveo samo učeći tajne vojnog zanata. Pritom je dogurao do vrha: postao je komandos! A onda još i korak dalje, jer je zaradio i diplomu *instructor commandos*! Može li se uopće nešto više? To si pitanje nije postavljao, jer je znao da je ipak najviše ono što učiniš u akciji, u konkretnom boju. Tu se čovjek potvrđuje, tu se vidi što zna i što je naučio. Kakav je. Tu je na kocki život, uspjeh i neuspjeh, tu se suočavaš s protivnicima koji također igraju s maksimalnim ulogom i jednako na sve ili ništa. Tu nema teorije, lijepih riječi i dobrih namjera. Tu vladaju pravila neke druge istine, tu čovjeka sudbina iskušava, ostavlja na cjedilu, ili učini miljenikom. Tu si ono što zaista jesi, a ne ono što misliš da jesi, ili što bi htio biti. Tu si do posljednjeg živca Ante Gotovina, Ali Oui ili Plejboj.

Liječnici su na kraju počeli govoriti kako ipak neće moći natrag u specijalni vod, a to znači u borbu, jer bi mu nagle promjene tlaka, pri skokovima s velikih visina, ili prigodom ronjenja na veće dubine, mogle škoditi. Možda se ne bi ništa dogodilo, ali neki mali postotak rizika je postojao. Legija nije htjela riskirati.

»Mogao bi ostati malo duže u Parizu. Možda bi ti se dopalo«, znala bi reći Monique, koja je tih dana zabavljala Antu svojim glasom i nekom šarmantnom domišljatošću, što ga je svaki put tjerala da kaže: »Nije ni čudo da si uspješna u poslu, kad si takva.« A ona bi se na to nasmijala i pomalo se prenemažući odvrtila: »Da mi moj dobri muž nije ostavio sve te svoje poslovne veze, možda bih i ja završila u Legiji.« I tada bi ponovila: »Zbilja, zašto ne bi barem probao...« Ante bi ju tada pogledao, kao što pristojan čovjek gleda osobu koja mu u samoposluživanju, na nerazumljivom jeziku, tumači da su na drugoj polici jeftinije čokolade. Vjerovao je da su liječnici u krivu. Da ga

možda samo iskušavaju, da vide kako će reagirati? Ili mu jednostavno ne vjeruju da nije psihički uzdrman, da ne bi, kad bi netko recimo bacio grudu snijega, makinalno zaklonio rukama glavu? Naročito lijevu stranu?

No vrijeme je prolazilo sporije no što je mislio, pa je i on počeo sve više razmišljati i o toj mogućnosti: da možda ipak neće natrag u specijalni vod. Ali ni ta ga pomisao nije osobito pogađala. Naučio je da se sudbini ne valja opirati. Kao što ne valja trčati ispred nje, glupo je i namjerno zaostajati. Stvari imaju neki svoj tijek. Pakoštanski župnik je govorio da je to volja Božja i da je sav nauk samo u tomu da se to prepozna. Onda se i lako slijedi i prihvaća, jer nam je Bog garancija da je tako najbolje. Tada je i tuga manje strašna, a ni sreća nas ne zavede.

S nekim takvim osjećajem išao je ususret onome što ima doći. Kad bi Monique počela odveć planirati, on se usredotočio na zvuk njenog glasa, prepuštao se toj melodiji, ne misleći ni na što drugo. Napokon, kakav bi vojnik bio, kada bi previše razmišljao i vagao, zaplitaio se u za i *protiv*? Sanjariti? To je već nešto sasvim drugo! I ima li ičeg ljepšeg od vojničkih maštarija? Od Monique, kad ju u mislima dozoveš u pustinju, nakon što su utihnuli hici, a vjetar pijesku vratio stari mir?

Davao je stvarima vremena i nije se mnogo brinuo. Slušao je intuiciju. Istu onu koja mu je u Abidijanu došaptavala što ima činiti, kad ga je progonio *egzekutor*. A ona mu je govorila da ide dalje.

Ljubav u Cartageni

Četrdesetak kilometara od Las Palmasa proteže se *Playa d'inglese*. Ta je pješčana plaža dugačka dvanaest kilometara, načičkana je brojnim hotelima i omiljeno je ljetovalište Europljana. Osobito Nijemci luduju za Gran Canaria i to podjednako zbog španjolske ljubavnosti, kao i zbog blizine Afrike, čiji dah raspaljuje maštu i mnogo bolje od bavarskog piva razbuktava strasti.

Na rubu *Playa d'inglese* u pijesak se ukopalo mjesto San Augustin, u kojem je negdašnji kapetan duge plovidbe imao školu jedrenja. Zvao se Mateo, imao je šezdeset pet godina, ali je bio neobično brz i spretan na brodu, i za svoje godine veoma snažan. Prijatelji su ga zvali orao, zbog kukastog i markantnog nosa, koji je njegovu koščatu i preplanulu licu davao pomalo aristokratski izraz. Žene su ga voljele, unatoč godinama, jer je iz njega zračila neka zagonetna privlačnost.

Bio je mršav i visok, sivih očiju, što su katkad ostavljale dojam kao da su nekoć bile plave, ali su, eto, s vremenom izbljedile od jakih vjetrova. Mateo je obožavao jedrenjake i istodobno mrzio velike preoceanske brodove na kojima je proveo cijeli život. Držao je da uništavaju

mora, da su čudovišta, za razliku od jedara, koja su spoj prirode i onog dobrog u čovjeku. U svakom slučaju bio je vrhunski skiper.

Kad je Ante doputovao na Gran Canaria i u San Augustinu iznajmio mali apartman, Mateo i njegova škola postali su mjesto na koje je najradije zalazio. Potpuno ga je obuzela želja za morem i tim veličanstvenim umijećem. Mateo je bio strog, ali sjajan učitelj, a vjetrovi na Kanarskim otocima veoma slični maestralu. Jedino su bili snažniji, kao što je i ocean bio prostraniji. Ante je jedrio punih šest mjeseci, uživajući u moru i učenju nove vještine, kao čovjek koji je u sebi otkrio žar stare Ijubavi, pa ga sada rasplamsava s novom strašću.

Još je uvijek bio na bolovanju, premda se sjajno oporavio. Učlanio se u tamošnji padobranski klub i opet skakao iz aviona, čak je i ronio, ali mu je bilo posve jasno da je s Legijom gotovo. Znao je da više neće moći u operativne postrojbe specijalnih snaga, da je ta pripovijest završena, i to zauvijek. I prihvatio je to vojnički, bez emocija, bez nekog unutarnjeg naprezanja, ili razgovora sa samim sobom.

Kad su ga, prije odlaska na Kanarske otoke, pozvali u Aubagne, to mu još nisu posve decidirano rekli, ali mu je ipak bilo sve jasno, jer su mu predložili da počne učiti španjolski. Prihvatio je to kao da je riječ o još jednom skoku iz aviona. Isprva je mislio da bi to bilo najbolje u Barceloni, ili Madridu, ali se tamo zadržao samo nekoliko dana. A onda, kao da su u njemu oživjeli neki očevi *otočni geni*, poželio je da ode na kakav otok. I sada je bio tu, na Gran Canaria, ne misleći ni na što i uživajući život kao u kakvoj Bruegelovoj zemlji *Dembeliji*.

Po danu je plovio s Mateom, a noću su obojica s direktorom hotela *Tamarindos* odlazili na vruće zabave. Tu je upoznao i šarmantnu profesoricu, koja je radila na srednjoj školi u Las Palmasu, i koja mu je pomogla da brže i ugodnije nauči španjolski.

Krajem godine pozvan je u Francusku, u personalnu upravu u Aubagne. Dočeka ga je vojnik Legije stranaca, zapitavši ga: »Kako je bilo, jeste li se dobro oporavili? A jezik? Dobro ste ga naučili?« A onda mu je u ruke gurnuo kuvertu s papirima i, uz ljubazan smiješak, koji je odavao hladni vojnički *zbogom*, dometnuo: »Javite se s time u Ministarstvo obrane u Parizu!«

Bilo mu je jasno da je sada s Legijom i službeno gotovo i da mu nude posao u Odjelu za prekomorske zemlje, zaduženom za vojnu suradnju s frankofonskim državama, ili državama koje su za Pariz na ovaj ili onaj način važne i zanimljive. Trebao je raditi kao instruktor specijalaca (komandosa) u zemljama Srednje i Latinske Amerike, u Guatemali, Kolumbiji, Paragvaju. I to je prihvatio bez razmišljanja. Napokon, naučio je španjolski, a tamo još nikada nije bio.

Krajem 1982. krenuo je na prvi zadatak u Guatemalu, s još šestoricom kolega od kojih je četvoricu znao otprije. Svi su dobili konspirativna imena, pa Ante postaje Toni Moremante i istodobno šef cijele skupine, odgovoran za *kontakt u Guatemali*, kao i za put u tu zemlju.

Na takve se zadatke u pravilu odlazilo u strogoj tajnosti, i najčešće pojedinačno. No Ante je ovog puta htio da krenu zajedno. U Guatemali su trebali ostati godinu dana, pa je htio da se na putu bolje upoznaju, naviknu jedan na drugoga. Osim toga, već je bio kraj godine, a to znači da su vjetrovi na Atlantiku bili povoljni. Mateo je imao pripremljen jedrenjak i tu priliku nije htio propustiti. Tih pet tisuća milja od Las Palmasa do Cartagene u Kolumbiji!

I tako su se jedne večeri, za umjerena vjetra i blagog mora, na *Scorpion*, dugačak sedamdeset i dvije stope, koji je imao dva snažna jarbola, ukrcali stari skiper i sedmorica instruktora specijalaca. Mateo je mislio da vozi pomalo obijesne europske studente, koji su skupili do-

voljno kuraže i novaca za put od punih dvadeset i dva dana, a ovi, opet, da je posve svejedno kako će do Guatemale, pogotovo jer su imali dovoljno vremena. Samo je Ante znao zašto baš hoće u Cartagenu, taj tipični mediteranski gradić na obalama Južne Amerike.

Htio je pošto-poto u tu luku, u koju je Kolumbo uplovio prije pola milenija i gdje još uvijek stoje utvrde iz onog doba, zajedno sa starim topovima, što proviruju iz zidina kao kakve mjedene kubure. A drveni balkoni tipičnih španjolskih kuća svojim živim bojama gradić pretvaraju u čudesan akvarel, ispresijecan uskim uličicama, što se čas penju uzbrdo, čas spuštaju nizbrdo. I iz njih čuje andaluzijska glazba i udarci potpetica zanosnih plesačica.

Dok je bio na *Scorpionu* i pomalo uživao u zbunjenosti svojih kolega, koji su tek na debeloj pučini otkrili kako je ponekad lijepo i umirujuće vidjeti kopno, nije ni slutio da će ga u Cartageni poljubiti sudbina. Da će tamo sresti Xi-menu, djevojku koja je u Kolumbov grad došla iz Bogote, kako bi se malo razonodila i zabavila.

Imala je sedamnaest godina i dugu crnu kovrčavu kosu, koja joj je, kad bi je svezala u rep, dosegala do kraja leđa. Oči su joj bile okrugle i crne kao ugljen, s dugim trepavicama na vjeđama i jednako crnim i jakim obrvama. Ali je imala posve bijelu put, koju je tek sunce blago obakrenilo, dajući njenu licu egzotičan, ali nježan izraz.

Kad ju je Ante prvi put opazio u središnjoj gradskoj kavani, u oči su mu upale njene profinjene ruke, njena puna usta i posve mali nos, koji kao da je odavao da je jedinica, pomalo razmažena i kapriciozna, ali opet, u dubini duše mekana i velikodušna. Bila je iz stare španjolske obitelji koja je već tri stoljeća živjela u Kolumbiji i bila veoma imućna. Otac, koji je obožavao svoju Ximenu, imao je veliku građevinsku tvrtku, a djed dva golema ranča, od

kojih se onaj veći, na granici s Brazilom, nije mogao projahati ni za tri dana. Te oko četiri tisuće grla stoke i jednu pristojnu ergelu konja.

Tog je jutro čitao neke argentinske novine. S kolegama se dogovorio da se u Cartageni rastanu i da se, za nekih dvadeset i pet dana, koliko su još imali vremena, nađu na odredištu u Guatemali. Ximena je s prijateljicama u kavanu došla bosonoga, noseći u rukama natikače, a na sebi prozračnu haljinicu na cvjetice. Sjela je za susjedni stol, a kad je opazila Antu, počela ga je pogledavati ispod oka, da se ne vidi, a da opet bude opaženo.

Odmah je primijetila da i on nju gleda, i to zadivljeno, da je osupnut njenim izgledom. Ženama u Latinskoj Americi ništa nije draže od toga. Svejedno ima li ona sedamnaest, a on šezdeset godina. Divljenje svakog muškarca vrijedi jednako i jednako godi, jer ljepotu ne umanjuje, baš kao ni samoljublje. To je neka vrst društvene norme i takoreći otjelovljenje jedne filozofske izreke po kojoj nema bolje preporuke na ovome svijetu od ljepote.

Ali Ximeni se nije dopala samo Antina zadivljenost, nego i on sam, taj snažan i preplanuli muškarac, čije je lice odisalo nekom posebnom bezbrižnošću, nasmijanošću i kad se ne smije, željom za životom. Bila je to ljubav na prvi pogled, prepuna strasti i predanosti za kakvu su valjda sposobne samo Latinoamerikanke, koje, kad se jednom dadu, dadu se dok kraja, bez primisli i zadržke.

S Ximenom je proveo puna tri tjedna u Kolumbovu gradu. No nije joj otkrio tko je. On je za nju bio Toni Moremante, koji je ovamo stigao iz Francuske, kako bi se malo proveo i zatim opet vratio u Europu. Ali, bilo mu je teško otići, rastati se od te mlade žene. Gotovo je i zakasnio u Guatemalu, koliko je htio iskoristiti svaku sekundu s kojom je raspolagao. A kada je tamo stigao, čekao ga je svijet kakav nije nigdje vidio, čak ni u Africi.

Žohari

U Guatemali dominiraju Indiosi i mješanci, ali ima i kreolaca, bijelaca i crnaca. Službeni je jezik španjolski, ali Indiosi govore narječjem Maja. Svi se, međutim, hrane, kukuruzom i rižom, što su uz banane i kavu glavna ratar-ska kultura. Klima je tropska, pa je možda i to razlogom da su u toj srednjoameričkoj zemlji ljudi pomalo drukčiji. Kao da je priroda u njih umijesila više dobra, ali i više zla, negoli u Europi ili Africi. Znaju biti nevjerojatno simpatični, otvoreni i pristupačni. Dovoljno je da se nas-miješiš nekome, koga si prvi put ugledao, pa da ti on uzvрати *prijateljstvom* za cijelu tu večer. Otići će s tobom kamo te noge nose, možete i zajedno večerati, loviti žene ili se zvjerski opiti. Ujutro, na rastanku, reći će ti »adios, amigo« i više ga nikad nećeš sresti. Ali će u čovjeku ostati neka uspomena na sjajnog tipa, kakvog možeš sresti samo između Tihog oceana i Karipskog mora.

No ta je mješavina rasa i kultura u ljude ucijepila i strašan mrak, pa ako dopuste da njima zavlada, postaju opasni i okrutni. Tada život nema nikakvu cijenu. U odnosu na njih, Europljani i Afrikanci doimaju se kao puki amateri. Kad Afrikanac pobjesni, kad želi nanijeti zlo, ili počiniti

zločin, tada i čovjek s malo iskustva to odmah opazi, jer mu lice smjesta poprimi pepeljastu boju, a oči mu se zacrvene. Ali s ovima u Guatemali, Salvadoru ili Hondurasu, s njima moraš uvijek biti na oprezu. Oni zabadaju nož s osmijehom na licu i izrazom očiju što sugeriraju bezazlenost, pa čak i neko čudno prijateljstvo, gotovo povezanost sa žrtvom.

Ako bi gerilci uhvatili vladina vojnika, ali i obrnuto, mučili bi ga na krajnje svirep način: zaboli bi mu nož u želudac, lagano ga okrećući udesno, ali opisujući krug za samo nekoliko stupnjeva. Onda bi ga jednako *majstorski* vratili u prvobitni položaj. I to ponavljali više puta. Na taj bi način zrak ušao u ranu i želudac, a bolovi, što ih je prouzročio zrak, bili su jednako neopisivi kao i svirepost koja ih je pričinila. Žrtva bi umirala satima u najstrašnijim mukama, praćena pogledima krvnika u kojima se zrcalio prezir kakav Svevišnji zasigurno nije mogao dati ljudima.

Europljani su te strahote upoznali za vrijeme Prvog svjetskog rata, kada su vojnici obiju zaraćenih strana upotrebljavali bajunete, što su duž oštrice imale žljebove, koji su pri ubodu omogućavali ulazak zraka u ranjeno tijelo. Kasnije su zabranjene međunarodnim konvencijama, ali u džungli su još bile na cijeni kao metoda i kao potvrda sotonskih poriva.

Ako bi pak iz uhićenika htjeli iscijediti kakvu važnu informaciju, Guatemalci bi ga vezali i na prsa mu stavili golemog crnog pauka, kakve dobro poznaje džungla. Ti su pauci veoma otrovni, a na trbuhu imaju bodlje kojima pri hodanju ranjavaju žrtvu i u te rane ispuštaju otrov. Osim što djeluju odvratno i zastrašujuće, pričinjavaju i jaku fizičku bol, ne dajući ni tijelu, a ni duši ni časak predaha. Iza žrtve je krvnik, nasmiješena lica i sa injekcijom u ruci, što sadrži protuotrov. Žrtva to znade, pa sama odlučuje o životu ili smrti, što patnje čini još nesnosnijim.

Jer, napokon, osim te neljudske boli ništa tu nije sigurno. I kad dobije željenu informaciju, krvnik se može okrenuti i otići, prepuštajući pauku da dovrši započeti posao.

Ante se znao pitati što je to u ljudima da se mogu preobraziti u takva čudovišta? Ili, kako se ta čudovišta mogu preobraziti u ugladene i nasmijane momke, koje sretnoš negdje u restoranu, i ni u snu ne pomisliš da su možda još do prije koji sat uskratili spasonosnu injekciju nekom nesretniku? Ta posve su prijazni, nasmijani, bez ikakva vidljiva ožiljka što ga inače ostavljaju nesreća i patnja.

S vremenom je na to počeo gledati *fatalistički*, govoreći si kako je to neizbježna strana ljudske prirode. Ono mračno i zločinačko u čovjeku jednako je realno i neizbježno kao i ona svijetla i plemenita strana ljudske prirode. Bilo bi glupo to nijekati, ili tvrditi da su ljudi nekoć davno bili gori ili brutalniji negoli danas. Naprotiv. Svijet je uvijek isti kad je riječ o količini dobra i zla. Razlikuju se samo *modeli života*. Ali mrak u čovjeku živi i izbija podjednako u atomskim bombama i psihološkom teroru, kao što je nekada bio otjelovljen u brutalnosti Atilinih ratnika ili Normana.

Je li ta količina zla cijena za one predivne proplamsaje dobra, kad čovjeka gane pogled na nemoćno dijete ili starca koji smireno i tiho odlazi u nepoznato? Ante nije znao odgovora, ali je slutio da čovjek, usprkos svemu, ipak mora potiskivati zlo, da mora težiti dobru i svjetlu, jer je to ljudski i jer drugog puta nema. Ali podleći iluziji da je zlo moguće iskorijeniti, bilo bi jednako kao i vjerovati da je moguće promijeniti samu ljudsku prirodu. To je naučio već u Europi, to mu je pokazala Afrika, o tomu je svjedočio i ovaj svijet tako nasmijan i tako okrutan.

Kadšto bi znao reći: »Pakao i raj u glavama su ljudi i nigdje drugdje!« A onda bi i njega shrvao pesimizam, koji bi nazivao *svemirskom tugom*. Stanje kada mu se činilo da bi umrijeti značilo osloboditi se svega, tog ljudskog pakla

u glavi, te opće bijede i jada što caruju svijetom, tog života koji je samo jedna mora i jedna nesuvisla i prolazna pripovijest. Ali borac u njemu nije se dao slomiti. Brzo bi se pribrao i otimao mraku. Tjedan dana s Ximenom doživljavao je kao nagradu za svu tu bjelosvjetsku patnju i zloću, kao dar od samog Boga, kao povratak svijetu nevinosti i ljepote, svijetu zdravlja i energije. Svijetu, koji je imao samo tu lošu stranu da je bio druga strana medalje onoga drugog svijeta.

Već je dva mjeseca bio instruktor specijalaca u centru za obuku, što se nalazio sedamdesetak kilometara od glavnog grada Guatemale, u šumovitu i dobro čuvanu predjelu. Nerijetko je odlazio i u džunglu, na vježbe *preživljavanja*, forsiranje tamošnjih rijeka, uvježbavanje bliske borbe. Uz francuske instruktore u bazi su bili i američki i britanski instruktori. Njih oko dvadesetak.

Svaka od tih zemalja imala je tamo neke svoje interese, a Amerikanci posebno. Hladni rat se približavao svome drugom vrhuncu, zapadna politička elita bila je uznemirena zbog marksističke gerile i opasnosti infiltracije konkurentskog vojno-političkog bloka. Ante i njegovi momci dobili su samo jedan zadatak: obučiti i uvježbati tamošnje vladine snage za borbu protiv *ekstremista*. Pritom su i sami nešto profitirali. Naučili su stvari koje se u Europi nisu mogle naučiti: kako se boriti protiv uboda opasnih komaraca, otrovnih pauka i zmija, kako postaviti podmukle zamke, kako napraviti otrov od bezazalnog lišća, kako to isto lišće upotrijebiti kao lijek u smrtnim situacijama, kako se izliječiti od rana što ih uzrokuju goleme pijavice, kako preživjeti tropsku groznicu.

Nakon ta dva mjeseca, prvi put je otišao u grad, i to u četvrt kamo obično zalaze vojnici izmučeni stegom i naporom. Vrzmao se po polumračnim lokalima i *kućama*, a onda je banula policija. Bila je to racija, za koju nikada

nije saznao tko ju je i zašto pokrenuo. U svakom slučaju, uhitili su ga i doveli u policiju. Uzeli su mu papire, novac i sve ostalo, a onda su ga počeli ispitivati u nekoj podrumskoj prostoriji.

»Kako se zoveš, odakle si došao, što radiš u Guatemali, s kim si u vezi...«, ponavljao je neki brkati policajac, obučen u bijelu košulju zavrnutih rukava. Ante je odgovarao stalno isto: »Zovem se Toni Moremante, iz Francuske sam, ovdje sam u prolazu i nikoga ne poznajem«. Dok je to govorio, brkati je policajac drvenom palicom lagano udario o lijevi dlan, ponavljajući: »A, je li, a, je li?« Onda je namignuo drugoj dvojici, što su se poput pantere bacila na Antu, plegli ga trbuhom na jaku drvenu klupu, tako da mu je glava visjela u zraku i licem bila okrenuta prema podu, dok su mu bedra bila priljubljena uz dasku za sjedenje, a potkoljenice okomito u zraku. U visini gležnja noge su mu konopcem vezali za vrat, a ruke dolje za klupu.

Brkati ga je još jednom pitao kako se zove, prijeteci promijenivši ton glasa, a kad je ovaj ponovio »Toni Moremante«, druga dvojica počela su ga drvenim palicama udarati po tabanima. Bolovi su bili strašni i neprispodobi. Tri puta je pao u nesvijest. Najprije mu se učinilo da mu je od snažnih udaraca nešto puklo u glavi, onda bi se bol počela širiti prema koljenima, pa kao da je tu našla utočište, zabola se u kosti poput harpuna. Zatim bi malo jenjala, pa se brzo širila prema kukovima i odatle u vratne žile. Na kraju je osjećao tupu i tešku bol u potiljku.

Sa svakim udarcem taj bi se put boli ponavljao, tako da je počeo čeznuti za nesvjesticom, jer ona je oslobađala, bila je predah bez kojeg bi mu, kako mu se činilo, prsnulo srce. Kad se budio iz nesvjestice, imao je osjećaj kao da lebdi u nekoj dubini, a udarci po tabanima poprimiti bi neku neobičnu hladnoću koja je umanjivala njihovu

snagu. Onda je sve razgovjetnije čuo glasove, pa sve intenzivnije osjećao bol, a kad je postalo neizdrživo, opet bi nestao u dubini.

To je sve skupa trajalo kakvih sat i pol. Zatim su ga odvukli u podrumsku ćeliju. Nije mogao stati na noge, vukao ih je za sobom, dok su ga nosili, držeći ga ispod pazuha, kao što ranjena životinja za sobom vuče polumrtno tijelo. Bacili su ga na slamaricu i tu je ostao dva tjedna. Isprva je bio toliko isprebijan da ni na što nije mislio, a kad se malčice počeo oporavljati, hvatala ga je zebnja. Nije znao zašto je tu, je li riječ o zabuni ili kakvoj svjesnoj i planiranoj odmazdi?

Još su ga dva puta vodili na ispitivanje, pitali ga zna li netko za njega, ima li prijatelja. Stalno je ponavljao da je u prolazu, da nikoga ne poznaje. Tražio je da mu dadu telefon, jer se htio javiti u bazu, ali to su odbili, rekavši mu neka im kaže broj, pa će oni nazvati umjesto njega. To je odbio, a oni ga bacili ponovno u ćeliju.

Neizvjesnost ga je sve više nagrizala, počeo je i teško dišati, a na momente mu se činilo da će prsnuti poput bombe. Ćelija je bila mala, a pri vrhu zida imala je otvor, valjda u razini sa zemljom, iz kojeg je prodirao trak svjetlosti širine petnaestak i duljine možda šezdesetak centimetara. Osim slamarice nije bilo ničega, samo prljavi zidovi, zamusani krvlju i slinom, a pri vrhu oličeni krečom, što je odisao vlagom i truleži. Pod je bio od kamena, siv i izlizan. Nasuprot otvoru za svjetlo bila su teška drvena vrata, sa špijunkom u visini glave, a pri dnu otvor kroz koji se ubacivala hrana: voda, kruh i neka nerazgovjetna juha od povrća i rijetkih komadića mesa.

Sve ga je češće obuzimao očaj, pa je počeo i glasno govoriti kako nema sreće, kako je mogao još malo poživjeti i uživati život. Počeli su mu se u najživljim slikama vraćati svi oni zanosni prizori iz života, njegovog Ximena, njene

žarke crne oči i puna usta, njene ruke što ga grle i stežu kao da ga žele zauvijek zadržati samo za sebe. A onda more i jedra, pa Serge.... Noću je sanjao da leti nad morskim prostranstvima, što ga je ispunjavalo neopisivom srećom. Ali je buđenje bivalo sve gore, a java sve strašnija.

A onda, jednog dana, pogled mu se zaustavio na žoharima, kojih je bilo posvuda i koji su u pravilnom vremenskom razmaku izlazili iz svojih skrovišta i tamo se opet vraćali. Anti su se ta stvorenja učinila nekako prijaznim, čak ljepšim i većim negoli oni koje je zapamtio iz svog djetinjstva. Izgledali su zdravije. On ih je gledao s dobrohotnošću, pa su i oni počeli njega doživljavati na poseban način. Ubrzo je bio siguran u njihovu naklonost, počeo ih je gurkati prstom, koješta im pripovijedati, a oni su, kao da se s njim solidariziraju, na sve to reagirali nekem vrstorn sličnog gurkanja, gotovo se mazeći.

Tri su se žohara pokazala posebno privrženim. Dobro ih je raspoznavao po veličini i po ponašanju. S vremenom su se svi skupa toliko sprijateljili da ih je mogao potaknuti i na utrke. Sa zida bi ostrugao malo kreča, koji je uz pomoć pljuvačke pretvorio u bijelu boju, a onda je u tu smjesu umočio slamčicu. Zatim je s njom obilježavao žohare. Jednu ili dvije točke na leda, već prema prilikama. Potom bi na metar udaljenosti povukao crtu na podu i dao znak za start. Momci su trčali iz petnih žila, a najčešće je pobjeđivao onaj najveći. Ante ih je hvalio, davao im jesti, a kad bi se svi dobro umorili, trkači su se vratili u skrovišta, a on brže zaspao, s osjećajem da lakše diše. Drugi bi dan opet došli, samo s nešto bljedirn točkicama na ledima.

Nakon petnaest dana, kad se već prilično oporavio, stražari su došli po njega, rekavši mu: »Odlaziš!« Podigao se sa slamarice, krenuo prema vratima, a onda zastao, pogledao u pravcu svojih malih prijatelja, dobacivši im: »*Adios*, i pazite da vas ovi ovdje ne zgaze!« Stražari su po-

mislili da je malo šenuo od duge samoće, pa su ga brzo odveli pod tuš. Vratili su mu i njegove stvari: sat, zlatni lančić s križem i novac. Oko tisuću dolara, točno polovicu od sume koju je imao prigodom uhićenja. Zatim su ga odveli *el coronellu*, jednoj antipatičnoj debeloj njuški od kojih sto trideset kila, utonuloj poput mješine u neku polukružnu fotelju, s nogama prebačenim preko stola, kako bi olakšala disanje.

Ipak, dahtao je poput psa na vrućini, žmirkajući sitnim prasećim očima iz kojih je zračila zločestoća, unatoč želji da ju umota u himbenu prijaznost. »*Signore*, pa što nam niste rekli tko ste i što radite u našoj zemlji. Zašto ste to skrivali kad znadete da mi sve na kraju saznamo«, izdahtao je *coronello* kad je Ante ušao. Onda se lukavo nasmijao, ponudio ga cigaretom koju je ovaj odbio, nastavivši: »To kroz što si sada prošao, bilo je ružno, ali ja ti želim ugodan boravak u našoj lijepoj zemlji i siguran sam da ćeš imati mnogo lijepih i sretnih trenutaka.« Ante na to nije rekao ništa, samo je zatražio čašu vode. Kad je popio vodu, *coronello* mu je dao znak da može otići, dobacivši: »Ako nešto zatrebate, ja sam tu, samo se javite.« »Nadam se da se više nećemo sresti«, odvratio je s nekom ironijom u glasu. Ovome je to zazvučalo i kao daleka prijetnja na koju je odgovorio smijehom čovjeka koji savršeno razumije nevolju.

Žena i kći

Krajem ljeta 1983. Antu je zadesila i druga nevolja. Razbolio se od tropske groznice, negdje u džungli, u blizini najveće guatemalske rijeke Motagua. Najprije se počeo slabo osjećati, onda je buknula visoka temperatura, praćena jakim znojenjem, povraćanjem i proljevom, te bolovima u zglobovima, želucu i crijevima. Topio se poput snijega na suncu i za samo desetak dana izgubio dvanaest kilograma. Ništa nije mogao jesti, jer sve što bi stavio u usta, smjesta bi izbacio. Malaksao je kao da se život u njemu ugasio, ali najgore je od svega bilo nezadrživo cvokotanje zubima. Donja mu je vilica radila kao da ju je netko uključio u struju, a mišići lica toliko su se grčili od tog podrhtavanja i cvokotanja, da je imao osjećaj kao da će se pretvoriti u kamen i onda rasprsnuti u tisuću komada.

Gore od toga bilo je samo to, što su mu od te trešnje glavom gotovo ispale oči i prosuo se mozak. Prije nego što su ga otpremili u bolnicu, gdje su ga napumpali infuzijom i lijekovima, u džungli je proveo strašne dane. Lebdio je između života i smrti. Spasili su ga listovi koke, što ih je žvakao, crpeći iz njih dragocjeni sok.

Koku su još stari Inke smatrali svetim drvetom, a i danas Indijanci iz područja Anda žvaču njene listove, pomiješane s vapnom ili biljnim pepelom. Tako se rješavaju gladi i umora i povećavaju izdržljivost u radu. Anti je taj *metilni ester benzoilekgonin*, što ga je isisavao iz listova koke, poput najboljeg anestetika umrtvljivao mišiće čeljusti, sprečavajući na taj način neizdrživo, ali i po život opasno, cvokotanje i drmusanje glavom. I istodobno ga hranio. Imao je, doduše, halucinacije, pričinjalo mu se da su oko njega crvi i zmije, da se i sam u njih pretvara, da ga proždiru i da on proždire njih, ali je preživio. Zapamtio je i gorak okus soka iz svjetlozelenih listova drveta, što inače cvjeta malim zelenkastim cvjetovima i rodi crvenim, oko jedan centimetar dugim plodovima.

Nakon nekoliko tjedana izašao je iz bolnice, mršav poput izgladnjelog hrta i nekako raznježen, kao što to obično bivaju ljudi što u posljednji čas umaknu smrti ili velikoj patnji. Javio se Ximeni, rekao joj da dolazi u Bogotu, a ona njemu da ga jedva čeka, da mu ima nešto važno reći.

Kad je stigao u taj grad što se smjestio pod samo nebo i gdje su dani vrući, a noći hladne, njegova mu je ljubav rekla da je u drugom stanju, a on njoj da je zbog toga sretan i da je želi oženiti. Otac Juan, visok, ali okrugao, i pomalo proćelav, koji je poprilično nalikovao na svog oca Andreasa, samo što se doimao nekako izmučenijim, nije htio ni čuti da svoju jedinicu dade nekome tko se zove Toni Moremante.

Doduše, Ante je Ximeni već rekao i svoje pravo ime, da je Hrvat, da je bio u Legiji stranaca i da sada radi kao instruktor specijalaca za francusko Ministarstvo obrane. No to je bila njihova tajna, koju je otac Juan možda naslućivao, i koja je vjerojatno u njemu pojačavala odbojnost prema mladiću koji bi dolazio i odlazio, vraćao se s nekom tajnom u očima i koji je gotovo jednako tako po-

kazivao odbojnost i prema njemu. -Ne, ne i ne!«, vikao bi otac, kad bi mu kći spomenula da će se ipak udati.

A onda je jednog dana došla svom tatici i rekla: »Dobro, ako je tako, onda ću se ja ubiti!« Tatica nije mogao vjerovati vlastitim ušima, pomislio je da se šali, ali kad je svoju jedinicu pogledao u oči i vidio da iz njih sijeva hladna i opasna odlučnost, smjesta se smekšao.

Ante i Ximena vjenčali su se bez mnogo predstave, otputovali u Cartagenu, a za koji mjesec rodila im se i kćerkica Ximena. Ante joj je dao ime po majci, koja je bila tako mlada, strastvena i tako odana i koju je volio možda i više nego što je toga bio svjestan.

S ocem Juanom nikako nije mogao uspostaviti kontakt. Bila je to neka vrst mrtvog odnosa koji je trajao. Ali je zato s djedom Andreasom iskovao prijateljstvo, što je trajalo sve do smrti tog starog momka, koji se držao bolje od vlastitog sina i koji je sa šezdeset i pet godina mogao satima jahati. Možda je taj čovjek, koji je obožavao prirodu i imao rančeve više iz hobija negoli iz potrebe, u ovom mladom pustolovu i ratniku prepoznao nekoga u kome je vidio dio svoje prohujale mladosti? Ili nikad ostvarene avanture? U svakom slučaju, njih su dvojica bili iskreni partneri u toj staroj španjolskoj obitelji, u kojoj su prgavost, strast, ljubav, ljubomora i velikodušnost ispleli mrežu života i uzajamnih odnosa.

Ximena i Ante, s još dva mlada bračna para, bili su na večeri u nekom otmjenom restoranu u Bogoti. Dobro su jeli i pili crno vino iz velikih ovalnih čaša. A onda, kao da je netko namjerno htio upropastiti atmosferu, u restoran je banula žena za koju se jedino moglo reći da je ljepotica kakvu se rijetko, ili nikada, ne vida. Njena

ljepota bila je toliko raskošna i toliko provokativna zbog dubokog dekoltea i isto tako dubokog proreza na haljini duž desnoga bedra, da se cijeli restoran okrenuo kad je ušla. Kao da je neki nevidljivi dirigent udario palicom po pultu. Dama, očito svjesna svojih čari, sjela je za stol odmah do Ximenina i Antina. Prekrižila noge, tako da se prorez na haljini još jače i dublje otvorio, pa kao da je se sve to mnogo ne tiče, započela razgovor s nekim starcem, koji ju je dopratio i koji se ponašao, kao što se ponašaju trgovci umjetnina, naviknuti na remek-djela. Ante je još jednom bacio pogled na tu crnu ljepoticu, više nesvjesno, kao da ga je netko lagano povukao za uho, pa se morao okrenuti, a onda, ni sam ne znajući zašto, još i treći put.

Tada je Ximena uzela čašu s vinom, uspravila se i rekla: »E, sad je dosta!« I prolila mu vino po hlačama, s pažnjom s kakvom ljudi zalijevaju cvijeće kad im je stalo da voda ne ode izvan tegle. I poput furije izletjela iz restorana. Ovaj se zabezeknuo, nije odmah mogao pojmiti što se dogodilo, a onda, na brzinu salvetom osušio hlače, i posramljen, kako se to samo može biti u Latinskoj Americi, izletio za njom. Još je čuo kako mu starac, koji je sjedio s ljepoticom, prijateljski dobacuje: »E moj gospodine, to vam je život!«

Noć je već poprilično pala i bivalo je sve hladnije. Ximena je skinula cipele i bosonoga trčala kući, a muž ju je pratio, bijesan poput risa. Kad ju je sustigao, već su bili u vrtu očeve vile. Nije to bila prva njihova svađa. Oni su se jednako strastveno voljeli kao što su se znali i prepirati. Nekad i zbog najmanje sitnice. I tada bi iz te strastvene žene provalila sudbina jedinice, razmažene curice koja mora uvijek biti u pravu i kojoj otac, na kraju uvijek popusti. Znala bi i po tri dana ne razgovarati s mužem, ako se dobro naljutila, a on to nije mogao razumjeti. Teško je to podnosio i bojao se takvih scena.

Sada je opet bio u jednoj takvoj situaciji, pokušao joj je objasniti, malo je i zagalamio, a ona se, brzinom koja je i njega iznenadila, poput prestrašene vjeverice popela na avokado. I zanijemila. Više nije rekla ni riječi, nije se odazivala na njegove molbe i preklinjanja da side dolje, da će se prehladiti, da može pasti. Samo je šutjela i cvokotala zubima od sve jače studeni, a on, ne znajući što da učini, pokušao se nekoliko puta i sam popeti na drvo, ne bi li je spustio dolje. No tada se ona, bježeći od njega, penjala sve više, pa je od straha da ne padne, odustajao od te namjere. Kad više ništa nije pomagalo, kad je već postao očajan, prisjetio se djeda Andreasa. Otrčao je na telefon, javio mu da je Ximena na avokadu, da neće dolje, da može pasti, smrznuti se. Djed je rekao: »Dobro, čekaj me, dolazim« i sjeo u kamionet, vozeći brže nego inače tih sto i dvadeset kilometara, koliko je dijelilo njegovu kuću do sinovljeve vile u Bogoti.

Kad je nakon dva sata stigao, Ximena je još uvijek bila na drvetu, a Ante, jednako promrzao, gotovo zavapio: »Pa mogla se ubiti, prehladiti, razboljeti«. Djedovo koščato i dugoljasto lice razvuklo se u osmijeh, pa kao da ga sažaljiva, odvratio mu: »Ne znaš ti žene, ništa im neće biti, prije ćeš se ti razboljeti«! Onda je šapnuo svojoj unučici da siđe, ona je to odmah učinila, i za pola sata već je tvrdo spavala. Imala je osmijeh na licu, blažen kao djeca koja su izgubila igračku, ali su odmah dobila još ljepšu i još bolju.

Otada su djed i Ante bili partneri, podjednako u sedlu, kada bi danima jahali nepreglednim kolumbijskim prerijama, kao i u obiteljskim poslovima. Djed mu je signalizirao kada su za kupnju bile najpovoljnije dionice u sinovljevoj velikoj i uspješnoj građevinskoj tvrtki. Ovaj je to potihom iskorištavao i s vremenom kupio devetnaest posto dionica. Tek kada ih je ugovorom darovao svojoj kćerkici Ximeni, punac je napokon malčice odškrinuo

srce. »Drago mi je da je to učinio, pokazao je da je pošten čovjek i od principa«, rekao je kćerki tonom u kojem je bilo više utjehe, nego isprike.

Opet u domovini

U Antinu životu promijenilo se sve, ali i ništa. Bio je oženjen i nakon mnogo godina opet je imao obitelj. No i dalje je ostao profesionalni vojnik: instruktor specijalaca. Odlazio je na duge mjesece u Afriku, u Srednjoafričku Republiku i Gabon, pa se opet vraćao nakratko u Kolumbiju i na posao u Paragvaj.

Sredinom osamdesetih, u Abidijanu, uz koji su ga vezivale najrazličitije uspomene, upoznao je i jednog krepkog starčića, koji je na njega ostavio ugodan dojam. Naravno, u Africi čovjek nikad nije siguran koliko je netko star. To se na Afrikancima slabo vidi, pogotovo ako su vitalni. Jednako se teško prodiru i u karakter.

O tom se starcu nadaleko pripovijedalo da je krvolok i diktator, a imao je izrazito dobroćudne crte lica, živahne i znatiželjne oči, što su prije odavale inteligenciju, negoli okrutnost. Možda je i njegov nizak rast pridonosio takvu dojamu, jer teško je zamisliti da bi netko tako malen mogao u sebi sabrati toliko *kriminalne energije*, koliko se tom čovjeku pripisivalo. Ono što je svakako bila istina, jest to, da se taj, sada već ostarjeli pukovnik, nakon što je u Srednjoafričkoj Republici sredinom šezdesetih pučem

došao na vlast, dao proglasiti *carem* po uzoru na Napoleona. Je li to napravio iz ludosti, ili zbog pretjerane sklonosti najslavnijem francuskom vojskovođi, nije uvijek bilo jasno. U svakom slučaju, čovjek je bio na zlu glasu, što su ga osobito raspirivale multinacionalne kompanije, ali je imao dobroćudno lice i zvao se Jean Bedel Bokassa.

Sjedio je u društvu nekog francuskog časnika u prestižnom afričkom restoranu po imenu *Tomat*, u samom središtu Abidijana. U tom se restoranu jelo sve, od afričkih do europskih specijaliteta, a zalazili su ministri i sva ona gospoda dubljeg džepa i jačih društvenih veza. Bokassa je već bio nekoliko godina u egzilu, pa je pomalo iz dosade, a svakako i zbog svoje urođene otvorenosti, lako i rado sklapao prijateljstva. Pogotovo s vojnicima, jer, ako se izuzmu žene i još pokoja ljudska slabost, nije bilo ničeg, što bi toliko cijenio, kao pravog vojnika. Napokon, i sam je bio vojnik i kao takav svrgnuo je, na samu Novu godinu 1966., legalno izabranog predsjednika države Davida Dacka.

»Vaša ekscelencijo, kako se osjećate?«, izgovorio je Ante kad su ga predstavili starom diktatoru. »A kako se može osjećati starac poput mene?«, odgovorio je Bokassa, nasmijavši se na način koji je govorio da baš i ne misli ozbiljno to što kaže. I uzvratio: »A kako vojnički život?« »Kako drugi hoće«, odvratio je došljak.

Onda su popili zajedno piće, razmijenili *vizit-karte* i od tog trenutka prijateljevali puna dva mjeseca. Anti je Bokassa bio zanimljiv i zbog toga, što je kroz njega mogao upoznati i onaj dio Afrike koji je obično skriven vojničkim očima. Bio je zaista prava *enciklopedija*.

Znao je sve o ondašnjim afričkim državniciima i intelektualcima i zato ga je rado slušao. A ovaj je opet bio zadovoljan da jedan bijeli vojnik pozorno i sa simpatijama sluša Afrikanca kako pripovijeda o slobodi svoje zemlje, o želji da Afrika sa sebe skine sve kolonijalne i neokoloni-

jalne lance, o afričkoj demokraciji, o dobrom momku Sengoru i istom takvom predsjedniku Obale Bjelokosti. Dakako, i o svim onim pakostima, što ih je zbog toga morao otrpjeti, uključujući tu i priču kako je opljačkao zemlju prigodom bijega, odnijevši sa sobom brdo dijamanta.

Katkad bi Bokassa rekao: »Ma nisi ti pravi *tubabu*, ne nisi!« I, doista, Ante se kadšto i nije ponašao kao pravi bijelac, kao *tubabu*, nego je u intimnijim prigodama znao nositi *i dželabu i* uklopiti se u atmosferu opuštenog uživanja, kakva je vladala u hotelu *Stop*, kamo su obojica često zalazila. I gdje nisu samo uživali u gozbama hladnog egzotičnog voća, što su podsjećale na rimske bakanalije. Bili su to dani u kojima je ostarjeli i napušteni afrički diktator nostalgiju potiskivao upravo mladenačkom neodmjerenošću, a Ante u toj prolaznosti naslućivao ljepotu i draž ovoga svijeta.

Paragvaj je zemlja s prašumom na tromedi s Brazilom i Argentinom te gotovo tekšaškim prerijama na sjeveru. Antu su osobito oduševili veličanstveni vodopadi Kataratas, koji su drugi po veličini na svijetu, odmah iza onih Nijagarinih, a tvore ih rijeke Parana i Paraguaya, blizu Resistencije i Corrientesa. Tu je proveo naporene, ali ugodne godine, sve do povratka u Hrvatsku 1991. Odlazeći u Bogotu kad god je mogao. Ante je naučio indijanski jezik Guarana, kojim govori osamdeset posto stanovništva, premda je španjolski službeni. Doduše ne savršeno, ali toliko da se mogao sporazumjeti. Zapravo, bilo bi točnije reći da je naučio pjevušiti pri govoru, jer od tog kako pjevušiš zavisi i značenje riječi. Zato se na tom jeziku s malo riječi može puno kazati, samo treba znati mijenjati intonaciju.

Iz Paragvaja je često odlazio i u Argentinu, osobito u pokrajinu Misiones, odmah uz granicu i u gradić Iguacu. Tu je znao sjediti u ugodnoj kavani uz rijeku, čitati novine i uživati u samoći.

Negdje, koncem osamdesetih, opet je bio u toj simpatičnoj kavani, kojoj nikada nije zapazio ime. I opet je bezbrižno sjedio i čitao novine. A onda je slučajno podigao glavu i ugledao ploču s natpisom: *El gato Branko*. »Mačak Branko«, ponovio je poluglasno, kao da želi biti siguran da je dobro vidio. Okrenuo se lijevo i desno, ne bi li možda pronašao svjedoka, pomislivši: »Zar je moguće da i u toj zabiti ima naših ljudi?«

Pola sata kasnije u kavanu su ušla tri starija gospodina od kojih je jedan imao štap. Bili su odjeveni u svijetla i prozirna odijela s istim takvim šeširima na glavi. Djelovali su uljudeno i dobrostojeći, a govorili su na nekom jeziku koji je dopirao do Ante kao kakva nejasna melodija, ali u kojoj bi tu i tamo, tako mu se činilo, prepoznao poneki ton. To je u njemu pobudilo znatiželju, počeo je pozornije slušati i gotovo se prenerazio. Stara gospoda govorila su jezikom njegova djetinjstva, doduše nekom starijom inačicom dalmatinskog dijalekta, kakav se još može čuti u starim otočnim kalama, ali jezikom koji je dobro razumio. I to ovdje u pokrajini Misiones, Bogu za leđima. O, Bože!

Onaj sa štapom, Stipe, podrijetlom s Brača, primijetio je da ovaj u njih zuri kao u svjetska čuda, pa ga je na španjolskom upitao: »Gospodine, jeste li odavde?« Ante je rekao da nije, da je iz Europe, a onda je Stipe zapitao: »A jeste li naš?« »Jesam«, odvratio je, počevši razgovor na svom materinskom jeziku, pomalo nesigurno, ali ispunjen nekom srećom i zadovoljstvom. Kao čovjek koji je slučajno pronašao davno zagubljenu novčanicu. Poslije su zajedno ručali, pripovijedali o kojekakvim zgodama iz domovine, jer je Ante, premda već više od petnaest go-

dina nije bio doma, za njih imao svježe vijesti, s obzirom da oni nisu bili u Hrvatskoj više od pedeset-šezdeset godina. Svi su ti stari momci bili oženjeni Argentinkama i o domovini pripovijedali više kao o zemlji očeva i djedova. Ali, govorili su jezikom koji su naučili u djetinjstvu i zbog kojeg je Ante još mnogo puta bio kod Stipe na farmi, u pokrajini Misiones, toj zabiti između Paragvaja s jedne, i Brazila s druge strane.

Tu ga je sustigla i vijest o masakru hrvatskih policajaca u Borovu Selu u proljeće 1991. I premda je već dvadeset godina živio izvan domovine, i premda ga politika nije osobito zanimala, ipak ga je ta vijest pogodila u srce. Kao da mu je stradao netko poznat, kome se dugo nije javljao, možda i prekinuo kontakte, ali sad, kada mu se to dogodilo, nije neka bezimena osoba, nego poznato i drago ime i prezime. Počeo je još pozornije pratiti vijesti na *CNN-u*, čitati novine i pitati se: »Ako se tamo sprema rat, a ja sam vojnik, profesionalac, smijem li ostati po strani? Reći da me se to ne tiče?« U njemu se sve više rasplamsavala želja za povratkom, da »barem vidi situaciju«. »Tamo je grob moje matere, tamo su mi otac, sestra Anica i braća, barem da njih vidim«, govorio je sam sebi.

Prvi je put osjetio potrebu da se poveže s Hrvatima u Argentini kako bi nešto više saznao o događajima u Hrvatskoj. Čak je odlazio u Buenos Aires, u hrvatske iseljeničke organizacije. Tu su mu govorili da će se Jugoslavija raspasti, da događaji idu u pravcu finalnog obračuna i stvaranja neovisne hrvatske države. Prvi put je počeo *politički osjećati*, razmišljati o nečemu što nije samo pustolovina i vojni zanat. To mu se usvrđalo u glavu i sve ga više zaokupljalo, pritis-kalo i tjeralo da ode »barem vidjeti što se događa«.

Vrijeme je letjelo, a on je stigao još samo srediti papire i provesti dva tjedna s malom Ximenom i djedom Andreasom na njegovu ranču u Kolumbiji. Iz Buenos Airesa poletio je za Amsterdam, pa otuda za Zagreb.

Ratnik je opet stigao u grad u kojem je nekoć davno nakratko išao u osnovnu školu. Bio je početak lipnja 1991, ulice su mirisale na lipe, a u zraku se osjećao pritisak, kao pred eksploziju.

Srcem protiv čelika

S aerodroma Pleso Ante je u Zagreb stigao taksijem. S taksistom nije razgovarao, samo ga je pitao za neki bolji hotel. Ovaj mu je preporučio *Palace* i on se, nakon malo više od pola sata vožnje, našao na Zrinjevcu. Izašao je iz automobila s oskudnom prtljagom i bez ičega što bi moglo upućivati na to da je profesionalni vojnik. Pogledao je prema Jelačić placu, ali se nije zadržao na pločniku. Brzo je ušao u hotel, ostavljajući za sobom vedar i topao dan. Ali i sparinu koja je odisala nekom težinom i općom zabrinutošću, što se gotovo mogla opipati rukama.

Već je na aerodromu primjetio neobičnu atmosferu. Nije bilo one opuštene vedrine, što obično vlada na takvim mjestima. Zebnja se uvukla u ljude i kao da se sa znojem iz njih isparavala, tvoreći s toplim i vlažnim zrakom tešku nebesku kapu što je pritiskala grad i njegove stanovnike. Hrvatskom se širila srpska pobuna, a JNA ju je ukliještila poput oraha kojeg želi slomiti. Svijet je od svega okretao glavu: diplomati su govorili da sve to izmišljaju novinari, da zapravo ničeg nema, i da valja spasiti Jugoslaviju.

Ali u ljudima je tinjala i neka nada da do najgoreg možda neće doći, da će na kraju netko moćan i dobar, ili barem

pravedan, pomoći, kao što dobar div pomaže u bajci, kad nevolja preraste snagu pravednika. Ta je nada tjeskobu držala na uzdi, pa su ljudi djelovali nekako utonulo u sebe, ali nipošto izgubljeno ili demoralizirano. Prije kao netko, tko, doduše, želi izbjeći nevolju, jer znade da joj se neće lako othrvati, ali zbog toga ne mijenja put kojim je krenuo. Sve se to uskovitlalo u tom zagrebačkom danu, u tom pritisku, u toj teškoj sparini, što ju je udahnuo, ušavši u *Palace*. Ali je ipak bio sretan da je ponovno tu, u domovini.

Prve dane provodio je u hotelu, u šetnjama gradom i u čitanju novina. Slušao je vijesti, snimao situaciju. I navikavao se na vlastiti jezik, kojim godinama nije govorio, kojeg nije slušao, nego ga je samo nosio u sebi, kao što putnik nosi neraspakiranu prtljagu. A onda je jednog dana otišao u Vukovarsku, u MUP, prijavio se kao dragovaljac, i u formulare, što ih je dobio, upisao: »profesionalni vojnik«. To ga je dovelo u Sabor, do Josipa Perkovića i Gojka Šuška.

Prvi ga je primio s osmjehom i nekako prijateljski, a drugi je bio namrgođen, šutljiv i hladan. S nakostriješenim i karakterističnim obrvama te dubokim borama na licu, što su na prvi pogled bile u skladu s općim dojmom, no ako bi čovjek pažljivije zagledao, opazio bi u njima neku prigušenu duševnost, možda i suspregnutu emociju, poput zvuka koji putuje iz daljine, dolazi, ali ne stiže. Kad je čuo da se radi o profesionalcu, Šušak je kratko rekao Perkoviću: »Ovog ne u Kumrovec, nego Luciću«. To je značilo da Ante neće u postrojbe *Zrinski*, odnosno, *Fran-kopan*, u koje su dotad išli profesionalni vojnici, nego u 1. brigadu Zbora narodne garde, koja je bila u formiranju i čije je zapovjedništvo bilo na Sljemenu, sa zapovjednikom Josipom Lucićem.

Odmah je imenovan načelnikom za operativno-nastavne poslove 1. brigade, što je zapravo značilo da treba u

njenu sklopu stvoriti jednu izvidničko-diverzantsku postrojbu, jačine satnije. Ali s kim? I s čim? Od opreme nije bilo gotovo ničeg, jedva najoskudnije pješadijsko naoružanje, s nešto malo protuoklopnih sredstava, kao što su to bile *zolje i ose*, ali bez uređaja za nočno promatranje, sustava veze i mnoštva drugih stvari što tvore opremu pripadnika takvih snaga.

Tek momci! Bili su to dragovoljci iz svih društvenih slojeva, jedno šareno društvo koje o ratovanju nije imalo pojma, različito kao i odjeća u kojoj su došli. Zajednička im je bila samo želja da brane domovinu. Pa makar i ne bili svjesni što to zapravo znači. Lucić je dao suglasnost, a Ante je počeo mijesiti to tijesto bez germe. Na Sljemenu, u Domu sindikata i u Tomislavcu, samo petstotinjak metara zračne linije od postrojbi JNA, koje su tada još bile stacionirane u blizini televizijskog odašiljača.

Pokraj sindikalnog doma izgradio je improvizirani poligon za obuku, koji je bio jednako smiješan u odnosu na prave takve poligone, kroz koje je sam prošao, i kasnije na njima obučavao druge, kao što je to bila situacija u kojoj se našao. U vremenu, za koje nije znao koliko ga ima, morao je stvoriti izvidnike-diverzante, koji neće imati svu potrebnu opremu i naoružanje, ali će se, čim na to prisile prilike, morati suprotstaviti do zuba naoružanoj armiji, s profesionalnim kadrom i nesvakidašnjim potencijalom brutalne odlučnosti.

Prvi put pred sobom nije imao sve što je potrebno, prvi put su pred njim stajali mladići, nedorasli zadaći što ih je čekala. To ga je brinulo, to je u njegovu svakodnevicu unosilo nemir. Zato se odlučio na dril bez predaha, da se u roku, koji može biti već sutra, nešto napravi od tih hrvatskih boraca. Da se nauče orijentirati na terenu, kretati u napadu i obrani, danju i noću, obaviti diverzantske zadaće, i da izgledaju kao vojnici. Ošišani, zategnuti, tvrda i ozbiljna lica. Neki to nisu izdržali, drugi su od-

lazili, ali je na Sljemenu sve stalno bilo u pogonu. Tu se jedan čudesni kolektivni entuzijazam utiskivao u vojnu vještinu, poput smjese za ukrašavanje licitarskih srca: takoreći jednim potezom.

Snage Banjalučkog korpusa, ojačane 63. padobranskom brigadom iz Niša, zapravo srpskim specijalcima, te dijelom vojne policije, koncentrirale su se između lijeve obale Save i kanala Strug, na potezu Stara Gradiška - Nova Varoš. Taj je teren dijelom močvaran i lako se brani i kontrolira zbog strmih obala kanala, koji je prirodna zapreka i istodobno dobra zaštita. Od lijeve obale prostire se gusta slavonska šuma, po imenu Prašnik, u dubinu od kakvih desetak kilometara, sve do autoputa Zagreb - Lipovac.

General Milan Uzelac, koji je zapovijedao Banjalučkim korpusom, imao je namjeru izvesti napad duž komunikacije Stara Gradiška - Okučani, kako bi presjekao autoput Zagreb - Lipovac te se spojio s dijelovima oklopnih snaga Bjelovarskog garnizona, kojima je zapovijedao pukovnik Milan Čeleketić, a koje su zauzele položaje u području Pakraca i Okučana. Time bi se stvorile pretpostavke za prodor u pravcu Virovitice i presijecanje Hrvatske na dva dijela. Tako je planirano u Beogradu, a posao je trebala olakšati i činjenica da je lokalno srpsko pučanstvo, tijekom povlačenja JNA iz Slovenije, bilo naoružano do zuba i željno borbe.

Krajem kolovoza 1. brigada dobiva zapovijed da se prebaci u to krizno područje, kako bi se ojačala obrana lokalnih hrvatskih snaga i policije te osujetio planirani udar Banjalučkog korpusa. Nakon izviđanja terena, ljudstvo i oprema prebačeni su u Novu Gradišku. Tu se uglavnom i smjestila većina snaga, čekajući uvođenje na položaje, što je također trebalo učiniti diskretno i uz sve mjere opreza i

sigurnosti. Ali jedan dio brigade, jačine bojne, smjestio se u *Motel*, uz sam autoput. Momcima se činilo da su imali sreću, jer komfor je za ratne uvjete bio solidan, bilo je vode i WC-i su radili, a Prašnik je bio na dohvat ruke.

A onda se sve odigralo u tren oka. Rano ujutro drugog dana, dva su *miga* doletjela jednako brzo kao što su i ispuštala smrtonosan teret. Jedna je bomba pogodila u samo ljudsko meso. Svitao je vedar i sunčan dan, s ponešto zaostale magle, koju je eksplozija raznijela kao i prozore, što su zajedno s okvirima letjeli zrakom. Tu strahovitu lomljivu, što je u hipu proparala uši i zatim jednako brzo nestala, nadomjestio je smrtni hropac i jauk ranjenika. Momci su umirali poput muha koje nisu imale šansu ni poletjeti. Pedeset duša izbačeno je iz stroja, a s njima i zapovjednik bojne. Kasnije se govorilo da su to bila vremena kada se hrabrost plaćala neiskustvom.

Unatoč tomu 1. se brigada, pod okriljem šume i noći, uspješno razmjestila na položaje duž linije Nova Gradiška - naplatne kućice Nova Varoš, te na crti Bogičevci - šuma Prašnik - Nova Varoš. A onda su se izvidači-diverzanti počeli danonoćno ubacivati u neprijateljsku zonu, ometajući snage generala Uzelca u pripremanama za odlučujući napad.

Ante je sudjelovao u tim akcijama. Kada su rušili most na Strugu vodio je sedamnaest diverzanata, najbolje izvježbane borce sa Sljemenom, što su sa sobom teglili sto i pedeset kilograma eksploziva. Cilj je bio jedan od mostova na kanalu, kako bi se onemogućio prodor neprijateljskih tenkova i pješadije. Išli su kroz šumu, po teškom terenu, punom jaraka i vododerina. Ante je namjerno izabrao loše vrijeme: kišu i izmaglicu, kada je najlošija vidljivost, a neprijatelj trom od sivila i pospanosti. Imali su i vodiča, domaćeg čovjeka, bez kojeg bi na tom teškom terenu s mukom pronašli put.

Bio je to neki lokalni Srbin, po imenu Stevo. Seljak, ali i krivolovac, pa je poput divljači poznavao svaku stopu terena. A tako je nekako i izgledao. Sa svojih pedesetak godina djelovao je žilavo i istrenirano, bio brz i spretan, i to se vidjelo po načinu na koji se kretao. Ali i šutljiv i precizan, kao da ga vodi instinkt. Njegova dva sina bili su borci u 3. gardijskoj brigadi. Jedan je i teško ranjen, ostavši invalid.

Za Stevom je išao Ante, a u borbenom rasporedu i ostali. Kad su došli do mosta, koji se nalazio između Nove Varoši i Stare Gradiške, brzo su postavili eksploziv, a onda je uslijedila eksplozija, pa tutnjava, prasak vode i neko olakšanje u duši. Prevelike sreće nije bilo, jer svi su ti uspjesi u to doba bili pod lošim znakom hrvatske inferiornosti srpskom oklopu i tehnici.

Ipak, otimalo se vrijeme, odgađalo najgore. Rujan se već razmahao, a iz još tople slavonske zemlje isparavala se vlaga, pa su šume mirisale po nekoj blaženoj zapari. Za takvog jednog dana snage 1. brigade, što su ih tvorile 3. satnija 2. bojne te satnija za posebne namjene (Antini izviđači-diverzanti), s nekoliko domaćih vodiča, krenule su u napad na pontonski most, koji je bio malo bliže od onog srušenog. Iz pravca sela Pivare kroz šumu Prašnik. Napad je, prema planu, koji je načinjen u kriznom štabu u Novoj Gradiški, trebao uslijediti u šest sati navečer.

Ante i Jozo Miličević sa svojim su snagama sat vremena prije početka napada stigli na nekih sedamdeset metara od kanala, u borbenom rasporedu iz tri pravca. U nakani da pričekaju jedan sat i da se onda iznenada i svom silinom sruče na neprijatelja. U tom trenutku odnekud je među neprijateljske vojnike doletio njihov oficir i zadržao se kao da ga je uhvatio histeričan napad: »Spremaj se brzo, u šest sati dolaze ustaše da vas pobiju«, dometnuvši još bjesnije, »majku im ustašku«.

Te su se posljednje riječi izgubile u žamoru što je prostrujao kanalom, onda su se začuli motori tenkova i zveket pješadijskog oružja. Trenutak iza toga uslijedila je i vatra iz topova. Netko je u hrvatskim redovima viknuo »izdaja«, poslije čega je započelo ubrzano povlačenje. Kada su odmakli dovoljno daleko, začula se i teška psovka, pa gotovo s nevjericom prosiktano: »Mogli smo svi izginuti, da se onaj nije onako derao!« Kasnije se ustanovilo da je jedan Hrvat u Kriznom štabu u Novoj Gradiški Srbima dojavio vrijeme napada. Kad su ga uhitili, doznalo se i to da je u Okučanima imao brata, koji je bio oficir JNA.

Anti su još u Zagrebu rekli da se mora čuvati, paziti kamo ide i što radi, jer da su KOS i UDB-a i te kako aktivni. Sabor je doduše 25. lipnja proglasio nezavisnost, ali je Hrvatska, pod pritiskom Zapada, bila u nekom zamrznutom stanju, s JNA na leđima, s Mesićem i Markovićem u Beogradu, a s KOS-om i UDB-om u Zagrebu. Saznao je i za aferu Špegelj i da se taj hrvatski general morao u vlastitoj zemlji skrivati pred neprijateljskom vojnom policijom.

I uzeo je to ozbiljno. Čak do te mjere da nikome nije rekao da je iz Pakošтана, nego je govorio da je iz Korčule. Zbog toga se nije javljao ocu i braći, bojeći se da ih ne izloži opasnosti. Mislio je da za to uvijek ima vremena i da su sada preči poslovi pred njim.

Ali da će doživjeti takvu izdaju, to nije slutio ni u primisli. Bilo mu je jasno da ih je spasio slučaj, jer da nisu čuli za povijed onog srpskog oficira, mogli su za samo nekoliko minuta svi izginuti, kao zečevi natjerani na lovačke puške.

Rat u Hrvatskoj u tim danima nije poznao pravila. I on je to brzo shvatio. Otada je akcije, što su u Kriznom stožeru planirane za jutro, izvodio, bez da je to itko znao,

uvečer, dvanaest sati ranije. Na taj je način oslobodio selo Gređane. Tu je zarobljeno dosta neprijateljskih vojnika, a jedan od njih, neki časnik, star oko trideset godina, koji je bio ranjen, ali se držao vojnički, zabezeknuto je priznao: »A mi smo vas očekivali u šest sati ujutro!?!« Jednako je tako oslobođen i Čovac.

Punih petnaestak dana bojište je na tom prostoru vrilo poput vode u loncu. Čim bi jedan mjehurić izronio na površinu, nestajući u vrućoj pari, već bi na njegovo mjesto dolazio drugi. To je generala Uzelca nerviralo i usporavalo, ali nije moglo iscrpiti snagu njegovih postrojbi.

Petnaestog rujna, u kasnijim popodnevnim satima, započeo je napad iz smjera Stare Gradiške. Topovi su cijelu noć žestoko tukli po crti hrvatske obrane, koja se nalazila na pravcu Nova Gradiška - Bogićevci - Pivare - Prašnik - Nova Varoš - Gređani - Čovac. Borce je to iscrpljivalo, jer ih je držao u stalnoj napetosti i budne. Bilo je ranjenih i mrtvih, a najgore je bilo što se nije imalo čime uzvratiti. Osim minobacačkih bitnica i nešto protuoklopnih sredstava za blisku borbu, hrvatski borci drugo nisu imali.

Ante je slutio da se nešto sprema i da najgore tek dolazi. Pred zoru ti su se napadi pojačali. Svanuo je tmuran i maglovit dan, a s njime i tenkovi i srpska pješadija. Hrvatske su se snage očajnički branile, nastojeći zaustaviti sav taj čelik što se na njih sručio. Gubici su strašni, ranjenike se iznosi na rukama, jer nema sanitetskih vozila, posvuda krv, jauci, psovke i zastrašujuće brektanje tenkovskih motora.

A onda, kad je taj srpski Golijat svoju tešku šapu pritisnuo hrvatskom Davidu na prsa, s leđa ga je dohvatio pukovnik Čeleketić, udarajući iz pravca Okučana. Prva brigada, zajedno s lokalnim postrojbama, našla se u polukruženju, iscrpljena, izranjavana i u smrtnoj opasnosti. Bitka je bila izgubljena.

Jedini izlaz da se brigada spasi, bila je šuma Prašnik, pa odatle u Novu Gradišku. General Uzelac uočava taj manevar i tamo šalje Nišlije, srpske specijalce. I tada počinje borba prsa o prsa, čovjek na čovjeka. Ante i momci sa Sljemena protiv elitnih niških padobranaca. Za to vrijeme hrvatske se postrojbe izvlače, noseći sa sobom ranjene i mrtve. Borba je krvava, gine se s jedne i druge strane. Niški specijalci postaju oprezniji, jer su ih iznenadili ti golobradi momci iz 1. brigade. Dobiva se na vremenu, a spas je na dohvat. U kasnim večernjim satima Prašnik su napustili i posljednji hrvatski borci. Ostali su samo mrtvi, koje se nije moglo iznijeti. Pala je tiha noć na ranjenu slavonsku zemlju.

General Uzelac bio je zadovoljan, jer je uspio svoje snage povezati sa snagama pukovnika Čeleketića i presjeći autoput Zagreb - Lipovac na pravcu Stara Gradiška - Okučani. Ali za tu operaciju mu je trebalo mnogo više vremena nego je planirao. Punih sedamnaest dana za samo deset kilometara osvojenog prostora! To ga je grizlo, to mu nije dalo da se osjeća dokraja pobjednikom. Počeo je i sumnjati da nešto ipak nije u redu kad ga je ta, gotovo goloruka Hrvatska, toliko zadržala.

Nakon dva dana Ante se, zajedno sa svim zapovjednicima 1. brigade, te diverzantima, ponovo vratio u Prašnik. Šuma je bila pod potpunom kontrolom neprijatelja, ali u njoj su ležali i mrtvi hrvatski borci. Došli su po te mladiće, kao što su prije toga obišli ranjene u Novoj Gradiški. Bio je to moralni imperativ; tako razumljiv i tako prirodan, da nikakva opasnost nije od njega mogla odvratiti. Bio je to i način da se ne bude poražen, nego samo žestoko udaren. Jer tko riskira život za mrtve, toga ne može pobijediti nikakva sila. On i njegovi suborci to su osjećali, kao što čovjek, kad se uspravi, osjeća da lakše diše.

Uz stari slavonski hrast, što je oko sebe prosuo bezbroj žirova, licem utonulim u lišće i humus, ležao je i mladić

koji se prije dvije noći junački borio sa srpskim specijalcima. Ali nije pao od njihove ruke. Pogodila ga je krhotina projektila točno između vrata i lijeve lopatice. Ležao je s tom teškom i dubokom ranom, kao da je srastao sa zemljom. Bio je jedan od najboljih na Sljemenu, porijeklom Slavonac ili Hercegovac, ali je živio u Zagrebu, negdje preko Save. Bio je lud za motorima i brzinom, volio je život i to se vidjelo po njegovu razvezanom osmjehu, njegovim velikim crnim očima. I godinama: jedva je navršio dvadesetu. Ante ga je odmah prepoznao i nekako mu se učinio još mlađim no što je bio, gotovo kao dijete. A kroz glavu mu je proletjelo: »Nije dospio pošteno ni zakoračiti u život.«

Na izmaku ljeta, kad se rat u Hrvatskoj zahuktavao, a europski diplomati u Bruxellesu i Londonu smišljali nemoguće planova za mirno *rješenje krize*, premoć JNA i lokalnih četnika u odnosu na hrvatske snage bila je enormna. Novogradiško bojište to je zorno pokazalo. Topnički i raketni udari, podrška iz zraka, tenkovi i oklopna vozila rušili su i razarali sve pred sobom. Hrvatski branitelji pružali su otpor, braneći se očajnički i *nerazumljivo* hrabro.

Antu je to, kao profesionalnog vojnika, iznenadilo i fasciniralo. To ga je vezalo uz suborce na način koji dotad nije upoznao. Iako mu je u svakom trenutku bilo jasno u kakvom su strašnom i inferiornom položaju, ta hrabrost i taj zanos, ta nesalomljiva volja da se pruži otpor i tamo gdje bi to s čisto vojnog gledišta bilo besmisleno, u njemu je stvarala čudesno raspoloženje, optimizam i elan koji ga je cijelog prožimao.

Kao da se našao u nekoj veličanstvenoj avanturi u kojoj romantični ratnici, nošeni nekom ludom vjerom i pravdom, vode bitku na život i smrt protiv nadmoćne i

strašne vojne mašinerije, bez osjećaja i emocija, spremne da sve pred sobom spali i da pritom ni okom ne trepne. Bili su to mjeseci u kojima se posvuda u Hrvatskoj ginulo kao nikad poslije, sve do pada Vukovara i kraja te krvave i herojske 1991.

Osjećao je da je i njega, koji je već dva desetljeća bio profesionalni vojnik, navikao na sve što donosi i odnosi rat, obuzela ta, kako je znao reći, »pozitivna ludost«, to zračenje energije, što je zemlju i ljude pretvaralo u jednu volju i jedno raspoloženje. Bez te *romantike*, bez te *ludosti*, nitko se nebi usudio suprotstaviti toj čudovišnoj moći JNA. Ponekad mu se činilo da se u to umiješala i neka viša sila, jer kako inače objasniti tu vjeru da se može pobijediti jedna takva sila, kad je razum govorio da su šanse, pogotovo u tim prvim danima, bile ravne nuli? Kako objasniti tu neuništivu romantiku i poslije toliko izgubljenih bitaka? Poslije okupacije jedne trećine zemlje? Tu vjeru da si ipak pobijedio, ako si četnike i JNA samo zadržao koji dan duže, negoli su planirali? Kako objasniti činjenicu da su u danima, kad se ginulo takoreći iz sata u sat, na bojišnicu pristizali stalno novi dragovoljci, s vedrinom i zanosom koji je morao preneraziti i najtvrdog neprijatelja? A što se s vremenom počelo i događati.

Ta snaga srca u taj je neprijateljski čelik unosila sve veći nemir, da bi ga s vremenom i impresionirala i počela plašiti. Ante je to osjećao i to mu je davalo snagu kakvu nikada i nigdje nije osjetio. Ni na jednom ratištu svijeta. I zato nije razmišljao o upravo apsurdno neuravnoteženom odnosu snaga na bojišnici, o svijetu koji je Hrvatskoj nametnuo embargo na kupnju oružja, o diplomatima koji su sanjali da se sve čim prije okonča, pa da opet bude mir, makar to bio samo mir hrvatskih grobišta. Ne, bio je *pozitivno lud* kao i njegovi suborci.

Plavi puch u klopci

Nakon što su JNA i lokalni Srbi presjekli autoput kod Nove Gradiške, udari na Novsku bili su svakim danom sve jači. Dijelovi 1. brigade ZNG-a, s tamošnjim lokalnim snagama, branili su taj grad, udaljen samo stotinjak kilometara od Zagreba, kako su znali i umjeli. Hrvatska vojska bila je tek u nastajanju i u tim danima djelovala je, u odnosu na moćnu JNA, kao malo bolje izvježbano lovačko društvo. Cilj Beograda je bio da se Novska zauzme po svaku cijenu, čime bi se otvorio put prema Kutini. Zagreb bi tada bio na dohvat ruke i na dometu dalekometne artiljerije. Zbog toga je, kad je bojišnica uzavrela do *biti ili ne biti*, i predsjednik Tuđman došao u Novsku. U ratnoj odori, sa svojim generalima i članovima vlade, kako bi borcima digao moral i nedvosmisleno dao znati naciji da se upravo tu brani srce Hrvatske.

Ali stanje je bilo loše, jer su hrvatske snage bile pod stalnom topničkom vatrom neprijatelja; dodatno iscrpljivane i učestalim prodorima oklopnih snaga i pješadije. Gubici su bili veliki, koordinacija i ustroj slabi, a stanje na bojišnici najvećim je dijelom zavisilo od sposobnosti, ili nesposobnosti zapovjednika manjih formacija. Jedina

svijetla točka u tom krvavom i dramatičnom hrvatskom rujnu i listopadu bila je ta, što srpski pješak, premda je iza sebe imao zastrašujući oklop i topničko-raketnu podršku, nije bio dovoljno efikasan. Kao da su ga paralizirali entuzijizam i herojstvo hrvatskih *lovačkih društava*! Četvrta vojna sila u Europi imala je svoju Ahilovu petu.

Krajem listopada Ante s dijelovima 1. brigade odlazi u Novsku. Zadaća mu je bila da preuzme zapovjedništvo u zoni odgovornosti od samog grada do sela Bročica i Jasenovca. Dijelovi 1. brigade, što su tamo već bili, zajedno s pričuvnim postrojbama i lokalnom policijom, bili su toliko iscrpljeni i na izmaku snaga da su popustili i disciplina i organizacija. Kao u čovjeka, koji cijelu noć vozi auto i pred zoru otupi, izgubivši osjećaj za prostor i distancu.

Kad je došao u zapovjedništvo u Novsku, predočena mu je karta s ucrtanom linijom hrvatske obrane, rasporedom i brojčanim stanjem postrojbi. Bila je to klasična primopredaja, što se obično obavlja u jutro, kako bi novi zapovjednik još istoga dana mogao na terenu provjeriti i običi ono što je vidio na zemljovidu. I, dakako, upoznati se s konfiguracijom zemljišta i svim ostalim detaljima važnim za raspored snaga i organizaciju bojišnice.

Jesen je već zakoračila u Slavoniju, dani su bili kraći i sivi, kiša je često padala, a zemlja razmekšana i teška za hodanje. Novi zapovjednik je htio još, za *čistog* dana obići bojišnicu, pa nije gubio vrijeme. Čim je izašao iz zapovjedništva, odmah je sa sobom uzeo Gavrana, diverzanta Ružicu i Matuzana, te jednog lokalnog vodiča. Gavran (Damir Tomljanović) je tada bio zapovjednik u Bročicama i prvi put je s Antom išao u jednu akciju. Držao je važan nadvožnjak u blizini sela, pa je stoga i sam bio zainteresiran da vidi raspored i jačinu snaga na bojišnici. Ukrkali su se u džip koji je i sam bio legenda.

Bio je to plavi policijski *puch*, onaj isti koji je stradao u Osijeku kad je JNA izašla iz vojarne i tenkovima projurila gradom. Jedan je tenk tada najprije zgnječio *fiću*, što su uhvatile i televizijske kamere, a zatim je topovsku cijev zariorio i u karoseriju toga plavog policijskog *pucha*, bacivši ga u jarak kao stare gaće. Ali motor je ostao netaknut, pa kad je *puch* stigao u Zagreb, Ante mu je dao odrezati gornji dio karoserije, jer se nije mogla popraviti. Ostalo je samo prednje staklo, za čiji je okvir bila zavarena željezna ploča, što ju je sa stražnje strane pridržavao jedan nosač. Na tu je ploču montiran pješadijski mitraljez, pa je džip izgledao kao oni pustinjiski 4x4. Za ondašnje prilike solidno vozilo.

S momcima je u obilazak krenuo oko pola devet ujutro, a u pola dva poslije podne bio je pri kraju: kod željezničkog mosta, što se nadvio iznad kanala Strug, kojeg je već upoznao na novogradiškoj bojišnici. Negdje između sela Bročice i Jasenovca.

Tu je bila jedna satnija zagrebačkih dečki, koja je izdržala žestoke udare, ali je ostala na nogama. »Momci, tamo iza mosta nalazi se još jedna naša postrojba, je li?«, zapitao je Ante, tonom koji više konstatira, negoli traži odgovor. Napokon, tako je bilo ucrtano na karti i tako mu je rečeno prigodom primopredaje. »I mi smo tako čuli, ali nikoga već odavno nismo vidjeli«, odgovorio je neki momak, napravivši lice kao da želi reći: »Tako je to danas tu, što možeš«.

Ante, koji je bio za volanom, polako je krenuo dalje, dobacivši »O.K.«. Ali nešto mu je bilo čudno. Kao da ga je nešto spopalo, što mu je, negdje u podsvijesti, čeprkalo po mozgu. Vozio je oko pedeset kilometara na sat i bio napetiji nego li obično. Pred njim je Jasenovac, a sa strane uz cestu gusto šipražje i tamni grmovi kakvi priliče kasnolistopadskom slavonskom sivilu i blatu. U jednom trenutku, na udaljenosti od oko stotinjak metara, učinilo mu se da je, s lijeve strane puta, primijetio neku plavu

sjenu kako se pomakla, ili čak šmugnula u grm. Ili je to možda bio samo privid? Halucinacija kakva spopadne sasvim zdrave ljude kad su odveć napeti?

No, ono svrdlo u mozgu, što ga je cijelo vrijeme mučilo, nije imalo nikakvu dilemu: munjevito mu se sunovratilo u nogu i on gotovo na mjestu zakoči. Istog trenutka čulo se komešanje i žamor među Srbima. Zasjeda je propala. U istoj sekundi prema *puchu* je doletjela vatrena kugla koja je pala metar ispred haube.

Bila je to kumulativna mina ispaljena iz ručnog bacača. Ona ne ubija šrapnelima, nego oko sebe žari i pali poput pakla. »Smjesta van«, zaderao se, skočivši iz džipa. Za njim su kao udarene teniske loptice skočili i ostali. Ravno u jarak. Srbi su zapucali iz svih cijevi, meci su poput biča parali zrak, a druga tromblonska mina proletjela je kroz otvor za prozor na lijevim vratima sablasno napuštenog *pucha*. Istog trenutka oko tridesetak Srba krenulo je u napad, pokušavajući opkoliti pet hrvatskih boraca.

Počinje borba mačke i miša. Ante daje naređenje da se povlače prema Bročicama, i to kroz šikaru koja je jedini spas, ako ga uopće ima. Sva petorica ostaju zajedno, kako bi se lakše branili. Prvi su Srbi već prilično blizu, na nekih dvadeset do trideset metara. Naređuje da se bacaju ručne bombe. Srbi također uzvraćaju ručnim bombama, a onda na udaljenosti od deset do petnaest metara dolazi do borbe prsa u prsa. Prvi napad je odbijen.

Srbi imaju gubitke, trebaju nešto vremena za novi udar. Za to vrijeme progonjeni pužu kroz šikaru koja ih bode i dere poput bodljikave žice. Pa opet ustaju i bore se. Srbi se opasno približavaju. Viču: »Tu su!« »Imamo ih!« »Opkolite ih, majku im ustašku!« »Evo, evo, držite ih!« »Pucaj, sad pucaj ! «

Ante osjeća da neće moći predugo izdržati, jer Srbi navlažu u valovima. Jedina je sreća da im težak teren i gusta šikara ne omogućavaju da napadnu frontalno, nego u

grupama, kako se uspijevaju probiti. Do kanala Strug je oko tristo metara i on daje zapovijed da se povlače u tom pravcu. Ako se dokopaju kanala onda su spašeni, jer s druge su strane obale hrvatske postrojbe.

Tada Srbi pokušavaju bočni prodor s lijeve strane. Hrvati uzvraćaju kratkim rafalima i bacaju drugu seriju od po dvije ručne bombe. Čuju se jauci i psovke, Srbi su opet na časak odbačeni. I opet puzanje, kao kroz krhotine stakla, pa skokovi i borba, pa puzanje... To traje već dobrih sat i pol. A onda, kao da im nešto nije jasno, Srbi su stali.

Pauza nije trajala predugo, ali dovoljno da Ante, Gavran, Ružica, Matuzan i vodič predahnu i opet povjeruju da još ima nade. I dovuku se do kanala. U trenutku kad su se počeli prebacivati preko nasipa, s hrvatske strane bojišnice, s udaljenosti od dvjesto do tristo metara, zaštekali su snajperi.

Već se proćuo glas da je zapovjednik Gotovina, zajedno s momcima, upao u zasjedu, da je likvidiran ili zarobljen, pa su hrvatski snajperisti bili uvjereni da se to četnici prebacuju preko nasipa. Tada s momcima skače u kanal i bježi podjednako od Srba kao i od svojih, kojima ne može javiti o čemu se radi, jer je za vrijeme borbe izgubio opremu za vezu.

Sve bacaju u vodu, ostavljaju samo dva okvira municije i automatsko oružje. Plivaju, pa hodaju po dubokom i teškom mulju, pa opet plivaju u pravcu Bročica. Voda je hladna, a s jedne i druge strane nasipa snajperisti čekaju da netko prerano izađe van. Oko osam sati navečer, poput promrzlih poljskih miševa, izlaze iz vode.

Bročice su sablasno prazne, ali i bezopasne. Neprijatelj je s onu stranu željezničkog mosta, broji ranjene i mrtve i psuje idiota koje je *bezrazložno* zaustavio plavi *puch* stotinu metara prerano. Onda ispaljuje dvije tenkovske granate, od čije detonacije Gavranu puca bubnjić. Osim što su bili izgrebeni i izderani poput prasadi kad prođe

kroz trnje, bila je to jedina ozbiljnija ozljeda što su je zadobili u tom boju sa četnicima. Čudo od kojeg je veće bilo samo iznenađenje kad je zapovjednik Gotovina banuo u zapovjedništvo u Novskoj.

Tamo je već bio Marijan Mareković, koji je doletio iz Lipovljana, gdje je obnašao dužnost zapovjednika operativne grupe 1. brigade. »Evo ga, tu je«, uzviknuo je za bezeknuto Mareković, s očitim olakšanjem pri duši. »Tamo, prema Jasenovcu, nema naših, kako je ucrtano na karti«, dometnuo je umjesto odgovora mrzovoljno Ante, znajući da tu informaciju nisu imali u zapovjedništvu, jer su pričuvne postrojbe, koje su trebale držati taj dio bojišnice, samoinicijativno napustile položaje. I dodao: »Tako je to, na žalost!«

Iste noći, oko tri sata ujutro, nekoliko hrvatskih momaka neprimjetno je prešlo preko onog istog mosta. Plavi *puch* još je stajao na cesti, pornalo ranjen od pucnjave, ali živ. Pod okriljem magle što se potiho spuštala i on je vraćen na hrvatsku stranu.

Tenkisti u lisicama

Ako se Zagreb branio u Novskoj, Novska se branila u Starom Grabovcu. To je tipično slavonsko selo, koje bi u Dalmaciji svakako bilo pristojan gradić, no ovdje to nije tako. Dvije do tri tisuće stanovnika, što su prije rata živjele u kućama s jedne i druge strane ceste, takoreći do prvih dvorišta u Novskoj, nisu marili za to.

Selo leži na jedinom *tenkoprohodnom* putu za Novsku i Kutinu, što u vojnoj terminologiji znači: na cesti preko koje može proći oklop, tenkovi i sve ostalo. Pogotovo u jesen, kad je zemlja raskvašena i nalikuje tijestu, pa sve što na nju zađe, u njoj i ostaje. Bilo preduboki trag, bilo snaga i energija. Zbog toga je JNA stalno tukla i granatirala Stari Grabovac, nasrtala na prvu crtu obrane i na svaki način pokušala ovladati tim prostorom.

Izvela je i četiri velika i odlučna udara u kojima je, uz pješadiju, što je nadirala iz pravca Donji i Gornji Rajići - Kričko brdo, sudjelovala i po jedna tenkovska satnija. S desetak tenkova tipa T-55 i T-34. Nakon što bi srpsko topništvo cijelu noć mrcvarilo hrvatske snage, rano ujutro, kad magla nije pregusta, ali je još ima dovoljno da pruža neku vrst *zaklona*, u napad bi obično krenule dvije

do tri srpske pješadijske satnije, raširene u prostoru lijevo i desno od tenkova, što su, stvarajući zaglušnu i zatrašujuću buku, nadirali cestom. Pješadija bi tenkovima štitila bokove, a ovi pješadiji otvarali put, rušeći i uništavajući sve pred sobom.

Ante je obranu postavio tako da je ispred prve crte prostor osigurao protupješačkim i protuoklopnim minama, a uz cestu, nasuprot tenkovima, postavio najhrabrije i najbolje zapovjednike. Nešto dublje u selu bile su raspoređene pričuvne snage, sa spretnim i brzim borcima, čija je zadaća bila da munjevito uskaču, ako bi negdje počele pucati hrvatske linije, nasrćući na neprijatelja lijevim ili desnim obuhvatom. No bit obrane bila je u tomu da se odmah na početku, što je brže moguće, pogode prvi i zadnji tenk.

Zato su tu i bili najsposobniji zapovjednici desetine, voda i satnije. Jer ako bi to uspjelo, ostali bi se tenkovi zaglavili, ne bi mogli brzo ni naprijed ni natrag, i tada bi, ako bi posade imale slabe živce, nastajala panika. Poput zečeva, što su čuli lavež lovačkih pasa, tenkisti bi počeli bježati, ostavljajući obezglavljeni čelik, kao što zmija ostavlja staru kožu.

Taj prizor, koji su hrvatski borci svaki put uspjeli upriličiti, izazivao bi paniku i među pješaštvom. Gubici su znali biti veliki na obje strane, ali Stari Grabovac nikada nije pao. Usprkos još uvijek velikoj nadmoći JNA i lokalnih četnika u tehnici, oklopu i artiljeriji. Hrvatske postrojbe bile su bolje naoružane *osama i zoljama*, te ostalim protuoklopnim sredstvima, logistika i ustroj bili su također bolji, negoli na novogradiškom ratištu, što je, uz sve veću izvježbanost, igralo značajnu ulogu. U ratu se brzo učilo i snalazilo, uočavala slabost neprijatelja, pogotovo ako su ti deficiti bili psihološke naravi.

Prigodom jednog takvog odlučujućeg napada, hrvatski su branitelji uspjeli pogoditi dva jurišna tenka. Zadnji nije

uništen, ali je svejedno nastala panika među neprijateljskim vojnicima, pad morala, i na kraju je i ta bitka dobivena. Kad su, zatim, zavirili u spaljenu utrobu tog čelika ruskog podrijetla, branitelji Grabovca nisu mogli povjerovati vlastitim očima: vozač tenka *i ciljač* bili su lisicama vezani za upravljač i top! Koliko su njihovi časnici vjerovali u te jadnike, njihovu hrabrost i motivaciju.

Rat je ulazio u svoj najkrvaviji mjesec, Svi Sveti su prošli, a s njime i šansa da se održe Jugoslavija i vojska, čiji su časnici svoje vlastite ljude slali u bitku u lisicama. Vukovar je krvario i bio na izdisaju, Dubrovnik bombardiran. Grobovi su pokrili Hrvatsku, ali je nadolazeći Božić obasjavao nadom i vjerom ljude što su sve to izdržali i izdržavali.

Sve što čovjeka ne ubije, učini ga snažnijim. Tako je i s vojskom. Dijelovi prve brigade, što su s ostalim postrojbama držali bojišnicu od Novske do Bročice, sve su više iz obrane prelazili u napad. Nadolazeća zima usporavala je JNA, a i u pozadini se lakše disalo. Srpski snajperisti, koji su iz nebodera u Novskoj tukli po Antinim borcima, kad bi JNA sprijeda udarala svom žestinom na Stari Grabovac, bili su osujećeni. Moglo se mirnije prema Kričkom brdu, jednom gustom šumovitom predjelu, visokom možda šesto do sedamsto metara.

Vojskovođe kažu da tko dominira visinom, dominira i nizinom. Ante je to znao i zato je poduzeo sve da iz tog teškog i hladnog kraja, gdje je zimi uvijek puno snijega, istjera četnike. Samo se pješak mogao probiti po tom terenu, oklop tu nije imao što tražiti, i to je bila velika prednost. Tu je čovjek dolazio do izražaja, njegova snaga i motivacija, njegov ratnički karakter.

Hrvatske postrojbe brzo su ovladale tom uzvisinom i time stekle znatnu taktičku prednost. Neprijatelj nikada nije znao na koju će se stranu srušiti, u kojem će pravcu izvesti udar. A to je velika psihološka prednost, jer protivnik je u stalnom iščekivanju, a ti biraš vrijeme i mjesto, zaštićen gustom šumom, jarcima i visillom. Aktivnost hrvatskih snaga svakim je danom sve više rasla, prepadi na neprijateljsku logistiku i snabdijevanje bili su sve uspješniji. A Ante osjećao da su stvoreni nužni preduvjeti za prve ozbiljnije ofenzivne akcije.

Snage 1. brigade udaraju u pravcu Donjih i Gornjih Rajića prema Okučanima i Pakracu i do početka prosinca oslobađaju sela Bair, Popovac, Donje i Gornje Kričke, Livadane, Brezovec i Korita. Time je stvorena jedinstvena crta obrane Novska-Pakrac. Težište hrvatske ofenzive sada se prenosi u pravcu sela Bijele Stijene, nedaleko Okučana.

Ali cijena u ljudskoj patnji nije bila mala. Uoči napada na Donje i Gornje Kričke, Ante je u izviđanje poslao trojicu svojih momaka, kako bi dobio informacije potrebne za planiranje operacije. Među njima bio je i jedan sedamnaestogodišnji momak iz Bosanske Posavine, koji je prošao izviđačko-diverzantsku obuku na Sljemenu. Bio je sitan rastom i djelovao prilično slabašno, ali je u stvarnosti bio veoma žilav i izdržljiv. Kao dobar odrasli muškarac. Jedino ga je odavalo gotovo dječjačko lice iz kojeg su izbijale prve dlačice brade.

Budući da se dugo nisu vraćali, Ante je odmah naredio čišćenje terena. Pronašli su ih oko dva kilometar od baze na Kričkom brdu. Mladić je ležao razapet na jednom trupcu, vezan i iznakažen kao da su na nj nasrtale divlje i gladne zvijeri. Odrezana nosa i jezika, iščupanih genitalija, rasporena trbuha i iznakaženih udova. Cijelo mu je tijelo bilo u ranama, kao da su ga gađali kopljima. Bilo je očito da su ga, za razliku od druge dvojice, uhvatili živa i na njemu se upravo sotonski uživljavali.

» Odvežite ga«, naredio je kratko Ante i onda osjetio vlastito srce, kao da se u njemu nešto prevrnulo, kao neki neodređeni pritisak, što se zatim brzo pretočio u nepokolebljivu volju da se smjesta djeluje, da se svojim vojnicima pokaže da na ovom svijetu još ima pravde, da ubojice i krvnici takvog kova ne mogu ostati nekažnjeni.

Uzeo je sa sobom diverzante i još se istog dana ubacio u neprijateljsku pozadinu, osam do devet kilometara od hrvatske crte. Pothvat je bio rizičan i zato je osobno htio zapovijedati akcijom. Cilj je bio rušenje mosta između Donjih i Gornjih Rajića i pravca Rajčići - Bijeke Stijene.

Taj je most za Srbe bio veoma važan, jer je preko njega išla logistika i snabdijevanje upravo onih punktova koji su bili na nišanu skorih hrvatskih ofenziva. U toj je akciji sudjelovao i Werner Ilić, Hrvat koji je došao iz Amerike. Imao je tada oko sto i dvadeset kila, teško je podnosio brze marševe, jer je bio ne samo pretežak nego i veoma visok i korpulentan. Noge su mu bile pune krvavih žuljeva, ali je sve to stoički izdržao i kasnije postao jedan od najboljih boraca.

U trenutku kad je Ante zapovjedio da se aktivira eksploziv, na most se dokoturala i manja kolona vozila. Nekoliko sati kasnije, srpski su izvori javili da je s mostom u zrak odletjelo i više njihovih vojnika, te jedan visoki časnik. Stari ratnik je na tu vijest samo uzdahnuo, kao čovjek koji je doživio satisfakciju, ali tugu nije prežalio.

Skilske čizme

Hrvatska ofenziva u zapadnoj Slavoniji bila je sve uspješnija, pa je u Zagrebu donijeta odluka da se težište operacija prenese prema Bijelim Stijenama, selu iznad Okučana. Ante se pripremao za napad s utvrđenih pozicija na Kričkom brdu. U Lipovljanima, gdje je bilo zapovjedništvo operativne grupe, obećali su mu topničku podršku i jedan vod tenkova. Ali kad je 11. prosinca, u ranim jutarnjim satima, po gustoj magli i studeni, započeo napad, od voda tenkova ostao je na raspolaganju samo jedan T-55, dok su se druga dva pokvarila i ostala neupotrebljiva. Ni topništvo nije učinilo bogzna što, bilo je više psihološka, negoli stvarna potpora. Bila su to vremena kad je Hrvatska vojska svoje redove tek počela popunjavati oklopom, ali je sve to bilo još u nekoj romantičarskoj fazi, nedovoljno logistički uvezano i integrirano, s momcima koji su tek pekli zanat. No i taj jedan tenk bio je više nego nijedan. Hrvatski pješak, koji je nosio glavni teret borbe, sada je imao osjećaj da nije posve gol i nezaštićen. Kao kad u snježnoj mećavi čovjek dobije kapu, ali ne i rukavice.

Od Kričkog brda do sela Rajčići, koji su na pravcu prema Bijelim Stijenama, ima oko deset kilometara. Ante je sa

svoje četiri pješadijske satnije prodirao kroz taj gusto šumovit teren, razvijajući snage u prostoru kao što guska, kad napada, širi krila i isteže vrat.

Oko deset sati ujutro prve linije neprijatelja već su probijene. JNA i četnici kaotično se povlače, a on ih goni prema Rajčićima, ne dajući im ni trenutak da predahnu.

U tom naletu, poput kakvog gorostasa, koji u trku ramenima ruši sve što mu je na putu, ulazi u Rajčiće i oslobađa ih.

To je selo bilo strateški važno, jer je otvaralo put prema Bijelim Stijenama, dok je s druge strane omogućavalo dominaciju nad selima razbacanim duž pravca Donji i Gornji Rajići - Okučani.

U tim okršajima, u kojima je hrvatski pješak pokazao sav svoj veličanstveni potencijal, istakli su se kasnije legendarni zapovjednici u 1. brigadi: Tomo Medvjed, koji je dva puta ranjen, Gavran koji je mnogo kasnije poginuo te Ivica Perković. Svi su oni bili zapovjednici satnija, što su svojom snagom i spretnošću, taktikom i manevrom u prostoru, mrvile srpske postrojbe. Pogotovo tamo gdje oklop i avijacija ne bi mogli doći do izražaja, a topništvo obaviti svoj ubitačni posao.

Srpske snage u neredu su napuštale prostor oko Rajčića i u trenutku kad su bile pred definitivnom kapitulacijom, stiglo je pojačanje. Oko jedan sat popodne helikopteri JNA izveli su desant, ubacujući pričuvne snage u hrvatsku pozadinu i na desni bok. S namjerom da zaustave daljnje hrvatsko prodiranje prema Bijelim Stijenama. Iz helikoptera su iskočili mladići čiji je izgled govorio da su posebno izvježbani borci. Svi odreda snažni i gipki, mnogi sa šubarama na glavi na kojima je bio veliki znak bijelog orla. Neki su imali i bradu, tradicionalnu oznaku četništva.

Kao konj, što juri kroz šumu i odjednom osjeti da se približavaju vukovi, Ante je smjesta reagirao. Njegove su se snage ionako odveć rastegnule, jer su velikom brzinom

osvajale teren. Već su izašle iz Rajčića, goneći neprijatelja. Pritom im je donekle bio siguran samo lijevi bok. A i noć se približavala, pa je bilo važno zauzeti sigurnu poziciju. Zato daje zapovijed za povlačenje na plato, jednu uzvisinu na rubu sela, gdje se moglo dobro utvrditi i sigurno prenoćiti. Kad su se hrvatske snage počele vraćati, Perković je sa svojom satnijom udario na neprijatelja, koji je ugrožavao hrvatski desni bok. U tom krvavom obračunu dobio je rafal u trbuh, teško je krvario i svakako bi zaglavio da ga njegovi suborci nisu uspjeli brzo izvući, prebaciti hitno na Kričko brdo, pa otuda u Kutinu i Zagreb.

Taj, za hrvatske snage spasonosni, manevar brzo uočava neprijatelj, pa u pozadinu, u jednu gustu šumicu ispred platoa, kojeg je Ante htio doseći, ubacuje dvadesetak Belih orlova. Bili su to sve odreda dobro naoružani i izvježbani specijalci, koji su trebali zadržati hrvatske snage dok ne dođe pojačanje. A to je značilo smrtnu opasnost. Jer između te šumice i mjesta na kojem su se gomilali hrvatski borci, bila je čistina, doslovno brisani prostor, dugačak kakvih sedamdeset-osamdeset metara.

Dok su Beli orlovi bili u šumarku, povlačenje hrvatskih snaga duž jedinog šumskog puta, desno od njih, nije bilo ni sigurno ni moguće. Ali ni dulje ostati na sadašnjem mjestu nije se moglo, jer su Srbi počeli tući topovima i minobacačima. Situacija postaje kritična kao u šahu, u kojem igrač lako dobiva partiju, a onda protivnik povuče potez koji odjednom sve dovodi u pitanje. U Anti se u tom trenutku probudio instinkt ratnika, onaj osjećaj koji ti govori da nema veće opasnosti od oklijevanja ili čekanja, i da je svojevoljni skok u pakao manje strašan od pakla u koji te drugi baci.

Negdje je oko dva sata poslije podne. Već se sluti magla, a za njom i skori mrak. To se mora izbjeći po svaku cijenu, jer u magli i noći, u ovakvim uvjetima, postrojbe mogu

zaglaviti. I on donosi odluku. Izabire dvadeset najboljih boraca iz izviđačko-diverzantske satnije, desetoricu raspoređuje sa svoje lijeve, a drugu desetoricu s desne strane. Kratko im objašnjava što valja činiti, a onda daje zapovijed za juriš.

Preko brisanog prostora ravno na Bele orlove u šumarku. Trče u pognutom položaju i tuku iz automatskog oružja, posebno prilagođenog za blisku borbu. Beli orlovi uzvraćaju snajperima i kratkim rafalima. Meci lete na sve strane, od praska se ne čuje prasak. Neki hrvatski borci već su pogodeni i leže s dušom na ustima na proklesnoj pustopoljani, ali ostali trče dalje, skaču i bacaju se poput divljih mačaka, pucaju. Već su na kakvih dvadeset pet metara od Belih orlova.

Anti se na putu gotovo isprijecilo sanitetsko vozilo. Bilo je uništeno, a na otvorenim lijevim vratima visio je, nekako zaglavljen, ranjeni hrvatski borac. Više puta pogodan, pa se nije mogao pomaknuti, baciti na tlo i tako se zakloniti. »Pomozi mi da se zaklonim«, zaurlao je mladić, kad se ovaj u trku približio. Ne zaustavljajući se, Ante u lijevu ruku premješta F.A.L., jedno ubojito automatsko oružje, i nastavlja pucati u pravcu Belih orlova, a desnom grabi momka i baca ga na zemlju. Pri tom se, zbog zamaha, za osminu kruga okrenuo na desnu stranu. U tom trenutku metak ga pogađa u izloženi bok, ali tik iza kosti, u samu stražnjicu.

Zrno je prošlo kroz debelo meso na lijevoj, a izašlo van na desnoj strani, milimetar od debelog crijeva. Iz četiri rane, što ih je to jedno zrno prouzročilo, potekla je krv. Od udarca metka našao se na podu. Kao da ga je netko udario toljagom. Noge su mu počele trnuti, a onda i leđa. Sama rana ga nije boljela, a i da je, za bol ne bi imao vremena. Brzo okreće F.A.L. u pravcu protivnika, koji puca na njega i na momka iz sanitetskog vozila, i rafalom ga pogađa u grudi. Za nekoliko minuta okršaj je bio

okončan. Svi Beli orlovi iz šumarka su likvidirani, njih dvadeset i jedan, dok je na hrvatskoj strani palo devet boraca.

Uskoro je na brisani prostor stigao i onaj ispravni tenk. Ranjeni zapovjednik se pridigao i pridržavajući se za nj lagano krenuo u pravcu platoa. Borba je još potrajala neko vrijeme, hrvatske snage ovladale su terenom i zaposjele predviđenu crtu za utvrđivanje, spojivši se istodobno s ostatkom snaga na Kričkom brdu.

Oko šesnaest sati poziva k sebe sve zapovjednike, daje posljednje upute i naredbe. Tada osjeti slabost, što ga je i prije spopadala, ali sada nekako više iznutra, kao da će se urušiti. Poput stropa oronule kuće, što ju je prodrmusao potres. »Daj mi cigaretu«, rekao je tonom u kojem se osjećala sva ta nemoć i malaksalost. Pritom se, kao da čuva snagu, nikome posebno nije obratio. Samo je ispružio drhtavu ruku, primakao cigaretu ustima, sačekao da mu je netko zapali, a onda polako i duboko udahnuo prvi dim. U tom mu se trenutku smračilo pred očima. U onom djeliću sekunde, prije nego li je utonuo u posvemašnji mrak, osjeti da mu se u čizmama nekako skliže, pa se tomu malo i začudio.

Kad su ga izuli i ukrcali u sanitetsko vozilo, u čizmama je bilo krvi za jednu dobru transfuziju. Iz Kutine je prebačen na Rebro u Zagreb. Tu je ostao tri dana, a onda je, na vlastiti zahtjev, otišao na daljnje liječenje u stacionar u Vrapču. Sedamnaest dana ležao je na trbuhu prikovan za krevet, s drenom u ranama.

Na novsko-pakračkoj bojišnici, poslije njegova ranjavanja, intenzitet djelovanja hrvatskih snaga se smanjio, pa su na tim položajima početkom 1992. dočekane i snage UN-a. Ante je pak diplomatsko priznanje Hrvatske proslavio na štakama. Hrvatska je bila u nezapamćenoj euforiji, jer je san svih snova bio ostvaren: zemlja je obranjena u jednom neravnopravnom i krvavom ratu i

još k tomu međunarodno priznata kao država! A on se, pak, nakon dugo vremena mogao opustiti i odmoriti. Prostrijeljene stražnjice, ali inače sasvim dobro.

Jednog jutra, uz pomoć štaka, vukao se hodnikom stacionara u Vrapču. Išao je na telefon, htio se javiti zapovjedniku Luciću. Kad je došao do jedne klupe, na kojoj su sjedila četiri prilično krupna momka, netko mu je dobacio: »Bok, Ante«. Letimično ih je pogledao i jednako uzvratilo: »Bok, momci«. Mislio je da su to dečki koji su s njime ratovali u Slavoniji, pa sada nekog čekaju.

Otšepesao je na telefon, a kad se vraćao, oni s klupe opet su ponovili: »Bok, Ante«. Htio je opet uzvratiti sa: »Bok, momci«, ali je prije toga malčice bolje pogledao. Jedno lice mu se učinilo nekako poznatim. Sve je odgovaralo, samo je bilo mnogo veće, nasadeno na snažan vrat i tijelo kao u mladog bivola. Još je jednom pogledao, a onda, kao da to netko drugi umjesto njega kaže, upitao: »Jesi li to ti Boro«? Ovaj se nasmijao i, pridižući se, odvratio: »A tko bi bio«!? Onda je, onako krupan, dohvatio Antu u zagrljaj, a i ovaj njega skupa sa štakama.

Bio je to susret braće nakon punih dvadeset godina. Između njih, za svo to vrijeme, bila je samo jedna razglednica napisana iz Legije stranaca i ono što su nosili u srcima. Boro je bio također vojnik i nekako je dočuo da mu je brat, ne samo u Hrvatskoj, nego i ranjen na slavonskom ratištu. S trojicom starih Antinih prijatelja došao je u Zagreb, da vidi starijeg brata, o kojem se u kući govorilo, s nekom pritajenom nadom, kako će se jednog dana svakako vratiti. Kad ga pustolovine umore. Ostali su zajedno dva sata, gledajući se, kao što djeca gledaju drage osobe, i pripovijedajući jedan drugome o stvarima koje ljudi, iz iste obitelji, obično dobro znaju.

A, vratio si se kući!

Ako u siječnju u Maksimiru ima malo dulje snijega, onda je gotovo sigurno da će veljača biti hladna i sunčana. Zagreb se sa Sljemena tada doima kao da ga je naslikao de Cirico: nekako nepomičan u svojoj udaljenosti, gotovo usamljen i kristalno sjajan. Kao da je hladno sunce palo na Savu i mutnu vodu pretvorilo u zlatno-žutu koprenu, što iz dubine obasjava grad, poput kakve goleme kazališne pozornice bez glumaca. No čim se čovjek spusti, pa kod *Šestinskog lagvića* uroni u promet, ima osjećaj da je grad odjednom nestao, a ostali samo prolaznici, tramvaj na Mihaljevcu i drvored starih lipa što pada prema Zvijezdi. Veljača tada izgleda kao obična siva zima bez snijega.

Ali tih je dana bilo drukčije. Ljude je obasjavala nada i obuzimalo uvjerenje s kojima se mogao mjeriti samo ponos čovjeka koji je učinio veliku stvar. Zemlja je bila obranjena i premda je trećina teritorija ostala pod okupacijom, nitko nije sumnjao da je rat ipak dobiven. Napokon, nije se dogodilo ono što se proteklih mjeseci moglo čitati u velikim europskim novinama: da će Hrvatska za nekoliko tjedana biti zgažena, a srpski tenkovi us-

red Zagreba. Doduše, general Bobetko, koji je po stasu nalikovao Napoleonu, i imao gromovitu narav, galamio je radi *izdaje* u Kostajnici i zbog 102. brigade, koja je, kako je govorio, nepotrebno zaglavila na Kupi. A Vukovarci očajavali, jer je pao njihov grad, za koji su bili uvjereni da se mogao održati. Strasti su ključale, emocije se uspaljivale, a na površinu izbijali sukobljeni interesi. No sve se to gubilo u taktovima *Danke Deutschland*. *Vanceov plan* i diplomatsko priznanje države stvorili su predah, što je vraćao snagu i budio nove nade. Kao u boksača koji se jedva održao na nogama, ali je onda došao k sebi i sad s novim elanom i zagriženošću ulazi u nastavak okršaja.

Ante se posve oporavio od ranjavanja i početkom veljače postao zamjenikom zapovjednika specijalnih snaga Glavnog stožera. Nadređeni mu je bio njegov stari prijatelj iz Legije stranaca, general Ante Roso, koji je bio nešto stariji od njega i s kojim je pet godina zajedno ratovao po Africi. Roso je u Legiji bio na glasu kao izvrstan poznavatelj sustava za protuoklopnu borbu, a suborci su ga voljeli zbog njegova čvrsta karaktera, besprijekornog vojničkog držanja i vedre i opuštene naravi.

Njih su dvojica imali zadaću da u Glavnom stožeru bolje organiziraju i usklade različite postrojbe specijalaca, koje su tijekom rata nastajale na različite načine i u različitim uvjetima. Bilo je to šareno društvo koje je trebalo unificirati, podvrći istom tipu discipline i zapta, izvježbati za posebne zadaće. Najgore je prošlo, ali rat ni izdaleka nije bio završen. Bio je samo odgođen i premješten. Dubrovnik je ostao u kliještima Crnogoraca i četnika iz Trebinja, a Hercegovina ugrožena od Kninskog korpusa, kojim je zapovijedao ozloglašeni general Mladić, te napadnuta iznutra od tamošnje JNA i bosanskih Srba. Ploče su se našle u zoni životne opasnosti, a i udar prema Splitu nije se mogao isključiti. Vrilo je kao u loncu, u kojem još

nema dovoljno pare da podigne poklopac, ali se već jasno čuje njegovo podrhtavanje.

Ante je negdje do travnja ostao u Glavnom stožeru, a onda, kad je kod Livna situacija uzavrela toliko da je u zrak mogao odletjeti i poklopac, otišao u taj hercegovački gradić. General Bobetko osobno ga je imenovao zapovjednikom snaga HVO-a Općinskog stožera, sa zadaćom obrane šireg prostora Livna, od surih dinarskih vrleti pa do sela Malovani. Bobetko se spremao na oslobađanje Dubrovnika i Prevlake, pa je na ovim prostorima valjalo po svaku cijenu osujetiti pokušaje neprijatelja da probiju bojišnicu u pravcu Vaganj-Sinj i na drugoj strani Buško jezero pravac Trilj, a onda i dalje prema Splitu. U protivnom bi ofenziva na jugu bila ugrožena, jer bi neprijatelj mogao Hrvatsku *ucjenjivati* izravnim topničkim udarima po Splitu.

S druge strane, stari general je bio uvjeren da prijeti i druga opasnost: ako bi Kninski korpus zauzeo Livno, s lakoćom bi izbio u šire područje Neretve i odsjekao hrvatske snage. Tada bi jug Hrvatske bio izgubljen, a zemlja presječena u svom mekom trbuhu.

Na putu za Livno Ante se odlučio skočiti do Pakošтана. Otkako se vratio u Hrvatsku, tamo još nije odlazio. Nije se javio ni ocu, ni djedu i baki u Tkonu, ni braći i sestri Anici. Jedino se u Zagrebu vidio s bratom Borisom, a nešto kasnije i sa starim prijateljem iz djetinjstva, Željkom Kurtovom, kojeg su svi zvali Buš, a koji ga je također pronašao u Vrapču. Ni njega nije vidio punih dvadeset godina i nije mu se javljao, premda su nekad bili nerazdvojni.

Buš je imao vrlo prgavu i arogantnu narav, volio se tući, a i znao se tući, jer je bio prava gromada već kao momak i dovoljno vrele krvi da je i za najmanju sitnicu znao eksplodirati. Smirio bi se tek kada bi nekome dobro naravnao rebra, ili sam dobio po glavi. Ali s druge strane,

bio je i ostao vječno dijete. U dubini duše dobričina i pomalo naivan. No nipošto glup. Zato je i dogurao do zapovjednika bojne u zadarskom zaleđu i pokazao se kao dobar vojnik. Antu to nije iznenadilo, jer je u tom *divljem stvorenju* uvijek vidio i onu drugu stranu njegove prirode, stranu koja ga je tjerala da voli cvijeće, da se njime bavi i kasnije od toga i živi.

Buš mu je nekako na poseban način donio Pakoštane u Zagreb. Kao kad po mirisu nečijih prstiju znadeš da je pojeo čokoladu. Događaji iz djetinstva uskrsnuli su u najživljim bojama, a saznao je i za tragičnu sudbinu Srećka.

Nakon što je otplovio u svijet na *Jeli Topić*, i Srećku se ponovno vratila stara kuraža i želja za pustolovinama, pa je i on otišao u mornare. Plovio je na nekom starom teretnjaku, koji je, kako se govorilo, potonuo pod neobičnim okolnostima. Ta ga je vijest pogodila, ali više od tuge za starim prijateljem, osjetio je neku nelagodu zbog, kako mu se učinilo, neobjašnjive, a opet neumitne, sudbine.

Kad čovjek s magistrale dolazi u Pakoštane, mora skrenuti desno na asfaltirani put koji je s jedne i druge strane urešen tipičnim mediteranskim drvoredom. Ubrzo mu se s lijeve strane ukaže nogometno igralište lokalnog kluba, onda skreće lijevo, pa nakon kratke vožnje desno i već je u samom središtu mjesta, nadomak rivi. Tu je, malo poviše, i kuća djeda Šime, a niže, više ulijevo, očeva kuća, što ju je sagradio po povratku iz Zagreba. Ta se kuća danas doima kao mediteranska vila, ne baš prve kategorije, vidljivo dograđivana, ali s lijepim vrtom i višestoljetnom crnikom, koja svojom krošnjom pravi hlad ispred ulaza, koji je gotovo sakriven s lijeve strane, tako da se pročelje s polukružnim balkonom doima reprezentativnije.

Ante je ušao u Pakoštane s osjećajem momka koji se s djevojkom rastao prije mnogo godina, pa joj se sada vraća kao zreloj ženi. Sve je bilo isto kao i onog dana kad je prije dva desetljeća autobusom krenuo za Zadar, a opet je sve bilo drukčije. Prijatelji su postali odrasli muškarci, sagrađena je nova riva i lukobran, ali su mirisi borova i pogled na more ostali isti. Isti je ostao i otac, koji je jednako malo govorio kao i prije i jednako prikrivao emocije.

»A, vratio si se kući! Eto, vidiš«, rekao je otac, kad je ovaj ušao u kuću. Odmah je shvatio da mu otac želi reći kako je to tako, da se svatko uvijek vraća doma, jer to je kao zakon. Nema veze što te nema pola ili četvrt stoljeća, ali kad se vratiš, vratio si se doma. I vratio si se zato, jer je to tako. Bio je to susret dvojice muškaraca, kao što je i njihov davni rastanak to također bio. Bez mnogo riječi, bez sentimentata, ali s nekom sličnom vibracijom u duši.

Otišao je i do djeda i bake na Pašman, posjetio braću, ali nekako mu je posebno važno bilo da ode mami na grob. Da se pomoli za nju, koja je svoj život dala za njegov, koja ga je možda svojim zagovorom svo to vrijeme čuvala, i koja je u njemu uvijek ostala živa, premda je se jedva sjećao.

Zbog nje je vjerojatno toliko volio i svoju sestru, koja je sad već bila odrasla žena i imala troje djece. Dva sina i jednu kćer, baš kako su to imali i njihovi roditelji. Najstarijem je sinu dala ime Ante, po bratu, koji se sada pojavio i kojeg, kad je došao k njoj u Zadar, gdje je živjela, od suza nije mogla dobro ni vidjeti. Samo ga je zagrlila, jecajući poput preplašenog djeteta, koje doduše znade da više nema razloga za strah, ali se ne može smiriti. A njemu se ta odrasla žena učinila gotovo istom kakvu ju je ostavio na autobusnom kolodvoru, kad je nespretno mahala rukom. Bile su to one iste crte lica, ona ista blagost, one iste mamine oči, što su ga susretale na pučini, u džungli i u pustinji.

***Generale, tu je više od devet
iljada okorelih ustaša!***

Prilike na livanjskom bojištu bile su veoma dramatične. Hrvatske su snage na Kupresu doživjele težak i možda nepotreban poraz. Stradalo je mnogo vukovarskih boraca, koji su poslije pada svoga grada došli ovamo kao dragovoljci. U Mostaru je također bilo dramatično. Uz to, neprijatelj je pokušavao ovladati dolinom Neretve i udariti u pravcu Čitluka te na Metković i Ploče. To je prisililo generala Bobetka da u širi prostor sela Slipčiči prebaci jednu bojnu 4. brigade ZNG-a, jer je dobio podatke da je pukovnik Perak, čije je zapovjedništvo bilo u Čitluku, u dosluhu s KOS-om. On je, u trenutku udara, neprijatelju trebao prepustiti taj prostor što bi imalo dramatične, a možda i nepopravljive posljedice po jug Hrvatske. Stari general je oprezno izveo *operaciju premještanja*, ali je Perak osjetio da nešto nije u redu i jednostavno je nestao. Kasnije se pričalo da živi negdje u Beogradu.

Bili su to svakako teški dani za zapadnu Hercegovinu. Sedma oklopno-motorizirana brigada, pod zapovjedništvom zloglasnog pukovnika Lisice, nakon što je

počinila masakr na Kupresu, udarala je svom silinom na hrvatske snage što su držale livanjsku bojišnicu. Iza njega je bila moćna ruka generala Mladića, koji je, kao zapovjednik kninskog korpusa, bio mozak operacija u tom prostoru. Srbi su bili nadmoćni u tehnici i opijeni uspjehima, a Hrvati pomalo demoralizirani i dezorganizirani. Naročito poslije tragedije na Kupresu. Svaki težak poraz u ratu djeluje na psihu i moral poput udarca maljem. Pogotovo ako je neprijatelj u naletu, kao što su to bili JNA i četnici. S druge strane, gubitak Livna nanio bi nepopravljivu štetu, jer bi Split došao pod izravni topničko-raketni udar, a snage kninskog korpusa lako bi se spojile s onima u dolini Neretve, pa bi pritisak u pravcu Ploča postao neizdrživ i po život opasan za hrvatski jug. Bojišnica u Livnu morala se stoga održati po svaku cijenu.

Posebnu teškoću predstavljala je činjenica da je Ante preuzeo zapovjedništvo u zoni odgovornosti dugačkoj čak sedamdeset i pet kilometara: od vrhova Dinare Veliki i Mali Sokolac, do sela u Livanjskom polju - Donji Rujani i Celebić - pa dalje u pravcu uzvisine Koričina, planina Cincar i sela Donji Malovani. Na tom teškom i vrlo različitom terenu, s jednako promjenljivim i teškim klimatskim uvjetima, na raspolaganju je imao nešto lokalnih snaga, dvije dragovoljačke bojne i bojnu iz 4. brigade. Sve u svemu oko četiri tisuće sedamsto ljudi, bez ikakva oklopa i sa oskudnim topništvom. I još k tomu slabo uvezanih i neujednačenih. Doduše, general Roso je započeo s pripremama za bolju organizaciju obrane, ali ju do Antina dolaska nije dospio uspostaviti.

Čim je stigao obišao je teren, upoznao se s konfiguracijom, ljudima, logistikom, oružjem, a onda cijelu zonu obrane podijelio u šest sektora i to prema karakteristikama zemljišta. Budući da su teren i klima bili veoma teški i zahtjevni, bilo je potrebno često odmarati postroj-

be, što je moglo narušiti stabilnosti obrane. Jer kad dođu svježije snage s novim zapovjednicima, dok se ne upoznaju s terenom i svim zamkama koje sa sobom nosi, može već biti prekasno. Pogotovo na tako dugačkoj bojišnici, gdje neprijatelj stalno nasrće diverzantima ili pješačko-oklopnim snagama. Zato je odredio da svaki sektor ima svoje stalno zapovjedništvo, koje se ne mijenja, s najvršnjim zapovjednicima, što savršeno poznaju prilike u svojoj zoni odgovornosti. Kad na crtu dođu svježije snage, dočeka ih stara zapovjedna struktura, što obrani daje potrebnu stabilnost. U Livnu je, naravno, bilo zapovjedništvo za cijelu crtu obrane, dakle, za svih šest sektora. Tu su bili on i Davor Domazet Lošo.

»Evo, to ti je moja obrana«, rekao je, nakon petnaest dana otkako su došli u Livno, pružajući Domazetu kartu s ucrtanim sektorima i zapovjednim punktovima. »Što misliš o tomu?« Domazet je uzeo kartu, malo se zadubio, a onda kao iz topa odgovorio:»To je modularni sistem sektorskog tipa!« »Hvala«, odgovorio je Ante i kroz smijeh dodao:»Sad mi je jasno što sam napravio«. No Domazet je bio uvjeren da je u pravu, da je doista riječ o sustavu obrane koji istodobno omogućava fleksibilnost, a zadržava stabilnost na dugačkoj i teškoj bojišnici. »Fenomenalno, to je uistinu stabilna obrana«, dometnuo je, pomalo se čudeći Antinu smijehu. A onda, kao da se nečeg važnog dosjetio, zapitao: »A kako bi ti to nazvao?« »Modularni sistem sektorskog tipa, a kako drukčije«, odgovorio je ovaj, ne trepnuvši okom.

Neprijatelj je udario iz dva glavna pravca: iz pravca D. Rujani - Čelebić - Livno, te iz pravca Koričina - Livno. U četiri mjeseca, koliko je Ante bio tu, postrojbe pukovnika Lisice izvele su tri jaka napada s oklopno-pješadijskim

snagama. Uz to, redovito su ubacivali svoje diverzante u sve sektore obrane, jakim topništvom i raketnim sustavima tukli po Livnu i okolnim mjestima, te po crti hrvatske obrane.

Nakon što je uspostavio čvrstu obranu, za Antu je bilo presudno preuzeti inicijativu na bojišnici. Jer, ako se samo braniš i trpiš gubitke, to loše djeluje na ljude, a neprijatelja potiče na još žešće napade. Osim toga, smanjuje ti mogućnost manevra u prostoru, zauzimanje povoljnijih točaka obrane. Zbog toga je odlučio ustrojiti interventnu bojnu, pod svojim izravnim zapovjedništvom, s najboljim borcima iz svih postrojbi, uključujući tu i one iz muslimanske bojne, što je inače branila sektor u području planine Cincar. To su bili dodatno izvježbani momci koji su se ubacivali u neprijateljsku pozadinu, kako bi obuhvatnim udarima rasteretili sektor koji se našao u kritičnoj situaciji.

Najbolji borci iz interventne bojne tvorili su izviđačko-diverzantsku satniju, čiji su se dijelovi noću i danju ubacivali u neprijateljske redove, nanoseći mu stalne i iznenadne gubitke na cijeloj bojišnici. Bila je to takva *animacija*, da se već nakon mjesec i pol dana psihološka situacija bitno promijenila.

No u prvim danima, pukovnik Lisica je stalno slao svoje diverzante u hrvatsku pozadinu, koji su tamo svako malo nekog ubili, zaklali i sijali strah. Ante u početku nije znao kako da zaustavi tu pošast. Strah i tjeskoba uvlačili su se u njegove ljude, linija obrane još nije bila do kraja konsolidirana, a inicijativa u rukama neprijatelja. Kako je raspolagao s oskudnim sredstvima, dosjetio se da bi mogao ispred crte obrane postaviti zamke. I tako bi. Oko tristo-tinjak ih je postavljeno na nekih pet kilometara ispred najugroženijeg sektora. Bile su tako dobro prekrivene lišćem, raslinjem i granama da ih ni najizvježbanije oko nije moglo otkriti.

S izmakom dana, četnički su diverzanti krenuli na uobičajen pohod smrti. No jednog je dohvatila zamka i taj je tako zaurlikao da su se ostali razbježali, ne usudujući se više kročiti ni koraka naprijed. Čim se to dogodilo, preko mobitela 099, za koji je bilo sigurno da ga KOS prisluškuje, iskusni ratnik je, pazeći da djeluje pomalo zagonetno, a opet ne preteško za *dešifriranje*, javljao svojim postrojbama neka se paze, jer da je postavljeno na tisuće takvih zamki ispred svih sektora obrane. »Navodno je nekog četnika zgrabila *neman*, pa sad urliče da su to i naši čuli«, govorio je u mobitel. »Pazite da te *zvijeri* i vas ne zaskoče, jer ima ih na tisuće, a nema šanse da ih vidiš.« Poslije toga, srpski diverzanti nikada više nisu ušli u hrvatske linije, nikada više nisu na prepad nekog ubili, prerezali mu vrat, ili mu sasuli rafal u trbuh.

Domazet, kojeg general Bobetko nije osobito volio i kojeg je u Livno poslao da se tamo *dokaže* i *iskupi*, pokazao se kao dobar časnik i vrlo spretan obavještajac. Organizirao je elektronsku špijunažu i obavještajni rad koji je omogućio *kontrolu* nakana neprijatelja, a time i daleko efikasniju obranu i preuzimanje inicijative na bojišnici, s taktičkim pomacima koji su osiguravali povoljniji položaj i aktivniju obranu.

Uz sve to Ante je osobitu pažnju posvetio i specijalnom ratu. Znao je da je ponekad važnije zavarati, ili prevariti neprijatelja, negoli pokazati ne znam kakvu hrabrost i umijeće, pogotovo ako si inferiorniji. Zato je noću slao prazne autobuse u raznim pravcima, znajući da će to *prebacivanje snaga* registrirati protivnička obavještajna služba. Kad je mogao, plasirao je i vijesti u medije, koje su zbunjivale neprijatelja, a njemu omogućile da na nekom dijelu bojišnice izvede iznenadni protuudar.

»Trebao je tog vražjeg Lisicu nekako uvjeriti da smo jači nego što jesmo. To je jedini način da postane suzdržaniji, a mi dođemo do daha«, rekao je jednog dana Domazetu i do-

dao: »Odsad ćemo kuhati hranu za devet tisuća vojnika i to na tri različita mjesta«. »Dvostruko više nego što nam treba«, dometnuo je Domazet kao da ponavlja Antine misli te zapitao: »A što ćemo s više od četiri tisuće porcija?« »E, vidiš«, odgovorio je ovaj tonom kao da je samo čekao to pitanje, »ti ćeš se za to pobrinuti. Uzmi najpovjerljivije momke i neka noću bacaju višak u skrovite škrape«! Dodavši, razgovijetno izgovarajući svaku riječ: »To mora ostati najstroža tajna!«

Otada su prošli tjedni i tjedni teških borbi. Pukovnik Lisica nije uspio slomiti hrvatski otpor. Livanjska bojišnica je izdržala, a general Bobetko, koji je na južnom bojištu vodio uspješne operacije oslobađanja Dubrovnika i Prevlake u svoj ratni dnevnik je zapisao: »Zadržavanje tih snaga u livanjskom prostoru stvorilo nam je to nužno kratko vrijeme za izvršenje tako delikatnih zadataka.«

Iako je ljeto bilo u svom punom zamahu, Domazet je puhnuo u ruke kao da ih želi zagrijati. Ali lice je odavalo čovjeka kojemu je na umu nešto sasvim drugo. I što bi u prvi mah htio prikriti kako bi iznenađenje ispalo veće. Nakon što je za sobom zatvorio vrata i malčice neodlučno zastao, poput vrsnog plesača prišao je stolu i Anti pod nos gurnuo *fonogram* razgovora što su ga njegovi momci netom uhvatili.

General Mladić urlao je na pukovnika Lisicu: »Ti si nesposoban kreten! Ništa ne možeš da napraviš kako treba. Pun mi te je... koliko si nesposoban. I dobro me čuj! Ima da ispraviš to što si usr'o. Pa jesi li ti čoveče svestan da te pobedila šačica ustaša?« Pukovnik Lisica, koji je očito sve to mirno saslušao, odgovorio je: »Gospodine generale, nije to nikakva šačica ustaša, tu je više od devet iljada okorelih ustaša! Dajte mi pojačanje, jer ovako jednostavno ne ide«. »Kako devet hiljada?«, upitao je Mladić, kao da ne vjeruje vlastitim ušima. »Da, gospo-

dine generale, devet iljada, toliko i porcija svaki dan kuhaju. Imam sigurne podatke«, ponovio je Lisica. »Dobro, videt ćemo kad dođem do tebe«, završio je Mladić.

»Pošalji to generalu Bobetku«, rekao je kratko kad je pročitao *fonogram*. »I pazi da Mladić ne dozna da mu je Lisica pričao bajke«, dodao je, nasmijavši se. »Na zapovijed«, odvratio je Domazet, susprežući se da i on ne prasne u smijeh.

Pišući mnogo kasnije o tim danima, general Bobetko je u *Svim mojim bitkama*, zabilježio: »Na tom prostoru i u čitavoj toj organizaciji izrasli su i pokazali svoju odgovornost ljudi koje sam tamo prvi put u životu vidio i upoznao. Prvi je, tada pukovnik, a sada general, Ante Gotovina, koji je vrlo racionalno i disciplinirano izvršavao dobivene zadatke, učio i bio svjestan da za funkciju koju je dobio, njegovo osobno znanje nije bilo dovoljno. Ponašao se uvijek vrlo pažljivo i svakog je dana napravio korak naprijed. Pošto smo surađivali od tada do 15. srpnja 1995. godine, izrastao je u sposobnog zapovjednika, koji daljnjim školovanjem može preuzeti i najodgovornije funkcije u Hrvatskoj vojsci.« (248)

Maslenica

Rano u jutro, malo prije svanuća, general Roso uputio se u zapovjedništvo francuskog bataljuna UNPROFOR-a, koji je bio raspoređen od Biograda do Zadra, osobito u selima Crno i Murvice. Roso je bio u Legiji stranaca, odlično je govorio francuski i bio je kao rođen za zadaću koju mu je povjerio načelnik Glavnog stožera Hrvatske vojske, general Bobetko.

»Otiđi tamo i reci im da za jedan sat krećemo u akciju. Neka se povuku, kako slučajno ne bi bili izloženi vatri«, rekao je stari general, dodavši, kako mu je predsjednik Tuđman zbog delikatne političke situacije i odnosa s međunarodnom zajednicom naredio da tako postupi. Bobetko je tu posljednju rečenicu izgovorio tonom koji je jasno govorio da to »ostaje među nama«. A onda je zavratio glavom kao da prihvaća nešto s čime se ne slaže, jer odavati bilo kome vrijeme napada, nešto je što svakako ne spada u normalne okolnosti, a još manje u poslove zapovjednika. »Eto u kakvoj smo situaciji«, dometnuo je i dalje vrteći glavom, »oslobađaš zemlju, a moraš paziti na takve stvari. Ah, što ćeš!?!« Roso nije odgovorio ništa, nije pokazao ničim što o tomu misli, ali se u duši posve slagao

sa starim generalom. »No zapovijed je zapovijed«, pomislio je, sjedajući u džip.

Kad je ušao u zapovjedništvo francuskog bataljuna, dočeka ga je nasmijani časnik, koji ga je otprije znao. Pokazao je rukom da sjedne, no ovaj je smjesta rekao kako ih je došao obavijestiti o hrvatskoj operaciji, koja samo što nije počela, pa neka izvole to primiti k znanju i povući svoje ljude, kako ne bi stradali. Kad je to čuo, Francuz je napravio zabezeknuto lice, a onda se, nakon što je došao k sebi, počeo smijati, govoreći kako se ovaj izvrsno šali, ali da on to ne vjeruje, jer »mi znamo u kakvom je stanju vaša vojska. Nemojte se uvrijediti, ali to je tako, vi nemate tih snaga ni tih mogućnosti«.

No Roso je bio neumoljiv, njegov izraz lica je govorio da se ne šali: »Gospodine, službeno vas obavještavam o tomu i tražim od vas na pismo da sam vas obavijestio, kako sutra to ne bi bio sporan moment.« Francuz se i dalje smijao, ali je potvrdu ipak napisao, klateći glavom kao da se sam sebi čudi što se upustio u taj teatar absurda.

Za jedan sat operacija *Maslenica* je startala. Hrvatske snage sručile su se svom silinom na srpsku paravojsku koja je bila ukopana u Ravnim kotarima, u utvrđama što su ostale još iz Drugog svjetskog rata, a koje su izgradili Talijani. Srbi su ostali zatečeni, ne vjerujući da su u bici koju sami nisu započeli. Svjetski diplomati su protestirali i prijetili, jer Hrvati *remete mir i ravnotežu*.

No sve je bilo prekasno, zrak u širem području Zadra i Velebita zgusnuo se od dima i baruta, Hrvatska je zaigrala ruski rulet u kojem nije bilo treće mogućnosti: ili pobjeda i život, ili katastrofa i smrt. Na srpskoj strani bila je očita nadmoć i u ljudstvu i u tehnici. Na Hrvatskoj, samo neprispodobivi elan, dobro izvježbana 4. gardijska brigada i 1. gardijski zdrug, a ostalo slabo uvezane, neujednačene

domobranske postrojbe. Sve u svemu oko sedam tisuća petsto hrvatskih boraca nasuprot dvostruko više ukopanih Srba.

Ante je u listopadu 1992. imenovan zapovjednikom 6. operativne zone Split, koja je kasnijom reorganizacijom pretvorena u Zbornu područje. Unaprijeden je u čin brigadira, zbog uspjeha na livanjskom bojištu, a general Bobetko nekako u isto vrijeme imenovan je načelnikom Glavnog stožera HV a. Tuđman se odlučio za operaciju, jer je zemlja bila u nemogućoj situaciji: praktički presječena, tako da se do Zadra i juga Hrvatske moglo samo preko otoka Paga. Osim toga Srbi su stalno pod kontrolom imali Zadar, Šibenik i druga mjesta, pa je bilo samo pitanje trenutka kada će se odlučiti na posljednji udar i definitivno amputirati taj dio obale od matice zemlje.

»Gospodo pripremite akciju čim prije, jer nam poslije okolnosti neće ići na ruku«, rekao je Predsjednik početkom siječnja 1993. svojim generalima. Dodavši: »Cilj je jasan. Deblokada Zadra i oslobađanje šireg područja Maslenice.«

Ante je odmah pristupio pripremama, a jedna od ključnih je bila da zapovjedništvo iz Splita premjesti u Zadar. Pritom je najvažnija stvar bila da se sve skupa drži u apsolutnoj tajnosti, da UNPROFOR, koji je pokrio svaki važniji punkt na terenu, ne primijeti nikakve pokrete hrvatskih snaga, razmještaj teškog oružja i slično. Samo apsolutno iznenađenje moglo je biti odlučujuća prednost na hrvatskoj strani. Jer samo je ono moglo prouzročiti trenutačnu psihološku paralizu *čuvara mira i pobunjenih Srba*, i poput vjetra, prije no što se zatvore prozori, proletjeti kroz sobu i pomesti sve sa stola.

Bila je to prva *intergranska* operacija, dakle, operacija u kojoj su uz kopnenu vojsku sudjelovali mornarica i zrakoplovstvo, ali je još važnije bilo njeno političko

značenje. Ne samo zbog postavljenog cilja - spajanja hrvatskog sjevera i juga, nego i zbog psiholoških učinaka na naciju, na narod koji je već pune tri godine trpio poniženja i torturu, genocid i kulturocid. Srbi su gađali gradove na obali, kada i koliko su htjeli, bez gotovo ikakvih posljedica. Zemlja je bila u nekoj vrsti vječnog šaha. Zbog toga je general Bobetko osobno htio zapovijedati operacijom i zbog toga je došao u Zadar i svih tih dana, od 22. do 25. siječnja, koliko je bitka za Maslenicu trajala, bio na licu mjesta. Bila je to teška i krvava bitka u kojoj je bilo kritičnih momenata, kada se sve moglo okrenuti naopako, ali je na sreću sve ispalo dobro.

Iznenadenje je posve uspjelo, 4. gardijska brigada i 1. gardijski zdrug odrađivali su svoj posao prema planu, no snage koje su napredovale prema Crnom, pravac Zemunik-Škabrnja, zaostajale su i počele opasno gubiti korak. Bile su to domobranske postrojbe, neujednačene, nedovoljno izvježbane, onakve kakve je u to vrijeme imala Hrvatska vojska na tom prostoru. U kritičnom momentu, kada je zaprijetila opasnost da bi hrvatske snage na udarnim pravcima mogle ostati gole na bokovima, Bobetko je naredio Anti da osobno preuzme zapovijedanje na liniji prema Zemuniku i Škabrnji.

Zapelo se kod Crnog, jer je tu četnička linija obrane bila strahovito jaka. Iz dva su bunkera kontrolirali cestu, što iz pravca Zadra vodi prema Maslenici, te desno prema Zemuniku. Istodobno su pod savršenom kontrolom imali polja lijevo i desno od ceste, dugačka kojih tisuću metara. Ta su polja mjestimično obrasla niskim raslinjem, tako da zaklona zapravo nije ni bilo. Juriš je zbog toga bio krajnje rizičan, jer pretrčati tu razdaljinu pod žestokom neprijateljskom paljbom iz dobro zaštićenih bunkera, bilo bi ravno avanturi.

Ante je doduše imao na raspolaganju raketni sustav *Milan*, ali njegovi momci još nisu bili dobro izvježbani, pa je

postojala opasnost da promaše i pogode zapovjedništvo UNPROFOR-a, koje je bilo lijevo od bunkera i veoma blizu. Kad je bitka počela Francuzi su se sakrili u podrum, pa je svaka nepreciznost mogla dovesti do katastrofe. Tada se Ante sjetio Rose, koji je s generalom Bobetkom bio u zapovjedništvu u Zadru. Jedino je on znao kakav je ovaj raketni stručnjak.

»Čuj, ovdje imam posao za tebe. Ne možemo dalje, četnici su vražje ukopani u bunkerima, a između nas je brisani prostor, nekih tisuću metara. Da, da, tu od Vodovoda pa tamo do njih u Crnom. Ti znaš onaj sustav *Milan*? Molim?, Da!, naravno, sve je O.K., ali uz bunkere su oni plavci, preopasno za moje dečke. Nisu bili u Legiji, pa baš nisu kao ti,« objašnjavao je Ante. Roso se na te zadnje riječi nasmijao, rekao neku nedovršenu rečenicu i: »Krećem odmah.«

Čim je stigao, namjestio je *Milan*, malo iskosa i s udaljenosti od nekih tisuću i sto metara, precizno, kao da baca loptu u koš, pogodio oba četnička bunkera. Zatim je pogledao starog prijatelja, jedva se primjetno nasmijao i zapitao: »Trebaš još nešto?« »Ne, zasad je dovoljna ova prašina«, odgovorio je ovaj s jednako jedva vidljivim osmjehom.

Kad se prašina slegla, bunkera više nije bilo, a Srbi nisu mogli povjerovati da im se tako nešto dogodilo. Obuzela ih je panika i njihov otpor više nije bio onako odlučan kao dotad. Borba je još potrajala, ali je bitka bila odlučena. Ante je ušao u Crno i ništa ga više nije moglo zaustaviti do Zemunika.

»Kad nešto krene nizbrdo, onda ti je to lančana reakcija. U ratu nema fuliranja. Ljudi odmah osjete da je negdje zapelo, da linija nije probijena na vrijeme, da je netko zakasnio. Vojnici i časnici počinju se osjećati kao goli, jer nisu više sigurni da imaju zaštitu s lijeve i desne strane, nisu sigurni što se događa iza njihovih leđa, pa onda i

sami, ako su dotad dobro napredovali, počinju oklijevati i zaostajati. Otprilike kao kad ti se u trku razvežu cipele, pa moraš usporiti, na kraju i posve stati, ako ih ne želiš izgubiti«, govorio je kasnije o onome što se tada događalo na masleničkom bojištu.

»Zato moraš sve to lijepo uvezati, stvoriti čvrstu zapovjednu strukturu s najboljim časnicima, organizirati logistiku i sve ostalo da funkcionira besprijekorno. I onda korak po korak napredovati, ne dozvoliti da bilo tko zaostaje, kao valovi na moru, valjaš se i valjaš, ali si uvijek tu, cijelo more. To ljudima vraća samopouzdanje i povjerenje u sustav, i od borca koji stoji i ne zna što će, dobiješ momka koji juriša i osvaja prostor. Eto, to se tamo dogodilo.«

Hrvatske su snage zadobile takvu inicijativu da je, takoreći usput i (prvobitno) neplanirano, oslobođena i brana Peruća. Izveli su to diverzanti koje su vodili Ante Kotromanović i Vladimir Benac, jednako nošeni hrabrošću, entuzijazmom i željom da sebi i svijetu pokažu kako hrvatski vojnik nije na koljenima, da je spreman za neočekivane podvige i na tako teškom terenu i u tako teškim okolnostima, i iz tako inferiorne pozicije, kao što su to činili borci na širem području Zadra.

Dvadeset i petog siječnja u devet sati ujutro predsjednik Tuđman pozvao je k sebi na Pantovčak ministra Šuška, generala Bobetka i brigadira Gotovinu. Kratko im je priopćio da je operacija završena, da moraju stati tu gdje jesu, jer su glavni ciljevi ostvareni. Zadar je deblokiran, Novsko ždrilo je oslobođeno, sjever i jug su opet spojeni. Osim toga, pritisak međunarodne zajednice je takav da bi bilo kontraproduktivno nastaviti operaciju. Tuđman je znao da su hrvatske snage još uvijek u ofenzivi, da bi

mogle osloboditi Obrovac, ali je svejedno odlučio zaustaviti operaciju. Još je dodao: »Dajte mi prijedloge za pohvale i promaknuća.«

Bobetku je naredio da se vrati u Glavni stožer, a Anti da sačuva postignuto, poboljša položaje i sigurnost u prostoru. »Na zapovijed«, kratko je odgovorio brigadir Gotovina, promatrajući vrhovnog zapovjednika, kao da ga studira. Tuđman mu je djelovao kao čovjek koji je posve siguran u sebe, koji točno zna što radi, koji je energičan i jasan i s kime nema rasprave. Nasuprot njemu, Bobetko je bio zabrinut, jer su se hrvatske snage na bojišnici odveć rastegnule i mogle postati lakim plijenom ako bi u takvu stanju dočekale srpski protuudar. A bilo je jasnih znakova da Srbi dovlače pojačanja sa svih strana, da dolaze Arkan i kapetan Dragan sa svojim specijalcima, da su bijesni i željni osвете, da ih gubitak boja peče kao najstrašnije poniženje.

»Šaljem ti tamo jednu bojnu 3. gardijske brigade, samo ona može spasiti situaciju«, rekao je stari general Anti. Ovome je pak bilo savršeno jasno da je Bobetko u pravu, i da je sada samo riječ o tomu kako brzo iz Slavonije, gdje je ta bojna bila, može u Zadar. »Helikopterima«, rekao je Bobetko. I tako je prvi put Hrvatska vojska u prebacivanju svježih snaga izvela zračni desant. Za tri sata bojna je bila u Zadru, 4. gardijska mogla je predahnuti, a brigadir Gotovina konsolidirati obranu.

Fučka mi se za Hrvatsku i Bobetka!

Srbi su bili izvan sebe zbog gubitka Maslenice. Ne samo zato jer je njihov san o izlazu na »tri mora« bio raspršen, nego i zato što nisu vjerovali da je Hrvatska vojska uopće bila u stanju izvesti jednu takvu operaciju. Zato su na bojišnicu dovlačili snage iz Bosne, pojačanja iz Srbije, sve što im je stajalo na raspolaganju. Htjeli su pošto-poto anulirati poraz, povratiti izgubljeno. Izveli su osam ozbiljnih protunapada i bezbroj provokacija i diverzantskih akcija. Hrvatske snage našle su se u teškoj situaciji, možda u težoj negoli za vrijeme same operacije, ali su ipak izdržale. Stigla su pojačanja, Ante je bojišnicu organizirao tako da ju je podijelio na tri operativne grupe (Zadar, Šibenik, Sinj), a unutar svakog od tih područja uspostavio je *modularni sistem sektorskog tipa*, kakav je primijenio na livanjskom ratištu. To je obranu učinilo stabilnom i aktivnom, a svaki je sektor dobio zadaću da poboljša svoje položaje i sigurnost u prostoru. Cijela crta, od nekih dvije stotine i pedeset kilometara, živnula je. Unatoč nedostacima koji su uočeni za vrijeme same operacije, kao i onima poslije nje, hrvatska je obrana svakim danom bila sve jača.

Taj hrvatski uspjeh na neki neobjašnjivi način pekao je i stanovite vrlo utjecajne i moćne međunarodne krugove, koji su se iz petnih žila trudili da Tuđmana prisile na uzmak. Bit te zamisli bila je u sporazumu koji je UNPROFOR nametnuo, a koji je predviđao da *jedna i druga strana* povuku svoje snage dva kilometra od bojišnice, a teško naoružanje dvadeset i pet kilometara. Time bi se stvorila *tampon zona* koju bi kontrolirao UNPROFOR, što bi, u konačnici, za Hrvatsku značilo vraćanje na situaciju prije *Maslenice*.

Tuđman je lavirao u svom starom dobrom stilu. Činio je onoliko ustupaka koliko je bilo nužno, pazeći da se ne ugroze temeljni rezultati operacije. U tomu su mu donekle *pomagali* i Srbi, koji su još vjerovali da mogu silom vratiti izgubljeno, pa su pokazivali još manje volje da postupe po, inače, potpisanom sporazumu. Bio je to svojevrstni *rašomon* u kojem je najčudnije bilo ponašanje predstavnika međunarodne zajednice. Kadšto se činilo da se ponašaju kao da su osobno izgubili bitku, da im je Hrvatska vojska pomrsila račune.

Iako je bio vojnik, i strogo lučio politiku od posla koji ga je dopao, Ante je osjećao taj, upravo fiziološki, poriv da se Hrvate *sredi*. Osobito kod jednog visokog časnika, nekog Belgijanca, inače zaduženog za provedbu sporazuma o razdvajanju snaga. Taj je general, koji je na sastanke dolazio iz Knina, gdje je imao ured, jedva susprezao svoju nadutost i antipatiju. Hrvati su ga nervirali, a njihov vojni uspjeh pekao kao osobna rana. Ante je nanjušio da je to možda prilika za dobru kartu.

Nakon nekoliko dana, išao je s generalom Bobetkom na još jedan dramatičan sastanak, na kojem je UNPROFOR od hrvatske strane ultimativno kanio tražiti povlačenje s Maslenice. Koji sat prije toga, Bobetku je dao audio-kasetu, koju je stari general odmah preslušao. Pritom se zacrvenio, ali brzo suspregnuo bijes, pa ponovno uzeo

kasetu, stavio je u džep, udarivši još jednom dlanom po njoj, kao da hoće biti siguran da je stvar na svom mjestu.

Kad su došli na sastanak, Bobetko je odslušao nekoliko rečenica ispaljenih s visoka, ali teških poput granata, a onda rekao: »Gospodo, imam nešto za vas. Budite ljubazni pa to poslušajte«. Zatim je izvadio kasetu na kojoj se čuo onaj Belgijanac, kako sočno psuje i Hrvatsku i starog generala, govoreći kako mu se »fućka za Hrvatsku« te da će Bobetko već vidjeti kako »će proći kad se snage budu povukle«. Prisutni su ostali zakocenjeni, a s njima i taj general, a Bobetko je samo hladno zapitao: »Gospodo, što to znači?« Konsternacija je bila potpuna, nadutost časnika UNPROFOR-a pretvorila se u hipu u neugodu i izmotavanja, s nesuvislim pitanjima »odakle vam to«? i na kraju s isprikom. Stvar je ostala u sobi za sastanke, a UNPROFOR se odlučio na druge solucije. Nije više insistirao na razdvajanju snaga i stvaranju tampon zone. Svakako i zato što je i Boutros Boutros-Ghali upoznat sa slučajem. Svibanj je već bio na izmaku, a Hrvatska je mogla odahnuti i s te strane.

Rat je na poseban način iscrpljivao ljude i stvarao situacije koje u *normalnim* ratnim prilikama ne bi bile moguće. Ante je to mnogo puta doživio, osobito poslije masleničke operacije, kad je ratište još vrilo, a hrvatskim snagama nedostajalo i oružja i odmora. Ljudi su u najboljoj namjeri činili stvari koje možda na njih nisu spadale. I tako su nastajale neprilike. Pukovnik Ante Škorić, bivši pripadnik specijalnih snaga JNA, koji je zarana prešao u Hrvatsku vojsku i u svakom se pogledu pokazao kao dobar operativac, pokušao je, pomalo na svoju ruku, nabaviti opremu za specijalni informacijski sustav. Sastao se s nekim gospodarstvenicima u Splitu, tražeći od njih pomoć.

SIS (vojna obavještajna služba) je nekako doznao za taj sastanak i sastavio izvješće koje je uputio generalu Bobetku. Sadržaj je bio takav da je ovaj smjesta od Ante zatražio da nečasno otpusti Škorića. No, kad je Ante iz pouzdanih izvora doznao o čemu je riječ, bio je siguran da je general krivo informiran, pa mu je javio da stvari nisu baš onakve, da će ga preciznije informirati i da stoga ne može izvršiti zapovijed.

»Ne, smjesta izvrši zapovijed«, grmio je ponovno nakon nekoliko dana Bobetko. »Gospodine generale, ako je stvar već dotle došla, onda tražim da prvo ja, kao pretpostavljeni i najodgovorniji, idem pred vojni sud. Ali tražim da se tamo pozovu svjedoci, pa neka se pokaže što je istina«, odgovorio je Ante, vidjevši da više nema kud. Bobetko, koji je po naravi bio eksplozivan, ali je bio i osjetljiv na vojničke geste, malo je zastao, ne skrivajući iznenađenje, a onda, kao da se iznenađa prisjetio sadržaja najnovije informacije što ju je netom dobio, rekao: »Vidim da stojiš iza svojih ljudi. To je dobro. Tako postupaju pravi zapovjednici i tako se stvara autoritet. Uostalom, mislim da si u pravu. Stvarno je ono izvješće bilo prenapuhano.«

Malo se promeškalo, pa kao da želi riječima dati težinu, napravio kratku stanku i dometnuo: »I da znaš, cijenim to! Tako bih i ja u toj situaciji postupio!« Zatim je uzdahnuo i rekao: »Sredi to sam s tim Škorićem!«

Bojnik Zulu imao je nešto više od četrdeset godina, bio je mršav, srednjeg rasta i snažnih crta lica. Bio je u Legiji stranaca i prije nego što se uključio u Domovinski rat, dosta je toga prevalio preko leda. Za vrijeme Maslenice, pošteno je odradio svoj posao, a tako je nastavio i poslije operacije. Bio je stalno na terenu, pod stalnim pritiskom kakav poznaju samo zapovjednici postrojbi na prvoj crti.

Bio je već pomalo iznuren i iscrpljen, jer odmaranja su bila rijetka, a naponi i napetosti stalni. Nije to bio onaj vojnički kruh na kakav je bio naučen u Legiji. I tamo je bilo teških, pa i preteških situacija, ali su iza toga dolazile faze odmora i razonode, punjenje već ispražnjenih akumulatora i istodobno pražnjenje. I opet su momci znali poludjeti i *puknuti*. A ovdje? Ovdje se ratovalo iz drugih razloga, tu se nije tražila ni očekivala nagrada, tu te nisu poslije bitke čekale *dame*. Ako je grmjelo, ostajao si na crti koliko je trebalo. Tu se ratovalo dušom, tu je nagrada bila pobjeda, ili izdržati napad. Ali ljudi su i tu bili samo ljudi. Događalo se da se nešto prevrne u njima, da nešto pukne, ili im sune u glavu, a da ni sami nisu znali zašto.

Zulu je bio siguran da je na njegovoj crti sve u redu, da su momci sabrani i disciplinirani, da se ništa nepredviđeno ne može i neće dogoditi. Četnici su se primirili, dosta su ludovali tih dana, a on se osjećao nekako čudno, nešto ga je svrbilo iznutra i istodobno uznemiravalo. Poput čovjeka koji više ne podnosi namještaj u sobi, pa mora brzo van, kako bi mogao udahnuti punim plućima.

Negdje iz biogradskog zaleđa, Zulu je kolima krenuo u pravcu Šibenika, da u nekoj gostionici, koja mu se putem učini prikladnom, popije čašicu - dvije, zapali cigaretu za šankom, osjeti civilnu atmosferu, taj život, što mu se sada činio kao rijeka što teče, ne mareći za one na obali. Negdje kod Pirovca Zulua je sasvim slučajno vidio čovjek, koji se također vozio u automobilu. Bio je to njegov zapovjednik.

Zulu je skrenuo s ceste, pa u gostionicu, ne sluteći da ga je brigadir Gotovina prepoznao, da je krenuo za njim, da vidi kamo on to ide. »Što radiš tu?«, zapitao je strogo vojnički, kad je ušao u gostionicu. Zulu je pušio i pio neko piće, no čim je spazio Antu, vojnički se ispravio i kao da hoće popraviti situaciju, gotovo neprimjetno odložio

čaju. »Pa ništa«, odgovorio je, a onda brže dodao: »Tamo je sve u redu, odmah se vraćam, samo sam došao na piće.«

»Ti si vojnik, znaš što si učinio i što treba napraviti. Javi se sutra ujutro na prijavak u zapovjedništvo«, nadovezao je hladno Ante i otišao. Drugo jutro, u točno zakazano vrijeme, Zulu se pojavio u zapovjedništvu u Zadru. Došao je spreman za zatvor i to se odmah vidjelo.

»Vidim da ti je sve jasno, da znaš što si učinio i kakve su posljedice. I sad idi«, rekao je Ante, a ovaj odvratio »na zapovijed« i ravno u zatvor.

Neki su kasnije pričali da je Zulu sam sebe zatvorio, no istina je jedino da je u zatvoru ostao trideset dana. Njegov je zapovjednik dobro razumio razloge zbog kojih je taj bojni samovoljno napustio crtu. Bilo je to ljudski, ali se nije smjelo tolerirati. U ratu je disciplina sve i ona je definirana nagradom i kaznom. Ako samo jednom napraviš prešedan, sustav se ruši kao kula od karata. Pogotovo u uvjetima kakvi su vladali poslije Maslenice, kad su mnogi *pucali*, ali su ostajali na crti, kad su nadljudski naponi i odricanja bili svakodnevni imperativ. Disciplina nije bila sama sebi svrha, ona je bila jamstvo sigurnosti, jer ako vojnik ili časnik učini kakav propust, cijela postrojba može doći u pitanje.

»Zulu je bio pravi vojnik i znao je što je učinio. Zato je onako došao na prijavak. Kasnije je pokazao svoje vojničke sposobnosti i imao zasluge. Zato je dobio čin pukovnika«, govorio je Ante, kad bi ga pitali je li istina da mu se jedan časnik sam zatvorio i ostao predugo u zatvoru, jer je on na nj zaboravio. A onda bi, kao da odmahuje rukom, dodao: »Zaboravio? Koješta!«

Jesi li posjetio i ostale?

Maslenica je za hrvatsku stranu, uz sve ostalo, bila i velika psihološka pobjeda. Dokaz da krajinski pobunjenici, premda do zuba naoružani, nisu neranjivi i nepobjedivi. Za jednu vojsku, kao što je to bila hrvatska, to je vrijedilo više negoli stotinu najmodernijih tenkova. To je onaj osjećaj koji krijepi samouvjerenost i stvara pobjednički mentalitet, bez kojega ništa nije dovoljno dobro i odlučujuće. Zato su Srbi poduzimali brojne, veće i manje, ofenzive, udarajući na hrvatsku crtu obrane, ubacujući diverzante u hrvatsku pozadinu, granatirajući Zadar, Šibenik, Sinj...

Tjedan dana nakon *Maslenice*, iz baze 3. gardijske brigade, preko Islama Grčkog i Latinskog, za Kašić je krenuo kamion. U njemu su bili gardisti, što su išli na prvu crtu. Za leđima im je ostajao Zadar, a lijevo je bio srušeni Maslenički most. Bili su u punoj ratnoj opremi, ali zbijeni poput sardina i s oružjem između nogu. Mogli su taj put i propješačiti, ili barem izaći iz kamiona prije samog odredišta i nastaviti dalje u borbenoj formaciji. No, vozili su se, ne misleći ni na što, možda jedino na to da čim prije stignu na odredište, zauzmu položaje i

zadrže ih dok ne dođe nova smjena. Bili su to sve odreda prekaljeni ratnici, ali premoreni od stalnog ratovanja, pa stoga možda i previše opušteni i sigurni u sebe. I tada, kad su ulazili u Kašić, pred njima su se stvorili srpski diverzanti. Gardisti nisu imali ni vremena ni šanse: bili su začas razbijeni i u raljama neprijatelja. Njih petnaestorica. Prije nego što se iz zraka ispario zloslutni zadah sudbine, Srbi su ih bacili pred zid, začuli su se hici i tupi udarci, svaki put u paru, kao smrt i duša. Bili su likvidirani, svi do jednoga, na način na koji krvnik ubija žrtvu. Bez mnogo riječi i pokreta, brzo i precizno.

Samo tri dana kasnije, srpski diverzanti ponovno su ušli u Kašić i na samoj bojišnici, u teškoj i krvavoj borbi prsa u prsa, u kojoj su i sami imali gubitke, ubili osam gardista iz iste brigade. Bila je to tragedija te postrojbe, kakvu sudbina obično naplaćuje pobjedniku, koji je dobar, ali još ne i toliko da može diktirati razvoj situacije na terenu, i svoj vlastiti uspjeh iskovati u dominaciju koja neprijatelju daje samo toliko prostora i vremena da misli na vlastitu obranu i rezervne položaje. *Maslenica* je bila sjajna pobjeda, ali žrtve nisu bile male, sve u svemu oko stotinu palih hrvatskih boraca u samoj operaciji i u mjesecima poslije nje.

Proljeće u Dalmaciji je kao šum valova što najavljuju buru. U njemu se sluti ljeto sa žegom i pinijama, što mirišu na smolu, gotovo suho i trpko, a opet opojno. U travnju ili svibnju, kad puhne povjetarac, osjetiš kao da odnekud donosi taj srpanjski i kolovoški parfem i da ga pritom malo raspuhava, kako bi ga omekšao i učinio još zanosnijim. Ali tog proljeća u zraku se osjećala i neka tjeskoba, koja je kvarila tu čudesnu sinesteziju. Jedne takve večeri, negdje blizu ponoći, tridesetpetgodišnji domobran vraćao se s položaja na Vranskom jezeru. Upravo je

razmjestio svježije snage na obližnjim brdima. Bio je sam u džipu i pomalo pjevušio, jer je po prirodi bio veseo i duhovit čovjek. I rječit, pa se volio nadmetati i riječima. Imao je ponešto grubi glas, što od pušenja, što od prirode, no savršeno je pristajao uz njegovu spodobu: bio je prava gromada od čovjeka, ali ne toliko visok, koliko snažan i krupan. Ljudi su ga voljeli zbog tih njegovih osobina, a mnogi ga cijenili i zbog zdravog razuma koji mu nije nedostajao. Vozio se prema Pakoštanima, misleći na ženu, koja se silno brinula za njega, ali ga je uvijek ispraćala s osmijehom, kao da odlazi na ribarnicu.

Odjednom je tišinu, što ju je remetio samo šum motora, proparao rafal ispaljen iz kalašnjikova. Meci su udarali u lim, zvoneći kao sitno kamenje prosuto po krovu. A onda čovjek za volanom osjeti oštar udarac u desnu nogu, tik ispod koljena. Metak mu je probio kost i rastrgao mišiće i tetive, tako da mu se potkoljenica okrenula za devedeset stupnjeva. Bol mu je istog trenutka udarila u mali mozak i zatim munjevito nestala. Možda i zato, jer ga je drugi hitac pogodio u desnu ruku, malo ispod pazuha, izazvavši obilno krvarenje. Zatim se tijelo i treći put zgrčilo. Metak se zario u list lijeve noge, bolno poput udarca korbačem. A onda i četvrti put, u leđa, u samu lopaticu. Izgledao je kao grogirani boksač.

Još je vozio, čak je uspio ugastiti i svjetla, ali je jedva znao za sebe. Bol mu je paralizirala mozak i tijelo, a zatim je u hipu nestala, pa se opet vraćala i opet nestajala. Na trenutke mu se činilo kao da sve to samo sanja, da mu se zapravo ništa i nije dogodilo. A onda bi ga ponovno spopala malaksalost i svijest mu se počela mutiti. Borio se da zadrži jasnoću vida i da pobjegne što dalje od tih prokletih kalašnjikova. Znao je da je upao u zasjedu srpskih diverzanata. Auto, koji je stenjao kao i on, stao je nakon dva kilometra. Bio je izrešetan poput starog lonca, iz kojeg su iscurili i voda i benzin.

Vozač se izvukao, legao u stranu i kao da ga sve to još i zabavlja promrsio: »Hvala Bogu da je netko večeras dobio više metaka od mene.« Onda mu je postalo ugodno, ništa ga više nije boljelo, samo mu se spavalo. Slatko i neodoljivo, kao zov dobrih vila. Volja, koju je još do malo prije osjećao u naporu da se održi za volanom, sad se pretvorila u neku čudnu težinu, što ga je pritiskala uz zemlju, ne dajući mu da se pomakne. Kao da se na nj spustilo samo nebo. Gubio je krv, tlak mu je padao, oči su mu postale teške. Htio je umrijeti.

A onda, kao da mu je netko žario debelu iglu u meso, podbola ga je misao: »A što će biti s mojom ženom ako zaspim i odem? Hoće li se morati nasmijati svakom probisvijetu koji će joj nacijepati drva?« To ga je trgnulo i u njemu probudilo snage koje samo takav paket mišića može imati nakon toliko izgubljene krvi i tako dubokih rana. Počeo je puzati poput divlje zvijeri kroz šikaru i makiju, dovukavši se do neke strmine. Tu je skupio posljednje snage, pustivši se u dubinu, kao što drvosječe kotrljaju trupce. Dolje su ga dočekali njegovi, koji su čuli pucnjavu i krenuli da vide što se događa. Bio je spašen, ali s dušom gotovo pred Bogom.

Imao je vrlo rijetku krvnu grupu, *B(negativno)*, pa za njega nije odmah bilo te spasonosne tekućine. Gotovo je iskrvario, nedostajalo je možda samo deset minuta. Liječnici su se čudili da je poslije svega ipak ostao živ, govoreći kako ga nije spasila samo bikovska fizička snaga, nego i psiha koja mu nije dala da zaspi, kad bi svatko zaspao.

Vijest da je taj mornak skoro poginuo brzo se proširila zadarskim područjem. Ljudi su počeli govoriti: »Jesi li čuo da je ranjen brat brigadira Ante? Da, onog Ante Gotovine što je zapovijedao *Maslenicom!*« A onda bi dometnuli: »Ma zamisli, brat mu je ranjen, a on ga nije odmah posjetio, nego je prije obilazio druge. Kakav čovjek, Bože moj!?«

Kad je saznao da mu je brat Boro ranjen, da je u životnoj opasnosti, Ante je osjetio pritisak u srcu kakav je osjećao kad bi se sjetio svoje umrle majke. Bio je to njegov mlađi brat kojeg je volio, ali o tim osjećajima nikada nije mnogo razmišljao, a niti se trudio da ih pokaže. No sada, kad je Boro ranjen, osjetio je dubok nemir i zabrinutost. Ali nije mogao odmah otrčati bratu u bolnicu, jer i drugi su bili ranjeni, a on je svima jednako zapovjednik. Bili su to teški dani kad se plaćao danak u krvi zbog masleničke operacije. Srbi su udarali posvuda, a iz osvete, nekoliko su granata poslali i na Pakoštane. Bio je uvjeren da mora obići i ostale ranjenike, dapače, da njih mora obići prve, kako bi pokazao da mu je svaki vojnik jednako važan, da nema iznimaka i privilegija. Čak ni u takvim trenucima kad mu brat leži na intenzivnoj njezi, izbušen rafalima kao švicarski sir. I tako je učinio. Na kraju je otišao i Bori. Kad je došao, ta nasmijana gromada od čovjeka zapitala ga je: »Jesi li posjetio i ostale?« Ante je klimnuo glavom, a ovaj dometnuo: »Pa kako si, onda?«

Razum i intuicija

Rat je na neki način poput matematike. Ako želiš biti uspješan, moraš znati rješavati jednadžbe s jednom ili više nepoznanica. Zato dobar zapovjednik prije svega mora biti u stanju procijeniti protivnika. Snagu i raspored njegovih postrojbi, moral i bojnu spremnost, te s kakvom tehnikom raspolaže. To ne može bez jake obavještajne organizacije, koja uključuje sustave za prisluškivanje, bespilotne letjelice, izvide. Drugo, mora biti sposoban dobro procijeniti svoje vlastite snage: s čime doista raspolaže. S kakvim vojnikom, na kakvu se paljbenu moć može osloniti, kakav mu je oklop, lako naoružanje. Tada važe svoju i protivnikovu snagu, traži slabosti i prednosti. Kad taj odnos razbistri u glavi, onda, shodno rezultatu do kojeg je došao, planira kako postići cilj. Cilj, naravno, postavlja političar, on daje zeleno svjetlo za ovu ili onu operaciju, ali je vojnik taj, koji to realizira.

Zamisao operacije određuje taktiku, ona je neka vrst idejnog nacrtu. I kao što glavni arhitekt daje zamisao građevine, a njegovi pomoćnici to razrađuju u brojnim izvedbenim nacrtima, tako i zapovjednik daje tu zamisao operacije, a njegov stožer ju tehnički razrađuje. Iz te

razrade proizlazi organizacija, kao što iz izvedbenog nacrtu proizlazi troškovnik građevine. Dakle, koliko čega treba, od materijala do ljudstva. No, razlika spram arhitekta je u tomu, što dobar zapovjednik uvijek ima i rezervni, to jest, tajni plan. To je plan za koji nitko ne zna i koji zapovjednik može, i najčešće tako i čini, primijeniti kad započne bitka. Tada, u odnosu na oficijelni plan, može promijeniti pravac napada, odrediti da na nekom drugom mjestu bude glavni udar, uvesti pričuvu u bitku tu, a ne tamo, kako je inače planirano.

Ante je i sam tako postupao i uvijek je imao tajni plan. Ne samo zato što je to bio najsigurniji način da neprijatelj ne sazna što mu se sprema, nego i zato što je to proizlazilo i iz same prirode ratovanja. Rat ipak nije znanost, pa nikakav unaprijed smišljen plan ne može do kraja odrediti tijek bitke i biti toliko savršen da ne bi ostavljao stanovite dvojbe. Dapače, dileme i muke, neprospavane noći i pitanja: Što ako se dogodi to i to? Što ako neprijatelj učini ono?, Ante je dobro upoznao.

Osim toga, možeš sve savršeno isplanirati, a onda, kad kreneš u napad, dočeka te gusta magla i ne možeš upotrijebiti topništvo. Ili, cijelu noć pada jaka kiša, raskvasi teren i ne možeš s tehnikom i oklopom kako si planirao. I što onda? Ponekad je samo nekoliko sati prije početka napada počeo duboko sumnjati u sve što je zamislio. Činilo mu se da je plan glup, da postoje bolje i učinkovitije ideje. Znojio se i prevrtao u krevetu, grizla ga je sumnja i mučila neizvjesnost. A onda bi ga sama pomisao, da uvijek može sve promijeniti, ako loše krene, umirivala, davala mu snagu i vraćala mu sigurnost.

Ta trema prije boja, ta vrućica koja nagrizava samouvjerenost, mučila je i najveće vojskovođe. »Iskustvo Napoleona, iskustvo Napoleona«, govorio bi tada sam sebi. A onda bi u mislima ponavljao razgovor što ga je taj vojskovođa, prije velikih bojeva, vodio sa svojim savjetni-

cima. Htio je imati najbolje zapovjednike i zato je pred svaku bitku pitao tko bi bio najprimjereniji za ovu, a tko za onu zadaću. Kad bi više savjetnika, koji su u pravilu caru i vojskovođi dolazili pojedinačno, spomenuli isto ime, Napoleon bi zapitao: »Dobro, a sada, koju je postrojbu taj zadnji put vodio?« Kad bi čuo odgovor, pitao je dalje: »A je li pobijedio, izgubio ili izvukao neriješeno?« »A ha«, dometnuo je. »A kako je isplanirao operaciju i koliko je pritom imao sreće?« Nakon što bi mu i to rekli, Napoleon je uzvratilo: »Kada bih izdao zapovijed za početak boja, planovi mojih najboljih generala gotovo nikada ništa ne bi značili. Ali i takvi kakvi su bili, bili su mi potrebni da bih se pripremio za boj i da bih ga dobio.«

Takva filozofija ratovanja Anti je bila bliska, on je u njoj vidio dvije nerazdvojne stvari, bez kojih nema ni velikih bojeva, ni velikih pobjeda: *analitički i intuitivni pristup*. Prvi je važan prije bitke, a drugi kad bitka krene, kad se zrak zgusne od baruta, a krv u čovjeku uzavre i usпали mozak u samo jednom smjeru: u smjeru pobjede ili smrti.

»Bitka se priprema razumom, a vodi intuicijom«, govorio bi, kada bi ga poslije boja pitali zašto je učinio ovo, a ne ono, kako je bilo planirano. I nastavio: »E moj gospodine, što možeš napraviti s planom koji si zamislio, ako ti se dogodi da u trenutku kad boj započne, neka postrojba, iz tko zna kojih razloga, možda čak i opravdanih, krene s negativnom energijom, tromo i bez prave volje? Bez onog elana i oduševljenja s kojim je stotinu puta išla u bitke i s čime si računao? Vidiš, tada moraš brzo reagirati, moraš osjetiti tu situaciju, brzo promijeniti plan, jer neprijatelj te neće čekati. A onda, ako si to dobro učinio, i Bog te nagradi, pa se dogodi da se ona postrojba s negativnom energijom sabere, riješi nekako svoj problem i na kraju ispadne možda i najbolja. U ratu ništa ne vrijedi kao ta pozitivna energija, ta vjera da ćeš pobijediti, ta psi-

hologija pobjednika. Nju prenijeti na svoje zapovjednike, na svoje postrojbe, u tomu ti je veličina vojskovođe. A i to je intuicija, a ne nekakvo himbeno hvastanje i napuhavanje. Ta vjera, ta sigurnost to ti je kao svjetlo, koje obasjava put u mraku neizvjesnosti, što ga svaka bitka sa sobom nosi. A nakon bitke? Tada je najvažnija poštena analiza. Vidjeti što je bilo dobro, a što loše, u čemu se uspjelo, a u čemu nije. Jer samo se iz tog negativnog iskustva može naučiti, profitirati i postati bolji.«

Maslenica je bila prva velika vojna operacija, u kojoj su uz kopnene, sudjelovale pomorske i zračne snage i koja je nedvojbeno pokazala potencijal Hrvatske vojske. Ona je bila politički i psihološki apsolutni uspjeh, ali u vojnom smislu to nije bila sto posto. Ante je toga bio posve svjestan.

Predsjednik Tuđman je naredio da se oslobodi Novsko ždrilo i deblokira Zadar i to je učinjeno. Ali gdje će se pritom za ustaviti hrvatske snage, koje će pozicije zauzeti, to nije mogao odrediti vrhovnik, nego to diktira teren na kojem se vodi bitka. I upravo u toj točki nije postignut optimum. Hrvatske postrojbe nisu uspjele zaposjesti najpovoljnije točke na Velebitu i oko Kruševa. To s hrabrošću i entuzijazmom nije imalo veze, jer toga nije nedostajalo u ovom ratu. To je bilo povezano sa znanjem i vještinom. Zapovjednici manjih postrojbi, od grupe do voda i satnije, naprosto nisu raspolagali svim onim znanjem koje je potrebno da bi se na toj taktičko-manevarskoj razini mogao do kraja provesti plan operacije. Ti su se nedostaci donekle pokazivali i poslije glavne operacije i oni su govorili da bez apsolutne profesionalizacije i vrhunske osposobljenosti dočasničkog kadra, a dobrim dijelom i časničkog, velikih uspjeha neće biti. Jer samo ti ljudi mogu, ako doista raspoložu znanjem i vojnom vještinom, to prenijeti na običnog vojnika.

U slučaju Hrvatske vojske, osposobljavanje vojnika bilo je još važnije, negoli u nekim drugim vojskama. Baš zbog

toga što je tehnika bila nedostatna i zastarjela, snažan oslonac na ljude bio je neminovan. »Kad Amerikanci svojom ubitačnom tehnikom sve spale i sruve sa zemljom, onda se njihov marinac može relativno lako ušetati u taj prostor, zaposjesti ga. Tu nije potreban ni preveliki entuzijazam ni prevelika vještina, jer nadmoć u tehnici pokriva sve eventualne nedostatke. Ali ako sve to nemaš, onda ti je jedino blago tvoj dočasnik i njegov vojnik. Pješak koji je ovladao vojnom vještinom, i koji ima taj vražji manevar u prostoru«, govorio bi Ante. I onda dometnuo: »Ali ono što je naša prednost, što mi imamo, to je da su svi ti ljudi već prošli vatreno krštenje, da su se prekalili u ratu, da su puni entuzijazma i više nego odvažni. Jedino ih sada treba pripremiti za napadna djelovanja, za ofenzivu i pobjedu«.

Iz svog dugogodišnjeg iskustva je znao da je to moguće samo ako se stvori pravi obučni centar, onakav kakve imaju velike vojske svijeta, kroz koje je i sam prošao i u kakvim je bio instruktor. Ta ga je ideja počela progoniti kao što rasnog pisca progoni pripovijest prije negoli ju napiše. Jer kad kroz takav jedan centar prođe armija hrvatskih dočasnika i časnika, kad ovladaju svim potrebnim znanjima i vještinama, steknu zvjersku kondiciju i izdržljivost, naviknu se na disciplinu koja ne priznaje emocije i slabost, nego samo volju da se izvrši zadaća, onda će i onaj vojnik u njihovoj postrojbi biti isto takav. Znat će ratovati po pravilima zanata i moći obaviti svaki posao, bez čega sve velike ideje i planovi ostaju u najbolju ruku samo dobre zamisli.

U mislima je već tražio lokaciju za jedan takav centar, gradio poligone, sanjao dan kad će do toga doći. To više što su mu i Francuzi signalizirali, i to po vrlo ozbiljnoj liniji, da bi mogli pomoći, dapače da bi to rado učinili. Recimo, dali bi svoje instruktore, koji bi obučili prvu generaciju dočasnika i časnika, a također i prvu genera-

ciju hrvatskih instruktora. Bez njih, centar bi bio kao nogometna momčad bez trenera. Malo bolje vježbalište za malo bolje amatere.

Najvažnije je bilo s idejom upoznati ključne ljude: ministra obrane Gojka Šuška i generala Janka Bobetka, koji je u to vrijeme bio načelnik Glavnog stožera. Pritom je znao da mora biti taktičan, poput trgovca koji prodaje robu. Dakle, ponašati se tako da kupac ne stvori dojam da mu je bilo što nametnuto ili sugerirano, nego da je posve sam izabrao, takoreći došao na ideju da kupi baš to, što mu je inače neprimjetno donijeto iz skladišta. Šušak je odmah shvatio o čemu se radi i još je istog dana o tomu obavijestio Miroslava Tuđmana, ondašnjeg šefa HIS-a. Radilo se ipak o strancima i stvar nije mogla ići mimo njega.

Navečer je održan sastanak, na kojem su bili prisutni sva četvorica. Bobetko je održao uvodno slovo, a onda je Ante govorio o detaljima. O tomu da bi valjalo izgraditi jedno središte za obuku specijalaca, s poligonima i poletno-sletnom stazom, svim simulacijskim sredstvima, te za godinu dana osposobiti nekoliko stotina vrhunskih zapovjednika.

Mlađi Tuđman je preuzeo na sebe da sredi stvar s Francuzima. Negdje krajem svibnja 1993. u ulici Fra Filipa Grabovca u Zagrebu održan je sastanak i s francuskom delegacijom iz Ministarstva obrane. Gotovina je tražio dvadeset instruktora, a šef francuske delegacije, neki uglašeni časnik, mu je odvratio: »Kolega, drago mi je da smo se sreli, ali možemo vam dati samo petnaest instruktora.« Ovaj s više nije ni računao, pa je mirno odgovorio: »Kad ne može više i to će biti dovoljno.« I tako su rođene Šepurine. Tvorica profesionalnih dočasnika i časnika, inkubator modernog hrvatskog vojnog duha i velikih pobjeda.

Za samo trideset dana u Šepurinama su izgrađeni svi objekti, a za tri mjeseca i poletno-sletna pista. Werner Ilić je

postao prvim zapovjednikom, a francuski instruktori dobili su u ruke najprije stotinu momaka od kojih su pedeset najboljih otišli u drugu fazu: na tečajeve za pomoćnike instruktora. A od tih pedeset, dvadeset najboljih školovalo se za instruktore. Kasnije su osposobljeni vrhunski instruktori za sve vrste specijalnosti, kroz kakve je Ante prošao u Legiji stranaca.

Gardijske brigade slale su najbolje dečke u Šepurine, svaka po dvadeset i pet, ali je tamo ostajalo tek petnaest najboljih. Selekcija je bila strašna, kao i sama obuka. Hrvatska vojska zadobivala je novu, nezapamćenu dimenziju. Dakako, u tišini i daleko od očiju javnosti.

Fenomenalan materijal, ti Hrvati!

Damir Tomljanović Gavran bio je oličenje hrvatskog vojnika poniklog u Domovinskom ratu. Mlad, poletan, hrabar, željan znanja i vještine, discipliniran, sudionik brojnih i teških bitaka. Počeo je kao pripadnik specijalnih snaga policije, a onda je otišao u 1. brigadu ZNG-a. Od običnog gardiste uzdigao se do diverzanta, a zatim i do zapovjednika gardijske bojne, s činom pukovnika. Ali je ipak htio u Šepurine, u tu paklenu kovačnicu hrvatskog gardijskog desantnog pješništva. Sanjao je o tomu da bude prvi na tečaju, da preskoči i tu posljednju preponu, poslije koje ti se smiješi *Glorija*. Jer si za nju stasao, jer si postao specijalist, kakvima se diče i najveće armije svijeta. Ali Gavran nije imao sreću. Poginuo je mjesec dana prije početka proljeća 1994. na Velebitu.

Obilazio je liniju u svojoj zoni odgovornosti, na isturenoj točki Tulove grede, gdje se velebitske stijene u obliku golemih stupova ruše u dubinu. Pokosio ga je srpski mitraljez P.K.T., kojim se jednako puca na pješake kao i na zrakoplove i helikoptere. Metak, kalibra 12,7 mm, pogodio ga je u sljepoočnicu. Umro je za dvadeset minuta, ni ne znajući da je pogođen. Nakon smrti njegova je majka

izjavila: »Nisam ni znala da moj sin u Hrvatskoj vojsci ima takav autoritet i da ga toliko ljudi voli!«

Nekoliko mjeseci kasnije, kad su prvi momci dolazili u Šepurine, na ulazu ih je dočekaao veliki natpis s Gavranovim imenom i prezimenom. *Gardijsko središte za specijalističku obuku dočasnika* prozvano je po njemu, pa je duh toga hrvatskog borca dobio konačište, kao što mudra misao zadobiva vječni život ako je zapisana.

Ante je dugo razmišljao o lokaciji, a onda se ipak odlučio za taj bivši raketni centar JNA. Šepurine su se iz mnogo razloga pokazale bez konkurencije. Sam je centar, veličine 1x2 kilometra, s jugozapadne strane okružen morem, a sa sjeveroistočne Velebitom. Dakle ima sve, i more i kopno, i planinu i *zrak*. Nešto poput baze 2. *R.E.P.-a u Calviju*. Na dva ga dijela presijeca poletno sletna staza, duga dvije tisuće metara. Izgrađena je u rekordnom roku, za samo tri mjeseca. O njenoj kvaliteti govori i to da su je Amerikanci koristili za svoje zrakoplove, osobito za bespilotne letjelice, tijekom rata u Bosni, a i kasnije.

Lijevo od piste nalaze se hangari s kompletnom tehnikom za zračne desante *i stajankom*, a nešto dalje su objekti za smještaj i zapovjedništvo. Desno, dakle onaj dio prema moru, rezerviran je za streljanu za pješadijsko naoružanje i protuoklopna sredstva. Tu su i poligoni, s ukupno šezdeset sedam prepreka i objekata, uključujući i *poligon rizika*, te *podvodni poligon* dugačak oko 150 metara.

Na jednom drvenom objektu, visokom oko deset metara, na kojem se vježba borba u urbanim sredinama, velikim je slovima ispisan: *Znoj štedi krv!* I doista, u Šepurinama znoja nikada nije manjkalo. Momci su svakog dana, pod punom ratnom opremom, morali pretrčati osam kilometara, a onda, kao da tek počinju, bez pre-daha nastaviti na objektima i poligonima. Popeti se sedam-

osam metara po konopcima na objekt za bliske borbe, zatim svladati niz teških prepreka, pa se opet penjati, skočiti u betonsku jamu dublju od dva metra, s pijeskom na dnu, i iz nje izaći bez ičije pomoći. Sve do *poligona rizika*. Taj se poligon naziva i *poligon za komandose*. Visok je deset metara, a iznutra je u obliku dimnjaka, ali dovoljno širok da može u nj ući čovjek. Kroz taj dimnjak budući se komandos mora popeti deset metara u visinu, odupirući se samo rukama i nogama o betonske stjenke. Kad dođe na vrh, još uvijek u punoj ratnoj opremi, skače na jedan željezni stup, udaljen od objekta više od jedan metar. Zatim se po njemu spušta u dubinu. Onda opet gore, deset metara u zrak, po jednom tanjem stupu priljubljenom uz vanjski zid dimnjaka, pa zatim skok na drugi željezni stup, udaljen više od metar i pol od zida. I opet gore, bez prestanka i predaha. Zatim na čeličnu sajlju, pa na rukama niz tu sajlju, kakvih stotinjak metara do mora. Onda poput dupina u more, pa sto i pedeset metara pod morem kroz razne prepreke i tek si onda za taj dan gotov. I tako dva do tri mjeseca bez prestanka, već prema tomu kakav se tečaj polazi. Bez izlazaka u grad, bez tople vode, bez grijanja.

I po najvećoj zimi i po najvećem suncu, momci su spavali u drvenim barakama, zbijenim od tankih dasaka, bez ikakve izolacije, osim eventualno novinskog papira ili najlona, da baš za olujnog vremena ne bi prodirala kiša. Sve je to moralo biti tako da dečki očvrstnu, da postanu tvrdi kao i sam dalmatinski kamen, izvježbani poput Schwarzenegera i neumitni poput usuda.

Hrvatski vojnik vrijedi onoliko koliko je knjiga pročitao, rekao je jednom general Roso, i to je svakako vrijedilo i za momke u Šepurinama. Tu se radilo mozgom kao i tijelom, učilo i stjecalo znanje. Duh je tu bio prisutan na onaj najčudesniji način: *preobražavajući*. Tko je prošao kroz Šepurine, više nije bio ono što je bio prije Šepurina. Tu se

kalio novi duh, novi mentalni sklop, tu je posijano sjeme budućih *Bljeskova i Oluja*.

Tradicionalne hrvatske vojne vrline tu su se slile s dostignućima novog vremena na način koji nije ostavljao hladnim ni najstrože inozemne stručnjake. »To je pravi materijal«, uzviknuo je jedan američki časnik, oduševljen onim što je vidio. Napokon, nijedna vojska na svijetu nema tako dugi marš kao što ga imaju momci iz Šepurina. Dvjesto pedeset kilometara pod punom ratnom opremom, za samo pet dana. Legija stranaca ima marš dugačak 170 kilometra, druge armije još manje. Inozemni vojni izaslanici koji su sve to promatrali, početak obuke, njen tijek i napokon sam marš, u svoje su izvještaje unosili isto što i onaj Amerikanac: »Naprosto fenomenalno, s kakvim materijalom ti Hrvati raspolažu!« I sam je predsjednik Tuđman bio jednako oduševljen. Kad je prvi put došao u Šepurine, baš je vod budućih zapovjednika izveo padobranski desant. Savršeno i upečatljivo. Okrenuo se Anti i na svoj tipičan način, kao da ga radost iznutra pritišće i nekako mu ne da opušteno govoriti, procijedio: »To! To je to! Samo tako nastavite!«

Šepurine su imale i posebno psihološko značenje: veselile su hrvatske prijatelje, oduševljavale hrvatski puk, a strašile neprijatelja. One nisu bile medijski blef kakvim su *pukovnik* Dragan i Arkan zavaravali srpsku javnost. Mali poligon, nekoliko *zastrašujućih* boraca i brdo novinara i fotoreportera. Ne, Šepurine su bile sadržaj i rezultat! Kroz njih je prošlo između 900 i 1000 dočasnika, među njima i jedan Jasen Drnasin, koji je došao kao običan izvidnik, završio specijalnu obuku za komandose i kasnije otišao u glasoviti West Point. Ali i časnici, pa i oni s višim činovima, poput kasnijeg generala Damira Krstičevića.

Ili bojnici i kasniji stopostotni invalid Vladimir Benac. Diplomirani inženjer, koji je bio mali rastom, gotovo sićušan u odnosu na gorostase kakvi su obično dolazili u

Šepurine, ali srcem i inteligencijom ispred mnogih. Završio je specijalističke tečajeve, baratao svim vrstama oružja poput Jamesa Bonda i bio bez konkurencije u vježbama preživljavanja. Tri dana na pustom otoku, bez ičega, samo sa šibicama i nožem, te oružjem bez municije, za njega nije bio nikakav problem. U Šepurine je došao s reputacijom čovjeka, koji je neposredno poslije Maslenice prvi ušao u hidrocentralu Peruća, kad je ona bila minirana, kad je mogla svakog časa eksplodirati i kad se to nitko drugi nije usudio. Kasnije, nakon što su Šepurine već bile iza njega, teško je stradao u Drvaru. Zasigurno bi poginuo da ga nije spasio onaj ratnički instinkt, koji imaju samo rijetki, koji se ne da nigdje naučiti, i za kojega možeš samo Bogu zahvaliti.

To je instinkt rođenih ratnika i zato se samo oni stvarno bore, zapravo, jedini i znadu boriti. Može se mobilizirati dvjesto - tristo tisuća ljudi, može i milijun, ali do kosti se bori samo ta posebna sorta ljudi, tih trideset ili pedeset tisuća. Od njih, i prije svega od njih ovise pobjeda i poraz, uspjeh i neuspjeh u ratu. To su uvijek isti, oni kojima je u krvi ta teška vještina, koji imaju prirodni autoritet, što poput rendgenskih zraka prodire u psihu suboraca i nagoni ih da ih slijede i da im se pokoravaju. Kao u vučjem čoporu, u kojem alfa vuk predvodi i dominira, jer mu je priroda dala snagu, instinkt i duševnu energiju od kojih zavisi sudbina zajednice.

Benac je išao u izviđanje, u džipu. U jednom je trenutku osjetio da nešto nije u redu. Ništa nije vidio, ništa čuo, samo ga je spopala neka čudna slutnja, kao svrbež, koji ne možeš točno locirati, ali svakog trenutka postaje sve nenosniji. A onda se u njemu nešto zgrčilo, pa odapelo poput strijele, i on iskoči iz džipa, kao da skače u bazen. Ali sreća ga nije htjela. Noga mu je zapela. Ostao je privezan, s tijelom na tlu i nogom u džipu. U istom trenutku, s velike udaljenosti, doletjela je *maljutka*, jedna

vrst protuoklopne rakete: ravno u džip. Auto je izgorio, a s njime i Benčeva noga. Dodatna je nesreća bila u tomu što je tog dana bila i gusta magla, pa se do njega nije moglo helikopterom. Morao je u takvu stanju čekati više od dva sata, boreći se protiv bolova i neodoljive pospanosti. Preko *motorole*, sustava za vezu, s njim je neko vrijeme razgovarao i Ante, hrabreći ga da izdrži, da ne zaspi, da bude čvrst, »jer evo nas po tebe«. A ovaj, kakav je već bio, sve je okrenuo na zafrkanciju, rekavši kako je imao sreću, jer da je moglo izgorjeti i nešto drugo, a to bi već bilo puno gore od obične noge.

Možda nas sutra neće biti

Prošli su mjeseci, a onda i godine. Ante je, doduše, rekao: »Idem u Hrvatsku vidjeti što se događa, a i dugo me nije bilo doma«. Ximena je znala da će proći neko vrijeme dok se ne vrati. Bila je naviknuta na česte i duge ristanke. Nikada ga nije ispitivala kad će se vratiti, jer je znala da to ne bi ništa pomoglo. »Doći će kad obavi posao«, znala je govoriti samoj sebi. A Ante se javljao telefonom, svaka dva-tri tjedna, i tada bi razgovarali o svemu, samo ne o poslu i povratku. Tako je bilo i otkako je otišao u Hrvatsku.

Ximena je u međuvremenu postala novinarka, najviše je radila za Galavision, i uglavnom je bila dobro upoznata s onim što se događa u domovini njena muža. »Doći će kad se tamo smiri situacija, a to će još malo potrajati. Moramo se strpjeti«, govorila je kćerki kad bi ova pitala kada će tata napokon opet biti tu. Ante je, pak, mislio kako će taj dan doći, možda i brže no što se nada, ali mu je ipak najvažnije bilo da mu žena i kći imaju sve što im treba, da tamo u Kolumbiji nema ničeg, zbog čega bi se morao brinuti. Onda bi utonuo u hrvatsku situaciju, kao da nikada i nije drugdje bio. Rat je naprosto takva stvar, prožima

cijelog čovjeka, dovodi ga u neko posebno stanje: i psihičko, i fizičko, i emocionalno. Koliko god se čovjek trudi da ostane *u normali*, to mu gotovo nikad ne uspijeva. Jer ni tuga u ratu nije tuga, kakvu poznajemo u mirnodopsko vrijeme, to nije ni radost, a ni čežnja. Ne, nije stvar u intenzitetu, preosjetljivosti, ili naviknutosti na surovu svakodnevicu. Ne, riječ je naprosto o drukčijem stanju.

I ljubav je u ratu drukčija. Nekako čeznutljivija, kao da čovjek u njoj traži onaj dio sebe koji rat zatomi i ne priznaje. Neku melankoliju što se pretvara u strast, kao što se i tuga za prohujalom mladošću pretvara u zadovoljstvo zreloga života. Sve se to ispremješta u čovjeku, ako ga neke oči pogledaju blagonaklono, pa zaiskre kao da žele reći: »Što čekaš, uzmi me, sutra nas možda neće biti«!

Nešto takvo Anti se dogodilo u Zadru, s novinarkom Vesnom Karuzom. Vidali su se koliko su mogli i ponekad mislili da sutrašnjeg dana možda neće ni biti. Krajem ožujka 1994. rodila se kći, kojoj je Ante dao ime po svojoj majci. Ana je krštena u nekoj zagrebačkoj crkvi, dobila je njegovo prezime i sve ostalo, što jedan otac djetetu treba i mora dati. No s Vesnom je ostao samo prijatelj. Drukčije nije mogao, možda ni htio.

»Kad se neke stvari dogode, moraš priznati da su se dogodile«, rekao je sam sebi, a onda dohvatio telefonsku slušalicu i nazvao u Bogotu. Javila se mala Ximena, on je pitao za mamu, no nje nije bilo kod kuće. »Htio sam reći mami, ali joj to možeš sada i ti reći: u Zagrebu ti se rodila sestrice. Ime joj je Ana, kao i tvojoj baki. U slijedećem pismu poslat ću ti i slike, vidjet ćeš kako je draga.« Mala je to slušala s radošću djeteta koje vjeruje da joj odsada više neće biti dosadno, a onda je dodala: »Jedva čekam da to kažem mami«.

Još je mnogo puta pokušao telefonom uhvatiti veliku Ximenu, ali to mu više nikada nije pošlo za rukom. Nije se javljala na telefon, nije htjela odgovarati ni na poruke, nije htjela pisati. Kao da se popela na avokado s kojeg je nema više tko skinuti, a ona ne želi dolje, čak ni po cijenu da se teško razboli. Antu je to peklo, znao je da su stvari ozbiljne, ali se potajno nadao da će na kraju možda sve ispasti dobro. »Čim rat završi, otići ću u Kolumbiju, pa kad mi Ximena rodi drugo dijete sve će se nekako izglati. Napokon, Kolumbijke su takve. Ako vide da ih voliš, oprostit će«, mislio je u onim rijetkim trenucima u kojima je mogao biti sam sa sobom. No rat nije tako brzo završio. A onda je i vrijeme počelo činiti svoje. Jer ono u ratu traje dvostruko duže.

Zima '94.

Na Dan državnosti 1994. Ante je promaknut u general-bojnika. Ali običan vojnik u njemu je i dalje bio živ. A s njime i instinkti koje ništa ne može prevariti. Nema tog vojnika koji prije bitke ne osjeti je li njegov zapovjednik siguran u sebe, koleba li se, muče li ga neodlučnost i neizvjesnost. To vojnici naprosto naslute kao što dobar kartaš namiriše blef u pokeru. I ako se to dogodi, onda je s postrojbom kao da ju je napala kuga. Pola bitke je izgubljeno već prije prvog pucnja. Ali i obrnuto. Ako zapovjednik zrači pozitivnu energiju, ako ju znade i može prenijeti na podređene, a ovi na vojnike, onda je pola bitke već dobiveno. »Tako ti je to«, govorio bi Ante, »u ratu nema blefiranja, tu je sve golo, kao od majke rođeno. I strah i hrabrost, i sigurnost i kolebljivost. Ljudi to naprosto osjete. Znam ja vojnika, znam«. Onda bi zašutio i pomislio: »Bože, što ti je čovjek, po zvuku detonacija osjetiš da ti topništvo krivo udara, dadeš to provjeriti i vidiš da si u pravu. To ti je taj osjećaj, pa sad prevari vojnika!?!«

Tog jutra, 29. studenog 1994. Dinara i Livanjsko polje bili su u debelom snijegu i gustoj magli. Topništvo nije

moglo precizno udarati, a zbog teškog terena ni s tehnikom se nije moglo napredovati. Iako je planirao topničku potporu, Ante se brzo odlučio za promjenu plana. »Gospodo, ovi klimatski uvjeti, ova magla i ovaj snijeg naši su saveznici, a njihovi neprijatelji«, rekao je okupljenim zapovjednicima, s uvjerljivošću koja je njegovim riječima davala neupitnu samorazumljivost. »I shvatite, od vas se traži da iskoristite sve te prednosti. Onda će pothvat uspjeti, a gubici biti minimalni.«

Tada je naredio da se neprijatelja iznenadi ubacivanjem jakih, ali vrlo mobilnih izviđačko-diverzantskih skupina. Ti prodori u neprijateljsku pozadinu bili su bolni i iznenadni poput uboda igle u stražnjicu. Četnici, koji su spavali u napuštenim kućama po razbacanim dinarskim selima, kao i oni u Livanjskom polju, nisu ni u snu mislili da će netko biti tako lud i po takvu vremenu napasti. Spavali su kraj toplih peći, vjerujući da ih štite čiča zima i to pasje vrijeme. A onda šok: kao da su pali s neba, diverzanti, jačine dviju bojni, razletjeli su se Dinarom i Livanjskim poljem poput biljarskih kugli. Četnici se nisu dospjeli pravo ni probuditi, a već su panično bježali, ostavljajući za sobom i topove i oklop, a mnogi i čizme. Iznenadenje je bilo potpuno, a s njime i psihološka prednost u tim prvim satima operacije *Zima '94*.

»Gospodine generale, moje su snage iscrpljene i jedva izdržavaju, zašto ne biste u vatru bacili pričuvne snage, 4. gardijsku brigadu?«, izdahtao je Anti iscrpljen i iznerviran zapovjednik jednog od najtežih pravaca napada, onog prema Vješić gori. Bili su to prvi sati napada, kad je sve bilo na pješaku i njegovu oružju, jer tehnika nije mogla zbog magle i snijega, kad se ljudi troše poput zapaljene svijeće. U takvim trenucima dolazi do napetosti i eksplozije, pa i do ovakvog zadiranja u ingerencije glavnog zapovjednika. No general je sve to znao i zato je mirno saslušao svog uzrujanog časnika, da bi mu zatim,

govoreći polako, kao da imaju vremena na pretek, objasnio zašto su mu te snage u pričuvu bitne. Dometnuvši: »Čuj me dobro, ja znadem u kakvoj si ti situaciji, ali i ti i tvoji ljudi upravo ste za takve napore i izvježbani. Napokon, zašto ste bili u Šepurinama? Ha? Pa ne valjda zato da prvog dana pokleknete? Osim toga, ti si izabrao da budeš ratnik, nitko te nije na to silio, pa se tako i ponašaj. A što se tiče zamjene, ona će sigurno doći i to u pravo vrijeme, i to će nas voditi cilju koji moramo ostvariti«.

Onda je na časak zašutio, pogledao u časnika koji je već djelovao smirenije, pa nastavio: »Zašto se baš sada buniš? Zar te nije uvijek smetalo kad se gardiste forsiralo? Evo, sad imaš priliku dokazati da si jednako dobar kao i oni. Pokaži da su domobrani, kad su izvježbani, jednako dobri kao i gardisti!« Časnik je poslije tih riječi djelovao kao čovjek koji se oslobodio teška tereta, nasmijao se, kratko rekao »na zapovijed« i vratio se na bojišnicu. Kasnije se pokazao kao jedan od najboljih zapovjednika, što ih je Hrvatska vojska iznjedrila. Čak toliko dobar da je postao zapovjednik upravo one 4. gardijske brigade!

U studenom te iste godine, u operaciji *Cincar*, snage HVO-a su oslobodile Kupres. Ministar Šušak je tamo popio kavu, ali se uvjerio i u to da jednostavno nije moguće tu stati, ako se Kupres želi zadržati. Srbi su koncentrirali jake snage u tom području, pa je pod hitno valjalo zauzeti uzvisine s jedne i druge strane Kupresa, prema rijeci Vrbas i prema planini Cincar, kako bi se grad mogao braniti. Osim toga, iz taktičko-strateških razloga bojišnicu je trebalo proširiti Livanjskim poljem sve do Dinare ne bi li se neprijateljske snage razvukle i time oslabio njihov pritisak na Kupres. Povrh toga, bosanski i hrvatski Srbi, udruženi sa snagama Fikreta Abdića, krajem studenog započeli su ofenzivu na Bihać, s namjerom da unište

tamošnji 5. korpus Armije BiH i snage HVO-a, koje su branile taj grad. Da im je to uspjelo, *SAO Krajina i Republika Srpska* spojile bi se i fizički, a to bi za Hrvatsku bila smrtna opasnost. Zbog toga je Šušak u Trilju, u hotelu Sv. Mihovil, organizirao sastanak na kojem su bili načelnik Glavnog stožera HVO-a, general Blaškić, načelnik Glavnog stožera HV-a, general Janko Bobetko, i general Gotovina kao zapovjednik Zbornog područja Split. Odmah se vidjelo da za takvu širu operaciju HVO nema dovoljno snaga i zato je pala odluka da snage Zbornog područja Split odrade veliki dio posla na Dinari i u Livanjskom polju. Ta se odluka kasnije pokazala od vitalnog strateškog značenja, jer je olakšala oslobađanje Knina, a zatim i Bihaća te omogućila operacije *Maestral* i *Južni potez*.

Ante je od Bobetka dobio zadaću da razradi razne mogućnosti kako se uvezati snage HV-a i one HVO-a oko Kupresa i zajedničkim pritiskom preko Dinare i Livanjskog polja oslabi ofenziva na Bihać te stvori povoljniji operativno-strateški prostor. Budući da je dobro poznao taj teren još iz 1992., da je poznao tamošnje postrojbe i zapovjednike, za tjedan dana ponovno je bio u Trilju, na sastanku koji je također sazvao ministar Šušak.

General Blaškić je iznio svoj dio plana, iza njega i Ante, a onda je Šušak, nakon što je pažljivo saslušao pitanja što ih je Bobetko postavljao, zapitao: »Onda Bobetko, slažeš li se s time?« »Što se tiče HV-a, stojim iza toga«, kratko je odgovorio stari general. Šušak se tada promeškoltio u fotelji, kao da ga svrbi cijelo tijelo, rekavši: »U redu, budite spremni, dat ću vam znak za operaciju«.

Ante je, pripremajući se za tu napadajnu operaciju, veoma diskretno premjestio glavninu zapovjedništva iz Zadra u Sinj, pa onda u Livno, zbog prikladnijeg sustava veze. Jednako je diskretno premjestio i postrojbe na Dinari i u Livanjsko polje. No usprkos prvotnih uspjeha,

posebno kad su u borbu uvedene 4. i 5. gardijska brigada, oko 10. prosinca stvar je zapela na desnoj strani Livanjskog polja, gdje je nastupao HVO pod zapovjedništvom generala Blaškića. Snage na Dinari i na lijevoj strani Livanjskog polja išle su veoma brzo i ubojito, odbacujući neprijatelja takvom snagom i preciznošću, da ovaj nije znao kako bi na tu silinu odgovorio.

No HVO je zapeo i time ugrozio desni bok tim snagama, a to je moglo biti vrlo opasno. Magla i loše vrijeme spašavali su, doduše, stvar, no da je neprijatelj nanjušio tu slabu točku, mogao je lijevim obuhvatom udariti Antu u bok i ugroziti postrojbe i na samoj Dinari. Zato je hitno tražio sastanak s Blaškićem, a onda se i sam Bobetko osvjedočio o stanju na terenu.

Iza toga održan je sastanak sa Šuškom u Šujici, poslije kojeg je Ante pod svoje zapovjedništvo uzeo sve snage, i one na desnoj strani Livanjskog polja. Otada iznenađenja više nije bilo, hrvatske snage bile su nezadržive, bile su bolje opremljene, raspolagale brojnijim oklopom i topništvom, ali i ljudstvom. Nakon dvadeset i sedam dana, koliko je trajala operacija, oslobođen je teritorij od 200 kvadratnih kilometara (glavnina Livanjskog polja, s Velikom i Malom Golijom te važne točke na Dinari).

No pobjede u ratu tek su onda pobjede, ako se osvojeni teren i zadrži. Na Dinari i Livanjskom polju to nimalo nije bilo lako, zbog teškog terena i ubitačne klime. Hladnoća i vjetrovi znaju biti takvi da ljudi jednostavno ne mogu izdržati. Osim toga, stalni nasrtaji poraženih Srba sa sobom su nosili mogućnost ranjavanja, a onda i iskrvarenja. Jer silazak s Dinare traje satima. »Tu je logistika sve. A nje nema ako inženjerija ne učini svoje, ne probije putove, kako bi po njima mogla tehnika, smjene, provijant, sanitet, streljivo. Vidiš, to smo mi napravili na Dinari, sedamdeset i pet kilometara putova po kojima su

mogli i tenkovi«, rekao je general Gotovina mnogo kasnije jednom novinaru, kad ga je ovaj pitao kako su preživjeli zimu u tim vrletima.

Božić na Dinari

Ako pustinja ubija žegom i pješčanim olujama, Dinara ubija snijegom i mrzlim vjetrovima. Ta planina nije osobito visoka, ali je okrutna: teško pripušta ljude na svoje vrhove, no još ih teže pušta da odu. Visoki smetovi iz čovjeka iscijede snagu, a vjetrovi, od kojih se ledi srž u kostima, izmožde dušu. A kad se sve smiri, kad se čovjeku učini da je stalo i vrijeme i zrak, kad snježna bjelina zablista u vedrim noćima poput dijamanta, tada je Dinara najopasnija.

Te tihe, vedre i studene noći vojnika nekako umire, pa ako se uvuče dobro u sebe i u uniformu, te osjeti toplinu vlastitog tijela kako od pojasa struji prema grudima, učini mu se kao da je uronio u nirvanu. Hladnoća ga poput mramornog kamena dodiruje po obrazima i on, malo po malo, naslanja glavu na tu studen, obuzet unutaršnjom toplinom i tom snježnom *metafizikom*. Kad ga pronađu tako usnulog, na licu mu je još uvijek onaj osmijeh s kojim je napustio javu, a prsti na rukama i nogama toliko promrzli da se ne mogu odvojiti od čarapa i rukavica. Ako je imao sreću, ostao je živ, nerijetko bez šake ili stopala. Takvih je slučajeva bilo dvadesetak na Dinari, za

vrijeme operacije *Zima '94.*, ali i kasnije. Doduše, zapovjednici su momke na prvoj crti redovito obilazili, i to češće nego je uobičajeno, ali se ipak događalo. Dinara nikome nije opraštala ako bi je podcijenio.

Na sam Badnjak operacija *Zima '94.* bila je okončana. Kao i dotada, Ante je odlučio da tu noć provede sa svojim vojnicima. Nije tu bilo ničeg proračunatog, već naprosto prirodna želja da se bude s momcima. »Jer vojska je obitelj«, znao je govoriti, »u kojoj smo svi mi vojnici bez razlike, samo u različitim ulogama. U običnim danima zapovjednik radi svoje poslove koji ga udaljavaju od tih momaka na prvoj crti, ali u dane Božića, Uskrsa, Nove godine, e tada si s njima. Nema te katedrale na svijetu u kojoj možeš bolje osjetiti otajstveni smisao tih dana, ili čaroliju novogodišnjeg iščekivanja. Prva crta, to je u ratu mjesto gdje se na Badnjak okuplja obitelj i gdje imaš biti.«

Bilo je oko jedanaest sati navečer, noć je bila vedra, hladna i s puno snijega. Ante se, zajedno sa mjesnim zapovjednicima, uputio na Vješić goru, koju su njegove snage proteklih tjedana zauzele. Dečki, iz jedne bojne 4. gardijske brigade, okupili su se oko vatre. Neprijatelj vatra nije mogao vidjeti, premda je grijala dvanaestak ljudi. Neki su stajali, neki sjedili, čuo se žamor, pokoja tiha pjesma i komadi špeka kako cvrče na plamenu. Neki momak, koji se upravo vratio s prve linije, bio je bijesan kao pas.

Glasno je psovao, ljutio se na sve i svakoga. Možda ga je studen iscijedila, pa je uz vatru dobio neočekivanu energiju s kojom nije znao što bi? Možda ga je uzrujala sama činjenica da već mjesecima nije bio kod kuće, a nije ni na ovaj dan, kad je sav pristojan svijet sa svojim ženama i djecom? Tko bi ga znao. Momak je psovao, pa gundao, onda bi opet nekome nešto dokazivao. Kad se Ante približio vatri, ovaj ga nije primijetio, a ni ostali ga nisu odmah zamijetili. Vatra je takvo okupljalište na kojem

koncentracija popušta, jer stalno netko dolazi i odlazi, pa to oni koji ostaju više i ne primjećuju. »Ma šta? Mater im njihovu. Smrzo sam se ko guzica, i ko zna kako će to dugo trajati. Ma j...ja sve njih, i Šuška i Gotovinu i Tuđmana... «

Momak je palio, Ante ga je mirno slušao, a neki oko vatre, kad su napokon shvatili da je tu njihov general, počeli su kolegi mimikom signalizirati da malo uspori. No ovaj se još više žestio, što je druge zabavljalo dok, napokon, i njemu nije postalo nešto sumnjivo. Kao da je publika promijenila ponašanje, pa se više ne cereka prostački i od srca, nego pravi fine izraze lica, a komad je sve gori.

Onda se okrenuo, pa kad je spazio generala kako stoji iza njega, u hipu se uozbiljio, jednako brzo uzvrpoljio i napokon nasmijao, promucavši: »Zapovjedniče, podijelite s nama nešto, evo ima špeka i mesni narezak, a i kruh je prepečen! Hej, daj taj štap!«, dometnuo je pokazujući na jednoga koji je upravo iz vatre vadio svoj komad. Ante se približio vatri, čučnuo, uzeo komad kruha i slanine, pa prije no što je zagrizao, pogledao je psovača, koji je čučao do njega, upitavši ga: »Je li ti jako teško kad si tako ljut?« Onda, prije nego je ovaj uspio odgovoriti, nastavio: »A mora da je. Znam kako je to. Nego reci, bi li ti bilo lakše kada bih vam nabavio neke cure da vas malo ovdje raspolože kad se vratite s crte?«

Kad je to izgovorio, ovaj se toliko oduševio da je jedva uspio istisnuti: » E kad bi to bilo, ostali bi mi ovdje do proljeća«. »Hm, do proljeća veliš?« , dometnuo je Ante, a onda tihim i mirnim glasom nastavio: »Eto vidiš, ti bi zbog cura ostao ovdje još koji mjesec, a zbog domovine ti je teško pa moraš tako psovati. Ili se varam?«

Momak nije odmah odgovorio, sagnuo je glavu, a onda je polako podigao i gotovo svečanim tonom odvratio: »Zapovjedniče, znadete da nije tako, eto, samo mi je došlo,

pa znate kako je to kad čovjeku skoče živci«. Ante nije više ništa rekao, a drugi su brže počeli ispitivati kada će pokret, hoće li uskoro nova ofenziva, kad će odmor...

Ostao je još neko vrijeme, osjećajući kako je ovaj Badnjak nekako poseban na tim vrhovima Dinare, među tim momcima koji su različiti poput kamenčića na plaži, a opet svi nekako isti. Vojnici kao i on.

Još je iste noći obišao i druga isturena mjesta na bojišnici, a u ranim jutarnjim satima već je bio na Velebitu, na njegovu vrhu prema Tulovim gredama. Do kraja Božića obišao je cijelu crtu, osjećajući svaki put ispočetka kako u ratu čovjek na neki poseban način prepoznaje onog drugog, kako tu nema prenemaganja, tu si ono što doista jesi. Zato i šutnja oko vatre može biti jednako rječita i bogata kao i najduhovnija pjesma ili propovijed u katedrali.

Tek drugi dan kasno navečer, ostao je sam sa sobom. Kršćanski blagdani za njega su uvijek bili nešto posebno. Tada bi se prisjećao svoje majke, zamišljao kako ga blago gleda i smiješi mu se. Osobito na Božić. Tada je majku doživljavao iz dječачke perspektive. To mu je nekako išlo uz taj dan. A za Uskrs, majka mu se činila nekako više nebeska, poput anđela koji bdije nad njime i govori mu kako će sve biti dobro, jer tako Bog hoće.

Knin na dlanu

Rat je poput pokretnih stepenica u velikim robnim kućama. Kad staneš na prvu stepenicu moraš do vrha. Inače riskiraš da polomiš noge. Ni poslije najvećih bitaka i najsjajnijih pobjeda nema pasivnog predaha ni mirnog života. Čim osvojiš jednu kotu ili vrh, već moraš razmišljati o slijedećim. Inicijativa je zakon i bez nje nema pobjede. Onaj tko bi se na čas zadovoljio postignutim, čije bi misli bile okrenute tomu kako da ostane tu gdje je, kako da si život učini lakšim i udobnijim, riskirao bi da polomi noge. Zato je *aktivna obrana* predvorje pobjede, njen *spiritus movens*. Ona neprijatelja tjera u defenzivu, podvrgava ga tuđoj volji i time mu određuje sudbinu. To nije samo stvar vojne snage i nadmoći, to je prije svega stvar psihologije, pa i same filozofije ratovanja. I jedini način da se, poslije teških, pa i uspješnih bitaka, vlastite postrojbe održe u potrebnoj napetosti i borbenoj gotovosti. Jer surova ratna stvarnost euforiju začas pretvori u apatiju, a pobjednički zanos u gubitnički mentalitet.

Ante je toga bio i te kako svjestan. Zato je stalno ponavljao svojim časnicima da nikada ne smiju postrojbama, koje ih dođu zamijeniti, ostaviti ono što su sami

zatekli. »Jer ako je vojnik prije petnaest dana napustio ovaj rov, pa se ponovo vratio u njega, na što ga on podsjeća? Na proživljeni stres, strah, žegu i hladnoću. Njemu se vraća film za koji je mislio da se zauvijek odvrtio i to ga melje, uništava u njemu ratnika, pretvarajući ga u živo i bezvoljno meso. Ali ako dode u posve novu situaciju, ako vidi da su se položaji pomakli, da se bojišnica bolje konsolidirala, e, to je već nešto drugo. To u njemu potiče elan, ambiciju i borbenost. Zato dobar zapovjednik mora težiti da svaki dan izvede nešto kako bi napakostio neprijatelju, ne dajući mu ni malo mira. To, i samo to, vojniku daje snagu i u njemu rasplamsava pobjednički mentalitet.«

Nakon tih riječi, što ih je ponavljao poput kakve pokvarene gramofonske ploče, na trenutak bi zašutio, a onda, kao da iz sebe izvlači samu kvintesenciju, dodao: »I da znadete, ništa ne vrijedi zapovijed - *Po cijenu života ne odstupiti od te točke!* - nego samo ona koja nalaže - *Po cijenu života moraš dalje od te točke!*«

I to je postalo pravilo. Kada bi Krstičević, legendarni zapovjednik 4. gardijske brigade, napuštao položaje, znao bi s ponosom i nekom prgavošću u glasu, kakva je priličila momku od dvadeset i nešto godina, reći: »Vidite, kakvu crtu napuštamo!«, aludirajući na pomake i poboljšanja što ih je učinio sa svojim momcima. Onda bi došao jednako legendarni Korade, zapovjednik mlađe, ali ništa manje slavne 7. gardijske brigade. Onako šutljiv i tvrd, ali častan i ponosit, kakvi već znadu biti kajkavci, samo bi sijevnuo očima i po cijenu vlastita života učinio barem isto toliko koliko i vatreni Krstičević i njegovi Dalmatinci. Rivalitet, koji je Ante poticao, bio je zarazan poput smijeha. U njemu nije bilo nikakva suparništva, samo bratskog dokazivanja u predanosti. Kao kad ljudi slušaju glazbu pa poneseni njenom melodijom i ritmom počinju u taktu udarati nogom o pod.

Nakon *Zime '94.* bilo je ključno da se postrojbe održe baš u takvoj aktivnosti, to više što su uvjeti bili teški, gotovo nadljudski. Velebit je suroviji i na neki način teži, ali Dinara je divlja i opasnija, čak i onda kad se čini pitomom. Ante se zato odlučio na *Skok 1*, akciju koja je imala gotovo isključivo taktički karakter: *animirati* vlastite postrojbe. Bili su to kratki napadi - zapravo skokovi s kote na kotu - kako bi se zauzeli povoljniji položaji u području Zelenog brda i Crvene grede, približilo neprijateljskim uporištima u području Uništa i Cetine, te osujetili neprijateljski napad iz smjera Kijevo - Uništa. Akcija je izvedena 6. travnja 1995., trajala je jedan dan, a oslobođen je prostor veličine 75 četvornih kilometara.

Skok 2, koji je uslijedio gotovo dva mjeseca kasnije (4. do 11. lipnja 1995.) bila je mnogo *ozbiljnija* operacija, u kojoj su sudjelovale znatno veće snage, s jakom topničkom potporom, logistikom i sanitetom. Strateški cilj bio je ovladati uzvišenjima s kojih se moglo u cijelosti nadzirati Livanjsko polje. Ante, koji je i tu zapovijedao Hrvatskim snagama, dakle i snagama HVO-a, u tomu je posve uspio, pa je po prvi put u tom području zadobio potpunu slobodu manevra. Izbijanjem na Mali i Veliki Šator pod kontrolu je stavljeno i Glamočko polje, a time i putni smjer Glamoč - Bosansko Grahovo. Oslobođeno je novih 450 četvornih kilometara i stvorene pretpostavke za operaciju *Ljeto '95.*, uvertiru u *Oluju* i oslobađanje okupiranih hrvatskih područja, uključujući tu i sam Knin, epicentar srpske pobune.

»Ključ leži na Dinari!«, govorio je general Bobetko, dodajući: tko hoće ovladati Kninom prije toga mora vladati tom čudljivom planinom. U to je bio uvjeren do te mjere da je jednog dana, dok su još četnici držali Dinaru i druge važne visove, rekao Anti: »Evo, prouči ovu knjigu!« Bila je to »Kninska operacija« u kojoj je opisana bitka za Knin u Drugom svjetskom ratu, u kojoj su partizani imali

strašne gubitke, jer su na taj grad udarili s juga, frontalno. Ante je knjigu sažvakao poput dobre *škije*, osjetivši u njoj psihologiju neprijatelja i nanjušivši njegovu filozofiju obrane. Napokon, ta je knjiga imala Titov *imprimatur* i na njoj su se školovale generacije oficira JNA!

»Zaista, tko ovlada Dinarom, Velebitom, Marinovim brdom i Šator planinom, taj ima Knin na dlanu«, ponavljao je svaki put kad bi se činilo da šest i pol mjeseci ratovanja po Dinari i Livanjskom polju, koliko su trajale operacije *Zima '94.*, *Skok 1* i *Skok 2*, donose jedino krv, znoj i studen. Trebalo je zauzeti sve ključne vrhove da bi se iz te pustoši razaznala sloboda, odnosno, dobio Knin na dlanu.

Mjesec i pol kasnije Ante je imao Knin *na dlanu*. Stajao je na krajnjoj točki hrvatske crte na Dinari, na nekih tisuću metara nadmorske visine. Dan je bio sunčan i Dinara se činila zavodljivom poput nimfe. Do njega su stajali američki časnici koji su se upravo spustili helikopterom. Doveo ih je vojni ataše američke ambasade u Zagrebu kako bi vidjeli čudo kojeg se nisu mogli nagledati. S te visine Knin je zaista bio na dlanu i ti su profesionalni vojnici odmah shvatili da je *priča* zapravo već na kraju.

No nije ih samo zaprepastilo to hrvatsko strateško lukavstvo, ta ideja da se Knin odreže s bosanske strane, nego i činjenica, da su na toj visini, u tim šumama i šikarama ugledali i vod tenkova, među kojima je bio i, za to vrijeme vrlo moderni, M-84. Gotovo su imali potrebu da tenkove dotaknu prstima koliko su bili iznenađeni.

»Oklop na toj visini i u tim uvjetima, pa to je fantastično«, zabezegnuto je konstatirao jedan od njih, okrećući se oko sebe kao da traži gigantske dizalice koje su te čelične grdosije spustile u ovu planinsku zabit. Nakon nekoliko sekundi, dotičući makinalno naočale i zaustavljajući pogled na Antinom licu, koje je imalo izraz sitog i zadovoljnog vuka, zapitao je: »I vi ste izdržali

preko sedam mjeseci u tim uvjetima i probili tolike kilometre putova?» Pritom se i dalje okretao oko samoga sebe kao da ne vjeruje ni onome što vidi, a ni onome što čuje.

Bio je petak, preposljednji dan srpnja. Operacija *Ljeto '95.* bila je uspješno završena. Dvadeset i drugog srpnja, tri dana prije njenog početka, u Splitu su Tuđman i Izetbegović, u prisutnosti jake američke delegacije, potpisali *Deklaraciju o zajedničkoj obrani od srpske agresije*, koja je omogućila koordinirane operacije Armije BiH i Hrvatskih snaga (HV i HVO) na teritoriju Bosne i Hercegovine. U tu svrhu ustrojeno je i zajedničko koordinacijsko zapovjedništvo te operativna zapovjedništva za provedbu operacije. Snagama Armije BiH zapovijedao je general Karavelić, a Hrvatskim snagama general Gotovina.

Zadaća je bila naoko jednostavna: udariti na sjever u pravcu Bihaća kako bi se oslabila srpska ofenziva na tu enklavu koja je tjednima trajala i u kojoj su sudjelovali ne samo bosanski Srbi, nego i pobunjeni Srbi iz Hrvatske te muslimanske snage pod zapovjedništvom odmetnutog Fikreta Abdića. Jer situacija je bila toliko kritična da se svakog časa mogao očekivati pad enklave, a time i spajanje srpskih snaga s dalekosežnim i katastrofalnim posljedicama ne samo za Hrvate i Muslimane u Bosni i Hercegovini, nego i za samu Hrvatsku. No postojao je još jedan cilj, koji je za Hrvatske snage bio mnogo važniji: dovesti Knin u poluokruženje.

»Za nas je najvažnije da uvjerimo neprijatelja kako je težište akcije na sjevernom pravcu, dakle onome prema Bihaću. On mora povjerovati da je naš glavni, pa i jedini cilj, spajanje sa snagama 5. korpusa Armije BiH, koji brane bihaćku enklavu. Doduše, to i je naš cilj, ali Srbi moraju povjerovati da je on i jedini naš cilj. Drugi naš cilj, koji nam je važniji i koji ne smije biti pročitao, jest napad u pravcu Bosanskog Grahova. To moramo izvesti tako da

neprijatelj pomisli da ga tim napadom zavaravamo, a da u stvarnosti napad izvedemo posve uspješno.« Na te Antine riječi zapovjednici nisu ništa odgovorili. Bilo im je sve jasno. Čekali su samo da u pet sati ujutro, na dan napada, zagrme topovi.

Prije toga pobrinuo se za sve potrebne simulacije kako bi neprijatelj povjerovao da je udar prema tom gradu i svim najvažnijim visovima, uključujući tu i one na Staroj Dinari, Marinovo brdo, Prijevoj Derala, zapravo varka. Zato je i otpor na smjeru prema Glamoču bio mnogo snažniji: četnici su osobito tvrdokorno branili položaje na Golom brdu i na Talijanovom vrhu.

Bila je to neka vrst ruleta, ali ruleta koji je imao manje veze sa srećom, a mnogo više s procjenom i taktikom. Ante je bio svjestan rizika u koji se upušta, ali mu je nešto govorilo da je to rizik koji donosi pobjedu. Pretpostavio je da četnici neće povjerovati da je toliko lud i da će se upustiti u bitku na način na koji se upustio, pa da zato u kritičnom trenutku neće odgovoriti na pravi način. S druge strane, vjerovao je da su 4. i 7. gardijska toliko uigrane da praktički funkcioniraju kao dva tijela s jednom dušom. Bio je uvjeren da ako krene po zlu, da će i Krstičević i Korade na vrijeme izvršiti nužne korekcije i spasiti stvar. Ali, svejedno, opasnost se nije mogla isključiti.

Išao je posve svjesno protiv vojne teorije, činio nešto zbog čega bi pao na ispitu na vojnoj akademiji. Dok je o tomu razmišljao, znao se uhvatiti kako se znoji, kako mu je ovratnik košulje posve mokar, a vrat hladan, kako mu je šaka lijeve ruke stisnuta, a on sav ukočen kao da se sprema primiti udarac. Onda bi se opustio, duboko udahnuo dim cigarete i u mislima vraćao na istu situaciju. No nešto mu je stalno govorilo da ipak to učini, da udari na dva operativna pravca i to u isto vrijeme. Sedmom i 4. gardijskom brigadom te ostalim pratećim postrojbama na

područje Bosanskog Grahova, i desno, u pravcu Glamoča, ostalim gardijskim brigadama HVO-a i HV-a. Na taj je način u jednom trenutku nastala kritična situacija, jer su se u špici napada Hrvatske snage razdvojile, tvoreći po dubini formaciju u obliku slova V.

Da je neprijatelj to mogao predvidjeti, ili da je brzo reagirao i u tu prazninu ubacio svoje jake snage, zabio bi se poput klina u tu izazovnu i opasnu dubinu. Udarni vrhovi hrvatskih snaga bili bi odsječeni od matice i najvjerojatnije izgubljeni, kao i sama bitka. Ali Ante se oslonio na malo sreće i puno intuicije. I dobio *igru*.

Kad su njegove snage izbile na Staru Dinaru, Marinovo brdo i druge visove, pobunjeni Srbi u Kninu nisu mogli vjerovati da se to dogodilo. Jednostavno nisu računali s time da će Hrvati izabrati tako težak pravac, održati se na njemu tako dugo kao što su se održali i na kraju ih zaskočiti s leđa. I istodobno ostvariti jednako briljantnu pobjedu na drugoj strani, onoj prema Glamoču.

»Takvo razdvajanje snaga nije praktično, a ni preporučljivo, no ovog je puta funkcioniralo«, govorio je kasnije Ante, dodajući: »I moralo je funkcionirati!«

Oslobađanje Bosanskog Grahova i Glamoča u hrvatskim je medijima proslavljeno kao velika i značajna pobjeda, iako je oslobađanje tih gradova s vojnog stajališta bilo posve beznačajno. Ali nitko tada nije mogao, a ni htio objašnjavati što je značila bitka za visove na Staroj Dinari, Marinovom brdu, pa i tamo na Šator planini i u pravcu Vitoroga. Rat ima logiku koju ponekad bolje razumiju orlovi negoli nedovoljno upućeni ljudi. Za samo pet dana oslobođeno je područje veličine 1600 kvadratnih kilometara, spašen Bihać te stvorene pretpostavke za oslobađanje okupiranih dijelova Bosne i Hercegovine te onih u Hrvatskoj.

Tuđman: Pa kako je to uspio?

Daleko od bojišnice bio je sasvim drugi svijet. Iako je zemlja bila u stalnom i latentnom ratu i premda su pobunjeni Srbi povremeno terorizirali hrvatske gradove i sela, ljudi su živjeli bitno drukčije nego 1991. Kao da rata više nema. O njemu se tu i tamo čitalo u novinama, ponešto pokazalo na televiziji, ali stvarno stanje i prilike na bojišnici jedva da su dopirali do prosječne građanske svijesti. Ako je prije četiri godine takoreći cijeli narod ratovao, sada su to činili isključivo vojnici. Hrvatska je živjela dva života, koji su, doduše, bili povezani pupčanom vrpcom, ali nisu imali gotovo ništa zajedničko. U Zagrebu je život određivalo radno vrijeme i gužve u prometu, a na bojišnici konfiguracija terena i neki unutarnji ritam rata. Razlika je bila u tomu što u Zagrebu nisi morao ni na posao, ni u tramvaj, ako baš nisi htio, a na bojišnici nisi ni bio u iskušenju da nešto nećeš. Tamo je čovjek bio posve u vlasti događaja, pa makar ih i sam kreirao. Ako je privatni život i postojao, doimao se kao pukotine u kakvu golemu zidu. Moglo se tu i tamo šmugnuti u neku od njih i na trenutak zaboraviti kako zapravo i ne postojiš za samog sebe. I tada bi se dogodio lom, ili ljubav.

Iste večeri, kad je okončana operacija *Ljeto '95.*, Ante je oko ponoći sjeo u džip i krenuo za Zagreb. Znao je da ima najviše dvadeset i četiri ili četrdeset i osam sati. Ujutro je bio u glavnom gradu, a u jedanaest sati u Gornjogradskoj vijećnici. Tamo ga je u pratnji svog kuma, ministra Gojka Šuška, čekala pukovnica Dunja Zloić. Mlada i temperamentna žena, bademastih očiju, koje kao da su skrivale neku potisnutu dobrotu. Anti se svidjela od prvog dana kad ju je ugledao. Bilo je to u Zadru, prije godinu dana. Oboje su bili u Hrvatskoj vojsci, oboje mediteranske duše, a Ante je uz to odavno raščistio i s prošlošću. »Bilo bi lijepo ako bismo jednog dana otišli na večeru«, rekao je Dunji, osmjehujući se na način koji je pomalo prikrivao ozbiljnost njegovih namjera. Nakon tjedan dana, situacija na bojišnici dopustila mu je da ukrade nekoliko sati, da s Dunjom ode na večeru i zapečati svoje srce.

Sada je sa svojim kumom i starim prijateljem, generalom Rosom, stajao pred matičarom na Gornjem gradu. Bilo je to kratko vjenčanje, kao plotun iz haubice. Poslije je njih četvero otišlo na ručak u *Intercontinental*, ali ni tu nisu ostali dugo. »Moramo se malo požuriti, čeka nas helikopter, rekao je Šušak, dodajući: idemo za Pulu, a onda na Brijune kod predsjednika. Čuo je da se ženiš. Nije mu bilo jasno kako si to stigao. Doslovno me pitao: 'Pa kako je to uspio?', na što sam mu odgovorio: znao je da ima vremena samo u subotu, zato se žurio da završi operaciju do petka navečer! Na to se nasmijao i rekao 'neka dođe'.«

Dunja i Ante proveli su tu večer s Tuđmanom koji je bio posebno raspoložen zbog uspjeha operacije *Ljeto '95.* Bio je opušten i razgovorljiv. A i društvo je bilo takvo, poveće i prilično šareno. Kad je odlazio u krevet, Anti su se u mislima vratila sva ona lica, koja su se tu večer, na svaku predsjednikovu riječ, nekako neobično smijala. To ga je bocnulo, a onda je jedva primjetno zavrteo glavom,

promrsivši: »Što ćeš, takav je svijet.« Drugo jutro ponovno je bio u helikopteru. Vraćao se na zapovjedno mjesto u Bosnu, pripremajući se za novu operaciju: *Oluju!*

Za razliku od Velebita, Dinara je s južne strane sva u gus-toj šumi. Tu se stoljetna stabla propinju u visinu, ali je dokraja ne dostižu. Jer na svojim vrhovima planina je gola, poput kamene pustinje. Tu brije bura, često i brže od sto kilometara na sat. Ljudi se tada ne mogu održati na nogama, izdrže samo vukovi i žilava i rijetka planinska trava. Takav je i Troglav, najviši vrh. Suri i sa sjeverozapadne strane strm, kao da je iskočio iz zemlje. Jedino je Vještić gora drukčija.

Posve obrasla gustom šumom, do samog vrha, zaštićena od najgorih vjetrova, a opet urasla u nebo. Čovjeku se čini da je Dinara, poput brižljive majke, zaklonila tu svoju oazu. Sada, kad je nakon tolikog stresa ponovno bio u helikopteru, osjećao se nekako blaženim. Odmarao ga je pogled na tu golemu planinu koju je istodobno volio, divio joj se i respektirao je. Privlačio ga je taj spoj divljine i pitomosti. Zimi; kada bi snijeg napadao do pojasa, činilo mu se da prolazi kroz beskonačne bijele tunele, toliko je bilo snijega na krošnjama i granama drveća. A onda, ako bi zasjalo sunce ti su tuneli svjetlucali poput krijesnica ili sićušnih dijamanata. Ta čudesna mješavina gotovo blažene ljepote i podmukle surovosti nigdje nije bila tako upečatljiva kao na Vještić gori.

Tu je bio smješten vrlo suvremen kirurški centar, i gotovo sva logistika, od streljiva do hrane. Jer stabla su toliko debela i visoka da se čovjeku čini da se ni dašak vjetra ne može uskovitlati, da je i sama hladnoća u tom zabačenom svijetu nekako manje studena.

Tu se uvijek osjećao opušteno i nekako zaštićeno, a tako su se osjećali i drugi. Ali i tu bi Dinara znala iznenaditi,

opiti čovjeka tom prividnom sigurnošću i onda ga, a da to i ne primijeti, uzeti zauvijek k sebi.

Gledao je tu planinu užarenu od kolovoškog sunca, približavajući se Rujanima, bosanskom selu, u kojem je bilo njegovo zapovjedno mjesto. Sjetio se i jednog američkog časnika s kojim je nedavno, tu na Dinari, razgovarao o lovu i kojem je rekao: »Ako sretnoš vuka, nikad ne pucaj u njega. To je plemenita životinja. Ona je najsljednija nama vojnicima. Znade opstati sama, ali kad je u čoporu, poštuje hijerarhiju«. Onda je uzdahnuo, i kao da želi odagnati sentimente, dobacio pilotu: »Evo nas, već smo tu!«

To je to! Svi u isto vrijeme!

»Gospodo, to je, dakle, politička situacija«, završio je Tuđman svoj kratki ekspoze, a onda dometnuo: »Europa i Amerika očito nisu u stanju, takve kakve jesu, riješiti problem u Bosni, a ni u Hrvatskoj. Vidite što Srbi rade! Mi smo učinili sve da na miran način riješimo problem, no sada je toga dosta. Oni od Bihaća neće odustati, a to izravno ugrožava naše nacionalne interese. A Zapad neće učiniti ništa, kao što je šutke gledao pad Srebrenice i masakr koji je tamo izvršio general Mladić. Mi više ne možemo trpjeti okupaciju i poniženja. Sad je trenutak, jer ovi na Zapadu nemaju kamo, a mi imamo snage i pameti da sami riješimo našu situaciju. I da time i njima pomognemo. Uostalom, drugog izlaza i nemamo.« Tuđman je to izgovorio samouvjereno i mirno. A onda je pogledao prema načelniku Glavnog stožera HV a i rekao: »A sad da vidim planove!«

Za velikim ovalnim stolom, u brijunskoj dvorani za sastanke, sjedili su najviši zapovjednici, ministri unutarnjih i vanjskih poslova, ministar obrane, šefovi obavještajnih službi... Bio je tu i general Gotovina, kao zapovjednik Hrvatskih snaga, u pratnji dvojice časnika, od kojih je je-

dan bio iz HVO-a. Desno od njih, ali tako da svi mogu vidjeti, stajala je oveća ploča. General Červenko, koji je baš u tim danima na čelnom mjestu Hrvatske vojske zamijenio Bobetka, glavom je dao znak da se na ploču objesi radna karta. Onda je u glavnim crtama objasnio osnovnu ideju koja se svodila na to da oslobađanje okupiranih područja treba izvesti u dvije faze. U prvoj bi se udarilo svom silinom na tzv. *sjeverni sektor*, a onda, ovisno o razvitku događaja, operacija bi se proširila i na *južni*. Na kraju bi se išlo na Knin.

Tuđman je pažljivo slušao i poput kopca, koji se sprema zaskočiti plijen, promatrao kartu i ucrtane pravce napada. Istodobno je ministru Šušku dobacivao poglede na koje je ovaj reagirao jednako neodređeno. Na kraju je uslijedilo jedno *ahaa*, pa odlučno: »Dajte mi plan za *južni sektor!*«

Na ploči je bilo još toliko mjesta da je Ante mogao svoju radnu kartu objesiti ispod one *sjevernog sektora*. Zatim je u glavnim crtama oslikao odnos snaga, osobito ističući stratešku nadmoć koju je donijelo *Ljeto '95*. »Evo, to je glavni pravac djelovanja, pri čemu Srbima ostaje otvoren koridor prema Bosanskom Petrovcu za izvlačenje njihovih snaga. Time se izbjegavaju nepotrebne žrtve«, rekao je na kraju, a onda kratko pogledao vrhovnika koji je još dvadesetak, tridesetak sekundi gledao u karte, koncentrirano poput čovjeka koji traži izgubljeni i dragi predmet.

»To je to! Svi u isto vrijeme!«, uzviknuo je Tuđman, prigušujući pomalo glas. Bilo je jasno da je nekadašnji Titov general smjesta shvatio kako je Antina ideja da se odmah, već prvog dana operacije, svom silinom udari na Knin, na najtvrdokorniju utvrdu srpske paradržave i leglo pobune. I da je to i vojno i politički najpametnije.

»Dakle, to je to, a sada mi dajte sve o njihovim snagama, raspored tu u Hrvatskoj i u Bosni«, nastavio je, pa kad je i to čuo, zapitao je: »Koliko vremena trebate za cijelu

operaciju oslobađanja?» Generali su odgovorili: »Osam dana«, a on kao iz topa ispalio: »Ne! Dosta su četiri! To možete napraviti za četiri dana, vidjet ćete!« Hitro domećući: »To je zapovijed!«

U tom trenutku nitko nije znao kad se kreće u bitku. To Tuđman nije rekao. Samo je, sporo se podižući sa stolice, u istom zapovjednom tonu dodao: »Izvolite izvršiti sve pripreme, budite spremni, jer riječ je o nacionalnoj zadaći, o oslobađanju domovine. Sada morate biti na visini, pokazati da ste u ovom ratu zaista stasali i sazreli. Takvu priliku više nećete imati! «

Dvadeset četiri sata kasnije pred zapovjedništvom u Rujanima zaustavio se džip iz kojeg je iskočio neki zdepast momak. Sa sobom je imao žutu zapečaćenu kuvertu koju je donio iz Zagreba. Čim ju je uzeo u ruke, Ante je znao što je u njoj: zapovijed za početak operacije! To ga nije ni malo iznenadilo, prije bi se moglo reći da je tako nešto slutio. Mogla je stići možda i koji dan kasnije, ali je bio siguran da je *dan-D* tu. Napokon, sve je već bilo spremno za pokret, pa je to iščekivanje bilo najgore. Uvijek je tako pred bitku. Najgori su ti posljednji trenuci, a pogotovo oni između zapovijedi i početka boja. I sada je bilo tako. Zapovijed je dobio 3. kolovoza ujutro i u njoj je šturim vojničkim jezikom bilo rečeno da je *pokret* 4., dan kasnije.

Navečer, na redovitom brifingu, svoje je zapovjednike obavijestio o početku operacije. Taj sastanak nije dugo trajao: kratka pitanja i jednako kratki odgovori. Nešto više vremena posvećeno je provjeri topništva i snagama za ubacivanje, jer oni udaraju i kreću prvi.

Dan je bio vedar kako priliči kolovozu, pa je Ante bio siguran da će tako biti i sutradan u zoru. Dakle, neće biti problema s topništvom. No unatoč tomu, pa i optimizmu koji je nalagala situacija, nije mogao posve odagnati nervozu. To je bilo redovito stanje prije bitke: »Samo da

jednom počne«, ponavljao je u sebi stotinu puta. Ti su mu sati bili beskonačni, nije mogao spavati, stalno se budio, a kroz glavu su mu letjele svakakve misli: »Je li ovo u redu? Je li ono učinjeno kako treba? Hoće li sve štimati?«

A u tri ujutro već je bio na nogama, provjeravao vezu. Dok napokon nije kratko zapitao svakog od svojih zapovjednika: »Spreman?«, pa kad je čuo jednako kratak odgovor: »Spreman!«, zapovjedio je: »Pokret!« Tek je tada nestalo nervoze i on se pretvorio u ratnika koji ni na što drugo nije mislio nego samo na zadaću koju ima izvršiti.

Oluja u kninskoj kotlini

Noć se potihno pretvarala u dan. Da nije bilo grmljavine topova, prizor bi djelovao idilično. Od krajnjih točaka Dinare i Marinovog brda do Knina nema više od sedam do deset kilometara, pa se grad doima kao kakav bijeli sprud u dolini prošaranoj škrtim pašnjacima i gotovo plavim brdima. Jedva primjetna izmaglica panorami je davala nekakav pospani *sfumato*: kao da cijela kotlina mirno i slatko spava, ne mareći za grmljavinu iz *vedra neba*. No svaki put kad bi pala granata, srpskim bi rovovima prostrujala kletva i s njom pomiješano: »Samo da jednom te ustaše krenu!«

Sedma i 4. gardijska brigada bile su napete i koncentrirane poput trkača na sto metara, uoči pucnja za start. One su imale samo jednu zadaću: s Dinare i Marinovog brda spustiti se u pravcu poligona Crvena zemlja, s jedne, i Strmice, s druge strane, te, takoreći u trku pregaziti četničku crtu obrane. Pritom su im postrojbe HVO-a osiguravale desni bok, tako da Korade i Krstičević ni na što nisu morali misliti, nego samo na cilj pred sobom. Ta opuštenost, ta neopterećenost onim što se događa u pozadini, ta sigurnost da neće biti nikakvih iznenađenja na

bokovima, bili su uvjet da se zadaća obavi brzo, precizno i ubojito. Četvrta i 7. krenule su zajedno poput snježne lavine. Napredovale su u formi *binoma*: dok je jedna osvajala prostor, druga joj je štitila bokove, i obrnuto.

Bitka je bila kratka, ali krvava, jer su četnici ogorčeno branili prvu i istodobno zadnju crtu obrane, znajući da ako ona padne, Kninu nema spasa. U tim trenucima cijela se kninska kotlina pretvorila u prasak bez početka i kraja, u kovitlac dima pomiješan s vedrinom nadolazećeg dana, u zaglušujuću i zastrašujuću tutnjavu teškog oklopa. Na nekim točkama otpor je bio toliko snažan da se crta mogla probiti samo borbom prsa u prsa. Hrvatski su se ratnici borili poput lavova što nasrću na bivole, nepopustljivo i neustrašivo, kao da su nošeni nekom unutarnjom *silom*, koja ih pretvara u jednu volju i jednu dušu. Pa se činilo da tako i ginu: s jedva čujnim krikom na ustima. Kao da u tom *metežu* krvi i slobode ostavljaju samo tijelo.

Do jedanaest sati 4. i 7. gardijska brigada raznijele su četničku obranu i bile su pred Kninom. Za samo šest sati borbe! U sam grad ušla je, međutim, samo 7. gardijska, dok ga je 4. zaobišla, gotovo ga dodirujući. Ante je to svjesno učinio, i to teška srca. Za njega je 4. gardijska bila udarna, dragocjeni *eksploziv* u njegovim rukama. Znao je koliko momci žele ući u Knin, ali je znao i to da praktički u toj brigadi nije bilo ni jednog borca kojemu četnici nekoga nisu ubili, zapalili kuću, uništili imovinu. Iako su to sve bili vrhunski borci i profesionalci, nije htio u tim trenucima ništa riskirati. Prije je bio spreman podnijeti bijes svojih Dalmatinaca, nego prihvatiti i najmanju mogućnost da netko učini nešto, što bi kasnije moglo baciti sjenu na ovu povijesnu bitku i pobjedu. Ali je zato još istoga dana, kad je Korade na kninskoj tvrđavi podigao hrvatski barjak, naredio i njemu i Krstičeviću da zajedno podignu zastave svojih brigada. Tako su se na kninskoj

tvrdavi već prvog dana *Oluje*, uz nacionalnu, zavijorile i zastave 4. i 7. gardijske brigade.

Desetak sati prije negoli je Hrvatska vojska ušla u Knin, topništvo je odrađivalo svoj nenadomjestiv posao. Cijelu je noć tuklo ciljeve oko grada kako bi psihološki iscrpilo neprijatelja. Na udaru su bile četničke oklopne snage, raketni sustavi, topničke bitnice te same postrojbe na borbenim pozicijama. U isto vrijeme, u *Južnom logoru*, negdašnjoj vojarni JNA, smještenoj u samom Kninu, u podrumima i zaklonima bili su pripadnici UNCRO-a kao i ostali pripadnici međunarodne zajednice, te oni srpski civili, koji nisu, kao većina drugih, već prije napustili grad.

Kad god bi pokraj grada pala granata, ona bi najprije izazvala uobičajenu eksploziju, a onda bi se ta detonacija proširila kotlinom kao opetovana jeka, stvarajući dojam kao da je istodobno palo nekoliko granata, a ne jedna, te da će se od siline udara raspuknuti i sama zemlja. Britanski obavještajac, koji je bio u ulozi glasnogovornika UNCRO-a, i koji je jednako čučao u *Južnom logoru* kao i ostali, svaki put bi brojio sve te stvarne i nestvarne udare. »Gospodo, ovi Hrvati su sraznili grad sa zemljom! Čujete li vi to, taj užas?! Još bi mogli i nas pogoditi!«, govorio je uzrujanim glasom i pogledavao lijevo i desno, kao da u prostoriji traži potvrdu za svoje riječi.

Kad je bitka za Knin okončana i kad je iza podneva taj britanski časnik, zajedno s ostalim kolegama izašao iz svog skrovišta, nije mogao vjerovati vlastitim očima. Grad je bio cijel, bez značajnih oštećenja. Tragovi topničkih udara vidjeli su se samo na vojnim skladištima, na mjestima topničkih bitnica i na prilazima gdje su u pokretu uhvaćene četničke motorizirane snage. »Čekaj, pa to nije moguće...«, gotovo je zavapio. Kasnije je ipak pripovijedao kako je Knin pretjerano tuklo hrvatsko topništvo.

Tog istog popodneva, kad je britanski časnik s nevjericom promatrao svijet oko sebe i rukama trljao oči, Ante je na trenutak iz Rujana dojurio u Knin. Samo da vidi grad, da dotakne tu toliko sanjanu javu. U njemu nije mogao ostati, jer nisu obavljene sve pripreme -za premještanje zapovjedništva, a ni bitka još ni izdaleka nije bila završena.

S Velebita je išao drugi pravac udara i tu su stvari u početku zapinjale, pa se odlučio za helikopterski desant u širem prostoru Obrovca. Dobro izvježbani 1. HGZ, koji je bio u pričuvi, ubačen je u taj prostor, čime je tijekom bitke na cijelom *južnom sektoru* - od zadarskog zaleđa, preko Šibenika do šireg prostora Sinja - bio konsolidiran. Ante je iz sata u sat osjećao da njegov orkestar svira sve ujednačenije, da se huk bitke sve više pretvara u skladnu glazbu i da on samo treba u istom ritmu i taktu nastaviti goniti neprijatelja i čistiti teren do Dvora na Uni, dokle je dopirala zona njegove ratne odgovornosti.

Petoga ujutro, opet je bio u Kninu. Imao je sastanak sa zapovjednicima UNCRO-a, s ljudima koje je otprije dobro poznao, i s kojima je sada trebao dogovoriti kako najučinkovitije pomoći civilima koji su ostali u gradu, kako uspostaviti sustav sigurnosti i sve ostalo što takva poratna situacija nameće. I dok je na kninskoj tvrđavi čekao na sastanak, osvrnuo se oko sebe, na sav taj prostor koji je sada oslobođen. Osjetio je kako ga ispunjava ponos, ali i neka neobjašnjiva tupost. Toliko je sanjao o tom trenutku da mu se sada činio nekako bljedim, normalnijim, gotovo svakodnevnim. Je li se sve odveć brzo dogodilo, ili se potrošio u snovima? Nije znao odgovoriti, ali ushićenje koje bi bilo primjereno njegovim snovima i željama, nije osjećao. Možda i zato, jer je još bio usred boja, koncentriran na posao koji mora odraditi? Tek mnogo kasnije, postao je do kraja svjestan povijesne dimenzije tih kolovoških dana.

Kad su oko pola deset ujutro stigla gospoda iz UNCRO-a, Ante ih je dočekaio savršeno obrijan, zategnut i preplanuo od sunca, kao u najboljim mladenačkim danima. Bio je u isto takvoj besprijekornoj ratnoj odori, s ponešto suzdržanim osmjehom i držanjem kakvo dolikuje pobjedniku koji nije nadut, ali koji je svjestan da odsada vrijede druga pravila. » Gospodo, drago mi je da vas mogu pozdraviti ovdje u Kninu. Vama to nije ništa novo, jer vi ste tu već dugo, ali meni je ta činjenica posebno zadovoljstvo. Nadam se da to razumijete...« , rekao je, pokazujući svojim starim znancima da uđu u prostoriju za radni sastanak.

Odmah iza toga, na tom istom mjestu imao je i redoviti *briefing* sa svojim zapovjednicima. Nakon što su raspravljena pitanja vezana za daljnji tijek operacije, Ante je s osobitim tonom u glasu rekao: »Budite budni, pravedni i strogi. Ne samo zato jer to nalaže ratno pravo, nego i radi sigurnosti naših vlastitih vojnika. Vojska je pobijedila, ljudi su u euforiji, ali i emocionalno ispražnjeni, pa brzo može doći do opuštanja, a onda i do nesreće. U okolici je još dosta razbijenih, ali naoružanih, četničkih skupina, a one nisu bezopasne. Zato vaše zapovjedi moraju biti stroge i jasne, disciplina savršena. Bitka još nije završena, neprijatelj se pregrupira u Bosni i sprema na protuu-dare. «

Zatim je povukao nekoliko dimova cigarete, ustao sa stolice i nastavio: »Prostor za koji ste odgovorni morate čuvati, nema rušenja i paleža, a prema civilima, bez obzira o kome se radi, morate humano postupati. Jer vi ste pobjednička vojska! A pobjednicima takvi postupci dolikuju. Jer ako nemaš pravdu pod kontrolom, sam ćeš na kraju zbog toga stradati.« Onda je na čas zašutio, pa s ponešto utišanim glasom nastavio: »Zašto sam uvijek, kad god je to bilo moguće, zvao svećenike, a jednom i biskupa, da vam govore, da vam kažu svoju riječ? Zato da

shvatite da vas Bog nije stvorio kao robove koji se predaju, nego kao slobodne ljude koji se bore za svoju obitelj i za svoju domovinu. To je Božja zapovjed, ali su i pravila, koja pritom morate poštivati, Božja! To znači da svaki zapovjednik mora paziti da ni onaj najmanji vojnik ne uprlja ruke, da ne izgubi svoje dostojanstvo, da se ne upropasti. Kad zarobljenik digne ruke u zrak, ma što mislili o njemu, ma kako bili ljuti na njega, ne ponižavajte ga, postupajte s njime kao s čovjekom, zaštitite njegovu ženu i djecu, jer time od sebe činite velikog ratnika i pravog pobjednika! To ne mora nitko znati, s time se ne morate hvaliti. Dovoljno je da sami znadete da ste tako postupili. Jer to je ono po čemu ste veliki ne samo izvana, nego i iznutra.«

Takvog pješaka nitko nema

Dva dana nakon što je 7. gardijska ušla u Knin, u Zvonimirov grad stigao je i predsjednik Tuđman. Dočekale su ga kuće i ulice na kojima se gotovo uopće nisu vidjeli tragovi tek prohujale bitke. Vrijeme je bilo upravo *kraljevsko*: blistavo vedro i kolovoški sunčano. Cijela zemlja je bila u euforiji, a Tuđman je na kninskoj tvrđavi poljubio zastavu, digao obje ruke u zrak i stisnutih šaka izrazio ono što je svaka hrvatska duša u tim trenucima osjećala. Kad se pozdravljao s Antom, stisnuo mu je ruku, pa kao da mu puno toga odjednom hoće reći, malo zastao, a onda odsječeno istisnuo: »Završili smo to, pobijedili smo!« Ovaj je osjetio svu emotivnost, svu radost i sav ponos što su bili sublimirani u toj gotovo sirovoj rečenici. Pa se samo nasmijao, klimnivši lagano glavom svom vrhovnom zapovjedniku. Za nekoliko sati bio je ponovno usred bitke. Protivnik je bio poražen, ali ga se nije smjelo podcijeniti. I on to nikad nije činio.

Znao je da je JNA troma i birokratizirana, da je sputana staromodnom vojnom doktrinom, ali unatoč tomu nije podcijenjivao njene časnike. Jer ti ljudi, ma kakvi bili, u vojsku su odlazili zbog toga što ih je taj zanat zanimalo. A

kad čovjeka nešto zanima, onda se, u pravilu, i trudi oko toga. Tako su i ti časnici, ili barem većina njih, učili, usavršavali se, proučavali doktrine drugih vojski. Ovladali su strukom i to se nije smjelo zanemariti. Taština i umišljenost u ratu su najgori saveznici. On je to u mnogim prilikama ponavljao, tvrdeći da je svaki zapovjednik onoliko sposoban koliko sposobnih časnika ima u svom zapovjedništvu i koliko to znade iskoristiti. »Moraš se okružiti sposobnim ljudima, jer ne možeš sve sam najbolje znati: i topništvo, i zrakoplovstvo i mornaricu...« Pritom je imao i tu sretnu okolnost da je surađivao s ljudima koji su zanat naučili u JNA i kasnije, kao visoki, i vrlo sposobni, časnici prešli u Hrvatsku vojsku. Ti su ljudi izvanredno dobro poznavali psihologiju protivnika, jer su nerijetko i osobno poznavali neprijateljske zapovjednike, kao i način razmišljanja u samoj JNA. A to je bilo od kapitalne koristi. Jer samo je na taj način mogao saznati kako će protivnik reagirati, kako će se braniti, koje su mu jače, a koje slabije strane.

»Evo to je naša zadaća. To trebamo učiniti. To je moja zamisao i moj plan. Što misliš o tomu ?«, pitao bi Ante Domazeta, dajući mu kartu s ucrtanim smjerovima napada. Onda bi s njime raspravljao o svakom detalju, s posebnim naglaskom na strategijsko-obavještajnu komponentu, za što je ovaj zaista bio stručnjak. Zatim bi pozvao Ademija, postavio mu ista pitanja, ali s naglaskom na raspored i zadaću topništva, pa s Rakićem koji je bio izvrstan za operativnu razinu, ili Đankom, pa inženjercem Jeričevićem...

Pozorno ih je slušao, postavljao pitanja i potpitanja, i iz njihovih ideja i sugestija zaključivao ne samo o tomu što bi sam trebao učiniti, koliko ima vremena za operaciju, nego i kako će se najvjerojatnije ponašati protivnik: kako će postaviti svoju obranu, kako će rasporediti snage u pričuvi, kako eventualno izvesti protuofenzivu. Naravno

da su tu značajnu ulogu igrali i obavještajni podaci, ali bez te svojevrsne *psihoanalize* protivnika, što ju je dobio od vlastitih časnika, bilo bi mnogo teže sastaviti mozaik buduće operacije.

»Tek kad sve to dobiješ, pa pustiš da se dobro skuha, tek onda znaš s kime imaš posla, tko te čeka na protivničkoj strani, u čemu je jak, što mu je specijalnost, gdje i kako ga možeš udariti bočno i s leđa. I kako iznenaditi. E, vidiš, to ti je filozofija stvaranja plana operacije!«, govorio je, dodajući kako to nije sve. »Jednako tako moraš poznavati i vlastite snage: Ako želiš udariti neprijatelja u glavu, probiti mu linije na najkritičnijem mjestu, onda se zna: tu se šalju Dalmatinci - 4. gardijska brigada. Ili Hercegovci - 1., 2. ili 3. gardijska brigada HVO-a. To su južnjaci, prgavi, emotivni, eksplozivni, nezadrživi. Naprosto raznose sve pred sobom, kao bomba. Nema tog ljudskog materijala koji može u tako kratkom vremenu osloboditi tu količinu energije, angažirati takvu količinu volje, pa i lude hrabrosti, kao što to mogu te brigade.

Ali, čim obave tu zadaću, moraš ih odmah zamijeniti, jer tenzija jednako brzo pada kao što je i narasla. Ako to ne učiniš, sami će reći: 'E, dosta je, mi smo se naradili, sad je red na druge'. Zato šalješ odmah 7. gardijsku, tu su Zagorci, Podravci, Međimurci. Oni su nekako stabilniji, nema te emotivne oscilacije, toga naglog pražnjenja. Pedantniji su, pa i zaguljeniji. A ako izgube čovjeka, nekako to drukčije podnesu. Ne padnu *u kolektivnu krizu*, kao što se to dešava južnjacima.

Isto tako, kad u akciju šalješ Slavonce (3. i 5. gardijska), onda moraš znati da su svi oni izvanredni ratnici, ali im treba malo više vremena da se pokrenu. Oni su kao lavina, koja treba uvjete i temperaturu kako bi se aktivirala, ali kad krene, nema te sile koja je može zadržati. Takvi su, idu do kraja i nitko ih ne može zaustaviti dok ne dođu do cilja. «

Onda bi Ante malo zastao, spomenuo tvrde i otporne Ličane, koji su uz to i nekako međusobno povezani (9. gardijska), pa kao da se nečeg dosjetio, nastavio: »Eto, zato ti je naš hrvatski pješak najbolji na svijetu. Ja sam posvuda ratovao, upoznao sam mnoge vojske, ali ni jedna nema pješaka kao što je hrvatski. Zašto? Zbog te razlikosti u temperamentima i mentalitetima. Pa i u toj sviklosti na svakovrsna podneblja: od olujne bure, snježne vijavice, teških kiša i debelog blata, do paklenih vrućina, tvrdog kamena i oštrog šipražja. To nemaju ni Njemačka, ni Francuska, ni Amerika. Nitko nema tu eksplozivnost, tu udarnu snagu, tu pedantnost, tu us-trajnost, tu tvrdoću i otpornost, sav taj potencijal. To ima samo Hrvatska! To je i ovaj rat dokazao.

Ali zato s južnjacima ne možeš postupati kao sa Zagorcima, jer ćeš inače imati tri tisuće pušaka, ali ni jednog vojnika. No s druge strane, kad južnjak shvati da je nešto važno, da se radi o sudbinskim stvarima, e, onda ga imaš sto posto. Tada je kao najbolja eksplozivna naprava. Sve te vrline i razlike međusobno se nadopunjuju i tvore ansambl hrvatskog pješaštva, jedinstven i nenadmašan. To ti je, ako baš hoćeš, apsolutni pješak. Hrvatski pješak.«

»Ali imamo mi još nešto, što nema nitko, osim Izraela. Zapovjednike koji su stasali u ratu i to kao pobjednici. Koji su doslovno stvarani. Koji su rezultat analize što nije valjalo u svim tim prvim godinama, što je trebalo promijeniti i naučiti da bi se osposobili i postali spremni za finalne bitke pobjede. To je to iskustvo Domovinskog rata, to je taj kapital koji je u ljudima. Čudo Hrvatske vojske, koja je u samo pet godina od ničega postala najjača, najsposobnija i najprofesionalnija vojska na ovim prostorima.«

Na dvadeset i tri kilometra od Banjaluke

Točno četiri dana nakon početka operacije, Hrvatska je vojska izbila na granicu s Bosnom i Hercegovinom. *Oluja* je uspješno završena, a sjeverna Dalmacija oslobođena. Od kninske paradržave nije ostalo ništa. Samo izbjeglički val. Srpski civili, zajedno s razbijenom krajinskom paravojskom, probijali su se u pravcu Dvora na Uni te prema Drvaru. Taj je egzodus počeo uoči same *Oluje*, kao neka vrst indirektnog priznanja *kolektivne krivnje*, ili barem odgovornosti, za sve one godine pobune i zločina. Oni što nisu otišli sami od sebe, bili su natjerani od Martića i njegovih. Svijet se uzbudio zbog te humanitarne katastrofe, četnički vođe likovali, a Milošević se nije dao fascinirati. Čekao je svoju priliku. Karadžić je prijetio odmazdom i novim obračunima. Jer *Oluja* je uništila njegov već započeti plan fizičkog ujedinjavanja *s krajinom* u Hrvatskoj. Razbijene Martićeve postrojbe zbog toga su se odmah priključivale Mladićevim snagama i pripremale za protuudare, kako bi se pokazalo da ništa nije gotovo, da narod nije izgubljen, a vojska poražena.

Hrvatske snage, pod Antinim zapovjedništvom na to su odgovorile novom velikom operacijom: *Maestralom*.

Točno mjesec dana nakon *Oluje*, zajedno sa snagama Armije BiH (5. i 7. korpusom), koje su napredovale prema Prijedoru i Sanskom mostu, otvorile su bojišnicu dugačku sto kilometara i to u pravcu Šipova, Jajca i Drvara. Bila je to jedna od najtežih bitaka, koja je trajala tjedan dana i u kojoj su se Srbi očajnički branili i na kraju bili poraženi.

Zbog teškog terena i prostranog područja, operacija je izvedena u tri faze, s prenošenjem težišta napada s jednog na drugi pravac. Glavne udarne snage bile su 4. i 7. gardijska brigada, gardijske brigade HVO-a, 1. HGZ te 81. gb., a oslobođen je prostor veličine 3500 kvadratnih kilometara, te gradovi Jajce, Drvar i Šipovo. Uhodanost Hrvatskih snaga bila je fascinantna, pa su Amerikanci, premda to nikada nisu javno priznali, odjednom u njima otkrili saveznika u pritiscima na Beograd i bosanske Srbe. I zato su mirno i hladno promatrali poteze te »snažne vojne mašinerije«. Ali *Maestral* nije bio dovoljan da dokraja slomi Karadžića i Mladića, a niti da Holbrooke u Beogradu udobrovolji Miloševića.

Petnaestog listopada startala je nova operacija -*Južni potez*. Hrvatske su snage udarile na posljednju crtu obrane Banjaluke: Mrkonjić Grad - hidrocentrala Jajce 3 (Bočac) - planina Manjača s istoimenim vojnim poligonom. Bitka je počela u lošim vremenskim uvjetima, s odgođenim topničko-raketnim udarima, ali je bila uspješna i za nekoliko dana Ante je sa svojim snagama bio na samo dvadeset i tri kilometra od Banjaluke. Srbi su bili potpuno razbijeni, ali ne i bezopasni. Dobro im je funkcioniralo topništvo, a teren im je omogućavao da iznenada napadaju u malim skupinama. U jednom takvom napadu, na prilazima Mrkonjić Gradu poginuo je i legendarni zapovjednik iz 4. gardijske brigade, Andrija Matijaš

Pauk. Slično kao i Gavrana, i njega je dohvatio metak teškog mitraljeza.

Kad je Ante s Male Manjače bacio pogled prema Banjaluci, imao je sličan osjećaj kao i onda kad je s Dinare gledao Knin. Ali ovog puta na tomu je i ostalo. Dalje nije smio. Iz Zagreba je stigla zapovijed da smjesta stane, ukopa svoje snage i hitno s radnom kartom dođe u Ministarstvo obrane. Tamo su ga čekali ministar Šušak, američki ministar obrane Perry i šef združenog stožera američke vojske. Čim su bacili pogled na kartu svima je bilo jasno da mu je otvoren put u Banjaluku, da u svojim rukama drži gotovo cijeli energetska sustav bosanskih Srba i da su oni pred potpunim vojnim slomom.

Ali situaciju je komplicirala i činjenica da su Banjaluku počeli napuštati civili i da je taj novi izbjeglički val narastao na sedamdeset i pet kilometara dugu kolonu. Postojao je strah da bi potpuni slom bosanskih Srba mogao dovesti do muslimanske osvete nad civilima. Tuđman to nije htio riskirati i zato je zaustavio Antu. Osim toga, Washington je od Holbrookea dobio signale da je Milošević, pod pritiskom razvoja događaja u području Banjaluke, na putu da prihvati mirovne pregovore. Na ruku mu je, naime, išla posve izgubljena situacija u kojoj su se našli Karadžić i Mladić, ali ne i njihov potpuni poraz. Jer samo se tako mogao pojaviti u ulozi spasitelja svojih sunarodnjaka.

»Znadete, jako cijenim vaše oružane snage, čak sam bio veliki obožavatelj general pukovnika Gotovine u njegovim operacijama prije nekoliko godina«, rekao je zapovjednik NATO-a, general Clarke, kad je 1998. posjetio Zagreb i Šušakova nasljednika Hebranga. I time zapravo priznao da je do mirovne inicijative SAD-a kao i samog Daytonskog sporazuma (potpisan 22. studenog 1995.) došlo, i moglo

doći, tek nakon što je Hrvatska svojim vojnim uspjesima promijenila strateške odnose na tlu bivše Jugoslavije. Napokon, u operacijama koje je Ante vodio, od *Zime '94.* do *Južnog poteza*, oslobođen je teritorij veličine deset tisuća kvadratnih kilometara! I palo 136 hrvatskih vojnika, lakše i teže ranjeno 664 te troje nestalo.

Pritom Srbi uopće nisu bili slab protivnik i neorganizirana rulja. »Naravno, bilo je tu četničkih hordi, ali i pravih vojnika i vrsnih ratnika. Ljudi koji su iskreno vjerovali u ideju Velike Srbije, pa su zato i ratovali s tim idealima u srcu«, govorio bi Ante, nastavljaajući: »Na njih nikada nisam gledao s mržnjom, nego kao na protivnika s kojim se moram sukobiti i biti pobjednik ili poražen. Jer to je bilo biti ili ne biti. Ne govorim o hordama ubojica, nego o tim ljudima, vojnicima, koji su bili korak do ponora, a opet su se borili do kraja. Ti su ljudi bili pravi ratnici, ako se izuzme ono čemu su služili, spremni dati svoj život. To sam kao vojnik respektirao i respektiram i danas. Vidio sam mnoge u situaciji kada su se morali predati, ali su sačuvali i vojničko dostojanstvo i vojničku čast. Pobjediti takve vojnike, značilo je imati pravog protivnika i neprijatelja.«

Što sad?

Tog ožujskog jutra General se nekako neobično osjećao. Kao da mu je nedostajalo zraka. Podigao se od stola, ostavljajući cigaretu u pepeljari, zatim se protegnuo i prišao prozoru. Nije ga otvorio, samo je pogledao van. Tako je ostao nekoliko trenutaka, a onda je pogledao u nebo, pa kao da s nekim razgovara, počeo jedva primjetno micati usnicama. Zatim je opet spustio glavu, duboko uzdahnuo i lagano se vratio za stol. Povukao dim već skoro dogorjele cigarere, uzeo papir i ministru Šušku napisao kratko pismo. Vojnički šturo i službeno u kojem je molio da ga se otpusti iz djelatne vojne službe i omogući mu prelazak u civilni život.

Rat je bio završen, provedena je demobilizacija, a on je sjedio u Kninu gdje je sada bilo zapovjedništvo 3. zbornog područja. Bio je ispunjen ponosom i zadovoljstvom zbog svih tih dobivenih bitaka, zbog oslobođenja zemlje, ali istodobno i nekako prazan. Naprosto je osjećao kako ga vojnički život više ne privlači, jer »što se još može dogoditi? Cijeli sam život u čizmama, od svoje sedamnaeste godine, postigao sam sve o čemu jedan vojnik sanja i sad je vrijeme da sredim svoj privatni život. Pa jedva da sam ga i imao ovih zadnjih godina«, ponavljao je u sebi. Onda se sjetio

svojih prvih koraka u Legiji stranaca, svih onih snova i avantura, pa kao da nekog uvjerava, gotovo poluglasno izgovorio: »Ima li veće i ljepše avanture od ove? Postati generalom i zapovjednikom i to u pobjedničkoj vojsci? Učiniti nešto za svoj narod?« Ali čim bi pogledao oko sebe, čim bi se suočio sa stolom i kancelarijom, s prozorom i ovom 1996. godinom, osjetio bi neku tjeskobu. Poput glumca u kazalištu koji je odigrao svoju ulogu, ali je i dalje ostao na pozornici, premda se zastor spustio, a publika odavno razišla.

Za dva dana već je bio u Zagrebu. Šušak ga je pozvao na razgovor. Kad je ušao u prostranu ministrovu kancelariju, ovaj je već bio u fotelji ispred svoga velikog pisaćeg stola. »Sjedni«, rekao je, a onda ga hladno zapitao: »Što se s tobom događa? Što znači to pismo?«, pokazujući rukom na svoj pisaći stol. Mirno i gotovo ležerno Ante je odvratio da ga vojnički život više ne privlači, da je taj dio njegova života završen i da se nada da će ga ministar razumjeti. Šušak ga je slušao koncentrirano, kao čovjek koji baš ne uzima zdravo za gotovo ono što čuje, pa se trudi dokučiti skrivene razloge. A kad u tomu nije uspio, onako škrt na riječima kakav je bio, samo je odrezao: »Jesi li ti pao na glavu?«

Još ga je nekoliko trenutak promatrao, pa ga nastavio uvjeravati kako na sve to treba drukčije gledati. Jer sada treba preustrojiti vojsku iz ratne u mirnodopsku, »a tu su takvi kao ti neophodni«. Ovaj je odvratio da to razumije, ali da ima mnogo mladih i sposobnih ljudi s golemim ratnim iskustvom koji su u stanju stvoriti takvu vojsku. »Što se mene tiče, ja zaista želim otići. Pa ja sam vojnik već skoro dvadeset i pet godina! «

»Dobro, ne želim ti sada držati predavanja. Otiđi negdje sedam dana na odmor«, odbrusio je Šušak ljutito, a onda s jedva primjetnim smiješkom dobacio: »Uostalom, na to imaš pravo. To ti je onih sedam dana što ih nisi iskoristio kad si se ženio. Kad završiš s tim, javi se pa ćemo razgovarati.«

Ante je s Krešimirova trga otišao kao ptica koja je konačno puštena iz krletke. »A sad ravno doma, na more«, promrsio je i pritom jedva primjetno poskočio.

Ali Šušak se baš i nije previše trudio da održi dogovor, pa je predsjednik Tuđman već nakon četiri dana zatražio da smjesta dođu k njemu u ured. Kad su ušli, ovaj je bio smrknut na svoj tipičan način. Jedva da je rekao »sjedi« i, obraćajući se Anti, odmah nadovezao: »Znaš li ti koliko ja imam godina? Mogao bih ti biti otac, a možda i djed. A radim šesnaest sati dnevno. I subotom i nedjeljom, a kao što vidiš radim i danas!«

Već pomalo crven u licu, na čas je zastao, pa nastavio: »A ti kažeš da je rat završen, nemaš što raditi, dosadno ti je! A što je s Podunavljem? S izgradnjom Oružanih snaga? One su garancija naše nacionalne sigurnosti. I zato svi vi, a to znači i ti, svi vi koji ste sve ovo prošli, koji ste pobijedili u ratu, sudjelovat ćete u tomu. A ti ćeš biti na mjestu koje sam ti odredio. Bit ćeš glavni inspektor Hrvatske vojske! Tuđman je to izgovorio tvrdo i bespogovorno. I pritom gledao Antu kao da ga želi hipnotizirati. Ovaj nije znao što bi rekao, činilo mu se da protiv takve logike ne pale nikakvi argumenti. Osjećao se i glupo i na neki način bespomoćno. Na kraju je klimnuo glavom, dajući znak kako nema kud. I vratio se u svijet iz kojega nije ni otišao.

Godinu i pol dana kasnije rodio mu se sin. Dunja mu je dala ime Ante, što je na neki način bilo u skladu s obiteljskom tradicijom, baš kao i činjenica da je mali već s nepune dvije godine zajahao konja.*

* Iako ovo ne spada u priču, kako ju je autor prvobitno zamislio, spada u biografiju, jer se u međuvremenu dogodilo. Predsjednik Mesić 29. rujna 2000. naprasno je smijenio general pukovnika Antu Gotovinu s dužnosti glavnog inspektora Hrvatske vojske. Zajedno s još šestoricom generala, jer su, s drugim visokim časnicima, uputili otvoreno pismo hrvatskoj javnosti, u kojem su stali u obranu vrijednosti Domovinskog rata.